

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

ABONYI ÁRPÁD
BOSNYÁK NOVELLÁI

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM. R. TÁRSULAT KIADÁSA
1896.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5531-95-8 (online)
MEK-16141

TARTALOM

LIVANSKO POLJE.

A RAVASZ ZIMA.

A KIS ZAJAC REGÉNYE.

DOMINIK TOMA.

A RENEGÁT.

EGY ASSZONY ÉS EGY JATAGÁN.

JOAN SENIOR.

A BILAI TREFFER.

A TUZLAI SZENT.

BOSNYÁK BECSÜLET.

LIVANSKO POLJE.

Szent karácsony napján délután négy órakor kapott az alezredes parancsot, hogy az egész bataillonnal vonuljon kelet felé s álljon meg a Livansko polje síkság legkeletibb szegletében addig, míg további teendőire nézve időközben majd újabb parancsot kap.

Negyvennyolcz óra óta szakadatlanul havazott. Gyéren, szállingózva hullottak az ónszinű levegőben a fehér csillagocskák, de nem tartottak szünetet egy pillanatra se, s lassanként újabb puha réteg képződött a térdig érő hatalmas hótömegben, melyet némely helyen szügyig gázolt a ló, s nem tudott megjárni ember. A bakák szivesen hallgatták az indulásra hangzó parancsot. - Föllélegzett, kinyújtózott valamennyi: dicsértessék a Jézus, végre kikerülnek ebből a farkasveremből, melyet három oldalról szorít össze a széles luczfenyővel megrakott sziklás hegység, hogy még lélegzetet se igen esik jól benne venni. Karácsony szent napja ugyan, de jó szívvel készülnek fel az útra. Inkább bármily nehéz és lassu czammogás a süppedő hóban, olyan utakon, a milyenekre odahaza Háromszéken még egy bitangba csatangoló urfi-farkas se igen vetemedék vala soha: - mint az a keserves téli lóger, mely félig már fává és parafadugóvá zsibbasztotta testüknek hajdanta ruganyos izmait. Kilencz hete hevernek itten s isten ne adja, hogy e szörnyű kilencz hét alatt egyszer is kitombolhatták volna magukból lassú halálát a tespedésnek. Mivel az isten nyilával, ha pálinka se volt? Rumról, kávéról nem is szólván, pedig dukált volna urasan az is...

Jókedvű székely bakák között hallgatag egykedvűséggel olajozgatta fegyverét néhány izmos oláh legény, vetekedők testi erő dolgában a bikával. Rászólt egyikre egy jóképű székely:

- Megyünk Onucz fiam, ordits örömdben málé evő Nyikulájját az öregapádnak, - halljam, mért nem örülsz?

Visszafelelt lustán, vállait rángatva az oláh:

- Meg lehet meredni itt is....

- Ne izélj te, - morgott kelletlenül a székely s lecsapta tölténytáskáját az asztalra, hogy kigurult néhány éles töltény a nyirkos földre, - örökké ilyen kutya kedvetek vagyon testvérek, lóg lefelé az orra mindnek, miképen ha fejbúbbon törült volna a lapos guta. Ráérsz halódni akkor is, ha lyukat ver húsodba valamelyik hegyi tolvajnak ólma, - miért nyöszörögsz most is?

- Ha ma nem, hát holnap... mindegy az Gyuri...

- Mindegy a lobogóba! - fortyant fel mérgesen a székely s hevesen gesztikulált a többieknek is, - mindegy tán, hé, ha ma csókolod meg puliszkád szöszfejű megfőzőjét, szerelmes párodat, Anuczát, vagy holnap? Ide hallgass vad oláh, ide hallgass!... Mindegy, ha ma szeretkezel ő véle össze vagy holnap, kivált, ha holnap már a körmöd alá szúrt Krisztus-tövist se érzi bőröd, mivelhogy eldólsz valahol a hóban s nem szuszogsz ezen a fertelmes földi golyóbison többet... No, hát aztán, hé! bolond oláh, ne mondd, hogy mindegy.

Felelte csendesesen a szálas havasi fiú, s még fanyarabb lett utána az ajaka széle:

- Hol vannak leányink, Gyuri? Az enyém messze innét vár reám, a tied is vár reád; de tudjuk-e, hogy várnak? Tizennégy kicsi hónapja mult, hogy eljöttünk hazulról: vár a leány egy darabig, de meddig? Azt hiszem, nem várnak többet...

- Hej! te Onucz, Onucz, - fohászodott neki ökölbe fogott kézzel a székely, - van valami a szavadban; nem vagy te számár, nem... Keritsen pofon valakit az ördög, bizony igazad lehet testvér, - bizony igazad lehet...

Volt egy jókedvű kis hadnagy a zászlóaljban; erős, barna fiatal ember, igazi kincs. Tisztársai úgy hívták *der Pisti* s titokban nagyon megharagudtak az alezredesre, midőn megtudták, hogy Prolog falutól balra a hegy alatt levő malomhoz őt rendelte ki hátvédnek husz bakával. Vannak mások is, bátor tisztok, - mért nem azokból valakit? Egy karcsú, örökké szomorú elegáns fiatal tiszt hangosan is megjegyezte, hogy ő szívesen kimasirozott volna arra a veszélyes pontra, honnan valószínűleg soha se kerül eléjük *der Pisti* élve. Ellenség bujkál a hegyek között; minap kirabolták a felerészben idegenek által lakott Prolog falut is, - vigyázni kell. Neki, dörmögte egykedvűen a tiszt, amugy sincs várni valója az élettől, jobb lett volna, ha becsülettel pusztul. Dérütött kapitánya ráhagyta: igaz, jobb lett volna így, semmint bevárni a rút betegség végét, mely e csinos fiatal ember halálraitélt testében rombol...

Kiküldi ellenben a parancsnok Kovács Istvánt, a zászlóalj kincsét. Nyomorúságban, bajban, veszedelemben elpusztíthatatlan vidám vigasztalójukat, ki tréfásan csettintett nyelvével, ha nem volt mit enni, s messze csengő jóízű kaczagással dicsérte szalmaágyának fényességét, mely körül polkát tánczoltak az egerek, s csupasz fülű patkányok rendeztek handicap-et.

A parancs azonban parancs. A kis hadnagy felhúzta köpenyegét, fejébe csapta sipkáját, térdig érő, magas lovagszizmáit megkenette faggyúval, kiválasztott husz szálás legényt a kompániából, köztük Gyurit, a székelyt és Onuczot, az oláhot s jelentette az alezredesnek, hogy a parancsot megértvén, kijelölt posztjára indul. Az alezredes mosolyogva nyújtotta kezét.

- Viszontlátásra, hadnagy úr, auf Wiedersehen, Herr Lieutenant, bin überzeugt, dass *Sie* werde ich unbedingt sehen. (Meg vagyok róla győződve, hogy önt okvetlen látni fogom.)

A kis hadnagy kardja lesuhant a földig, azután sarkon fordult s a kiválasztott husz baka élére lépve, útnak indult, »Önt okvetlen látni fogom« - dörmögte magában gúnnyal, miközben embereivel a sziklák mögé kanyarodott, - ez azt jelenti, hogy a többiek közül senki sem olyan, mint én. Gyönyörű bók:- megfizetem fejemmel árát.

Az alezredes hizelgő elismerése azonban mégis csak jól esett. A kis hadnagy testestől-lelkestől katona volt. Vidám, bátor, fegyelmezett, könnyelmű katona, egyaránt képes maga helyén az öldöklésre, és a bölcső ringatásra. A parancsnok kemény ajkán nagy ritkaság a katonai dicséret illatos virága. Hetek óta ma szelidült gyenge mosolyra arcza s ő hosszú idő óta az első, a kinek elismerését szemtől-szembe mondotta ki. Meg kell azt érdemelni s meg kell fizetni is, ha úgy fordul a véletlen buta komédiája, hogy - isten veled világ.... Szivarra gyújtott s halkán fütyörészve lépte csapata élén az omlós, süppedő havat.

A bakák egymással diskurálva baktattak utána. Gyuri, a székely, tizszer is fölnézett már az égre s elkeseredve rázta fejét: Szó sincs róla, hogy elpusztuljon onnan az a czudar, szürke ponyva, melyből hullnak-hullnak szakadatlanul a fehér csillagocskák, ezrével perdülve egy-egy gyenge szélcsapásban libbenő tánczra. Onucz, az oláh, félvállról nézett rá vissza hébe-hóba s kérdezve rántotta föl reá bozontos szemöldökét: no testvér, megmondtam ugy-e, hogy meg lehet meredni itt is?

A székely mérgelődve mordult hátrafelé:

- Bolond vagy, Onucz, nem látod, hogy *Pisti* hadnagy úr van velünk?...

- Látom, - pusmogta nyugodtan az oláh, - attól azonban nem támadunk fel.

- Azt hiszed, te...

- Azt én, frátyile Gyuri; egy se kerül vissza azokból, kik együtt megyünk. Varjú eszik belőled, belőlem holló; farkasok rágják össze Don Lajtinant Pistit, azt mondom - meglátjuk -

- Meg ám, ha meghóttunk, fiam oláh, miket vartyogsz? - nevetett tréfába kapva a székely, de nem segített neki ebben az istenes munkában senki. Lehorgasztott fővel lépkedtek a hóban a

bakák. Egyikök megjegyezte, hogy különös színe van az égnek: rosszat jelent; veszedelmét érezvén, kéri tehát azt, kit itt hagy hírmondónak az ólom: írjon haza levelet Nyárádra és adja értésére hozzávalóinak, hogy őt ne várják többet. Nagy kalamajkája lészen oda alatt az ördöggel, ki senkit se vete még vissza a földre; gyútsanak egy szál olcsócska gyertyát az ő emlékezetének is.

A kis hadnagy félfüllel hallotta a bakák duzzogását, de nem fordult vissza.

Eszébe jutott, hogy harmadéve körülbelül ugyanez volt a helyzet, mint most, csak a mellékviszonyok voltak mások. Az egészre azonban akkor is fel lehetett volna írni a mostani címet: »halál előtt«. Egy nyugalomba vonult városi tanácsos szép fehér leányáról volt szó, ki kedves volt a maga végtelen ártatlanságában s fogalma sem volt róla, hogy az apai hatalomnak is megvan a maga természetes határa, melyet átlépni nem szabad. Szerették egymást, Pisti hadnagy és a szép fehér Clarisse; hét hónapig tartott a rózsás álom; akkor megjelent a láthatáron Stankovics Milán, gazdag szerb gabonakereskedő - fiatal ember még, harmincz egynehány éves s minden czeremónia nélkül megkérte Clarisse kezét. A nyugalmazott tanácsos két kézzel kapott utána, - mohón, lelkendezve, nehogy elszaladjon az arannyal megterhelt nábob. Ah, mily dühbe jött arra az elbizakodott, gögös fráterre, ki félvállról nézett le reá s máris oly bizalmaskodva bánt a leánynyal, mintha biztos volna a siker. Törékeny, gyenge virág Clarisse, a szép, fehér leányka és az a nyers arczu, nagy oszlop-ember, bolondság tisztára az egész, a leány meghal...

Karácsony napja volt akkor is, mint ma. Kovács István fölkereste Stankovicsot a lakásán és fölszólitotta, hogy vonuljon vissza. Azt remélte, hogy meghökken szemének fenyegető tüzétől a szerb, de másképp történt.

Stankovics kacagni kezdett s egy gyönyörű faragott szekrényből pezsgős üveget hozott elő.

- Bocsánat, hadnagy úr, - szerelmes vagyok; beláthatja tehát, hogy nem vonulhatok vissza.

A pezsgős palaczk dugója pisztolylövéshez hasonló durranással csapódott ki az üvegnyakból. Stankovics megtöltött két poharat.

- Komédia az élet, uram; igyunk!

- Köszönöm, - mormogta boszankodva a hadnagy, s önkénytelenül bevallotta magának, hogy tetszik neki ez az őszinte, nyers, de becsületes Herkules. - Még egyszer ajánlom, vonuljon vissza...

- Dehogy, dehogy! Az én nevem - folytatta hirtelen fölemelt fővel, kevély mozdulattal - Stankovics Milán. Megfojtanám magamat, uram, ha ezt itt - s rácsapott büszkén a mellére, - gyöngeségen kapnám. Ha kért volna, talán, - követelésre soha. Meg van elégedve a válaszszal?

- Meg, - felelte indulatosan a hadnagy s ott hagyta ellenfelét, pezsgőstül együtt. Még aznap kihivatta. Stankovics kifogástalanul viselte magát; elfogadta a párbajt, bámulatos hidegvérrel vette tudomásul, hogy nem kard, hanem pisztoly van szóban, s a huszár-lovarda porondján úgy lőtt másnap mint egy Pain. Eleganciával, biztosan, hidegvérrel: Kovács Istvánt átlőtt vállal, sulyosan megsebesülve vitték lakására, hol három hónapig nyomta az ágyat. Kétszer került élete válság elé, de legyőzte fiatalsága a halált. Stankovics szorgalmasan látogatta. Egészen kibékült ezzel az alapjában véve nemes szívű, őszinte szerbbel, - s midőn pár hét múlva hírül hozták neki, hogy Clarisse mégis csak nőül ment hozzá, nem érzett semmi különösebb felindulást.

Ugy volt bizony; a szép, fehér leányka, törékeny virág, nem halt meg Stankovics karjai között, hanem egy tömzsi angyalkának lett a piruló édes mamája.

- Jelentem alássan, Don Lajtnánd, - lépett a kis hadnagy elé e pillanatban Onucz, az oláh, - nem jól megyünk.

A hadnagy megállt és körülnézett. Igaza van az oláhnak, álmodozásában nem is vette észre, hogy letért a prologi vén malom felé vezető útról s majdnem derékig érő hóban gázol. Visszaküldte az embert a sorba s szó nélkül megfordult. Az út sziklás hegy alatt kanyargott. Vastag fenyők, hóval megrakott, széles boróka-bokrok váltogatták egymást az esti párázatban, mely lassankint mindig lejjebb és lejjebb csúszott a völgség felé.

*

Majdnem egészen be volt már esteledve, mire a Prolog falutól körülbelül két lépésnyire eső vén malom közelébe értek, s az útra kidülő szikla aljában megállottak. A malomnak eddig csak homályos körvonalai rajzolódtak bele a szürkéségbe, a fák és cserjék, melyek a malom alatt huzódtak lefelé, sejtelmes árnyképek gyanánt bukkantak ki itt-ott az estéli ködből. Onucz keresztet vetett: szent Antal kegyelme segíts, dráku (sátán) sompolyog ott lópatán az estéli ködben s lesi a katona lelkét, hogy magába szíjja...

- Fogd be a szádat, frátye, - sziszegte a káplár.

- Imádkozzál, don káplár, jobb lesz, duzzogta az oláh megadással.

A kis hadnagy előre ment s figyelmesen kutatta tábori látcsöve segélyével a malmot. Elhagyatva, magában hallgatott hóval és jéggel borított zsilipjei mögött az öreg malom, - nem vett se rajta, se körülötte semmi gyanusát se észre. Jobbra a mély molnárarak, azontúl végtelen fehérsége a szűzfehér hónap; csillogó, hatalmas, félelmes tömege egy aczélszürke párázatban vesző síkságnak: a Livansko polje.

- Bajonett auf...

Zaj nélkül kapcsolódtak fel a szuronyok a fegyvercsőre s tovább vonult biztos rejtekéből a húszt főből álló csapat. Negyedórai baktatás után végre a malom alatt voltak. Öt óra elmúlt: jóformán egészen besötétedett már, csak a hó fehérsége világított. A balra eső hegyekből alig látszott már valami. Találgatni kellett, ez szikla, ez fa, az a fekete amott mély szakadás a hegyben, - jó puha sírhely annak, ki belezuhan.

- Kend itt marad, káplár, s csak akkor nyomul utánam, ha jelt adok, - suttogott embereinek a hadnagy; - négy legény, Onucz, Kaszás, Pápai és Gidró Gyuri velem jönnek. Pszt! csendesek legyetek fiaim, mint a holtak.

A kiválasztott négy legény közül három büszkén lépegetett a hadnagy után, - Onucz, az oláh lógatta csak a fejét. Izmos, bátor legény volt a havasok e fekete fia, nem félt a pokoltól sem, - fajának szomorú, melancholiára hajló vonása azonban neki is vérében volt. Kedvetlenül, megerezzkedve, lomhán baktatott társai után; nem büszke reá egy cseppet sem, hogy ő is a kiválasztott izmos katonák között van, erőben, ügyességben az elsők között.

Vastag szálfából ácsolt dobogó vezetett a malomhoz, mely sötét mozdulatlanságban meredt elé a ködből, s teljesen elhagyatottnak látszott. Különös, - villant keresztül a kis hadnagy fején, - pár nappal ezelőtt felprédálta egy éjjel a túlnyomó részben apró házakból épült Prolog falut egy guerilla-csapat; lehetetlenség, hogy idáig ne jöttek volna...

- Fertig... - súgta legényeinek a vezényszót, s megnyomta keztyűs kezével a kilincset, mely szintén tele volt hóval. Ma aligha nyitotta valaki, különben leverte volna a havat.

- Hadnagy úr, jelentem alássan, - dörmögte hallgatódzva a székely s úgy állt beszívott ajakkal, előre nyúlva az ajtó mellett, mint egy lesben gunnyasztó hiúz, - sírást hallok bévül...

- Jól hallasz, fiam?

- Jól, hadnagy úr; gyere csak Onucz.

Az oláh odament. Megállt az ajtó előtt és szintén hallgatódzott. Szomorú, fekete arczán némi elevenség villant fel egy pillanatra, miközben fejével bólintott s meggyőződéssel mondta:

- Je, don Lajtnand; valaki sír benn.

- Ugy nézem, gyermek, - tóditotta suttogva a székelly.

- Je, don Lajtnand, egy leánygyermek...

A kis hadnagy tudta, hogy ez a két ember soha sem téved. Csodálatosan éles fülű a székelly, - igazi ragadozó állat finom hallás dolgában az oláh. Meg volt róla győződve, hogy úgy van, a hogy mondják. Megnyomta tehát a kilincset s erőszakkal lökte be az eresztékeibe fagyott nehéz tölgyfa-ajtót, mely fülsértő nyikorgással fordult meg pántján.

Benn a malom homályos boltjai alatt olajmécses sárgás lángocskája derengett valami ágy-félre, melyen egy őszbe borult ember feküdt. Az ágy mellől nyulánk, alig kifejlett gyermek-leány rémült tekintete meredt a benyomuló katonákra.

- Ne féljen, gyermekem, - biztatta előre lépve a hadnagy, s megparancsolta embereinek, hogy vonuljanak vissza az ajtó mellé, - nem lesz semmi bántódása, mi nem vagyunk barbárok.

- Uram, uram... - rebegette könybelábadt szemmel a gyermek s összekulcsolt kezekkel térdelt a fiatal tiszt elé, ki megzavarodva hajolt le hozzá, s majdnem nyers hangon ismételte:

- Mondtam már, hogy ne féljen tőlünk.

- Ne bántson... kegyelem...

- Az ördögbe, gyermekem, ön nem akar megérteni! Ismétlem, hogy nem rablóval van dolga. Kérem, kelljen föl és mondja el, hogy jutott ide. Ki ez az öreg ember?

A leány zokogva csúszott az ágy mellé s megcsókolta a pokróczról lecsüngő sovány kezét.

- Az édes apám... - lehelte fájdalommal.

A kis hadnagy csak most vette meghökkenve észre, hogy halottat néz. Nyitott szemmel, megfakult, megmeredt arczczal feküdt az öreg ember az ágyban. Ma reggel halt meg. Borzasztó seb tátongott bal lágyéka táján, abba pusztult bele. A leány mindent elmondott. Prologban laktak, szegény édes apja smyrnai görög kereskedő volt. Házukat felgyújtották, testvérét lelőtték, apja is csak úgy menekült meg, hogy még el tudott rejtőzni vérző sebével egy ólba, hová őt is betuszkolta. Ugy menekültek aztán éjjel ide a malomba, a hol azonban összerogyott az öreg ember s ma reggel borzasztó kínok között meghalt.

- Ne sírjon, kérem, - mormogta részvétellel a hadnagy, - mondja meg inkább, hogy hívják önt?

- Iréne.

- Vannak rokonai?

- Igen, Scutariban.

- Az nagyon messze van.

- Messze... - rebegette a leány s finom, telt arczocskájára szorította kezét, - soha sem fogom őket látni...

- Majd meglátjuk, bizonyos egyelőre csak annyi, hogy itt nem maradhat.

- Óh, az atyám, az én jó édes apám...

- El fogjuk temetni atyját, - mondta a kis hadnagy, s magához intette embereit, - Gyuri!

- Parancsoljon, hadnagy úr!

- Kimész a káplárhoz s megmondod neki, hogy félóra múlva temetni fogunk. Érted? Ássatok sírt ennek a szegény halottnak.

- Érttem, hadnagy úr!

S a legény kifordult az ajtón. Odakünn csakhamar neki álltak tábori ásóikkal a bakák a hónap s ásták a sírt. Tavaszig tartó sírt a szegény halottnak, - aztán majd eltemetteti vijjogó sírásó madaraival isteni kegyelme az alkotónak megint, ha leolvad róla április vége felé a hó. - Szomorú temetés volt biz ez; húsz szuronyos katona térdig a hóban, s egy zokogó gyermek-leányka, félig megdermedve a fagytól. Két legény leeresztette a halottat a gödörbe s rálapátolta szapora kézzel a havat. A többiek vezényszóra tisztelegtek; a kis hadnagy lebecsátotta kardját a földig s a szertartásnak vége volt. Pár percz múlva készen állt a hó-sír. Kereszt se kellett reá, smyrnai görög volt a halott, pihenhet kereszt nélkül is az ő istenében most és mindörökké, amen...

A kis hadnagy érezte, hogy erejét veszti karján a leány. Feje aléltan esik mellére, - megtört szegény gyenge lilium a fájdalomtól, jobb is, hogy nem tud egy darabig magáról, legalább kitalálhatja addig, hogy mit tegyen vele. Felölelte gyöngéden a karjaiba s besietett vele a malomba. A bakák követték. Esti hat óra volt; metsző hideg ömlött le a Dinari alpok tarajos csúcsairól, - soha ilyen fertelmes karácsonyestét nem értek még eddig.

- Megmeredsz Gyuri, - pusmogta gúnynyal az oláh s fújta a körmét.

- Vakapád, frátye... - mordult rá a székely.

A kis hadnagy pedig levetette ezalatt a köpönyegét s betakarta véle a leányt. Azután odaült mellé s tünődve, szánalommal nézte. Bájos, szép gyermek, - finom arczocskája vetekedett fehérség dolgában a liliummal, ajaka olyan, mint egy vércsepp a havon... Mi lesz belőle, mit tegyen vele, - mit tegyen?

A katonák összesúgtak a malom tulsó sarkában. A káplár lábujjhegyen kiment. Pár percz múlva utána sompolygott még két legény.

Onucz, az oláh pedig odament ezalatt a hadnagyához s megállt előtte karján a köpönyegével, mint egy czövek.

- Don Lajtnand, - kezdte húzongatva, - itt a köpönyegem.

- Nem kell, fiam: vedd föl, mert megfagysz.

Az oláh megvakarta bozontos, nagy fejét és nem tágitott.

- Bivalynak bőre bőröm, ökörnek husa húsom; nem árt nekik a hideg. Ne vesse meg köpönyegemet, don Lajtnand, - van nekem plúczom (blouse) alatt még egy báránybőr lájbim is, olyan meleg, mint a fene...

- Hazudsz, fratyile.

- Igazat beszélek, domnu Lajtnand, ugy kövérítse meg az isten a kedvesemet...

A hadnagy elmosolyodott és elfogadta a köpönyegét. Nagyon fázott. A hideg egyszerre rohanta meg a testét s kék pettyeket festegedett az arczára, ajakára. Farkasvesztő fagy készül éjjelre; tűz nélkül nem fogják kiállani.

Onucz visszament a legényekhez s közéjük kuporodott.

- Lássam meleg lájbidat, testvér, - tapogatta meg izmos, domború mellét egy szőke fiú. Az oláh rá nézett, elfintorította orrát s lerázta magáról a kíváncsi legényt.

- Van a kutyának... - mormogta egyszerűen.

Künn ezalatt éles puskadörej vert visszhangot a vén malom falán.

A hadnagy talpra szökött s felugráltak a szalmáról a legények is. Mire kisiettek az ajtón a káplár és a vele kisompolygó két katona a malomdobogóhoz meglapulva lőtték a hegyről leereszkedő ellenséges guerilla-csapatot, mely azonban csak lanyhán, egy-két lövéssel adogatta vissza a kölsönt. E lanyhaságból azt következtette a kis hadnagy, hogy túlnyomó erővel áll szemközt, mely bizik a maga munkájában s nem igen hederít oda pár golyóra. Hidegnek, fagynak egyszerre vége, - a fiatal tiszt olyan volt ebben a pillanatban, mint egy lángoló üszök, - szikrázott, tüzelt testében minden aprócska izom. Meg fogják mutatni ezeknek az orozva maró gazembereknek, hogy mi a katonai becsület.

- Okosan fiaim, okosan! - intette embereit elhagyva minden előirt vezénylő formát s maga is megbújt egy oszlop mögött.

- Add ide Kaszás a puskádat; tégy ide, mellém egy csomó töltényt s eredj a malomba. Ha fölébred a leány, vigyázol reá és nem ereszted ki. Értetted?

- Értettem, hadnagy úr! Vigyázok reá és nem eresztem ki.

A káplár térden csúszva közeledett a hóval belepett dobogón s kimutatott az útra, mely a fenyvesek közül tünt elé a vastag gomolygó ködben. Harminczöt, negyven kucsmás bukkant elé ott egy percze. - - Könnyű fekete folt az egész...

- Lódd, - csattant ki a kis hadnagy ajkán villámgyorsan a parancs, s a következő pillanatban hús fegyver dörgött bele a párázatba.

Jajszó és halálhörgés vágódott bele tompán, elfúlva a levegőbe. A golyók jól találtak. A fekete folt eltűnt, Onucz kilencz pontot számlált meg a havon; egy még mozgott s nyöszörögve túrta a fehér takarót.

- Azt ott hasba lőttük, dörmögte az oláh s megrázta némi szánalommal a fejét, - hogy kínlódik a nyomorult, - sziszegte elébb a fogai között, azután vállához emelte lassú, figyelmes mozdulattal a fegyvert és lőtt. A kilenczedik fekete pont nem mozdult többet... Ezzel azonban még nem volt vége. Néhány percz múlva ismét eltűnt az erdő alatt a fekete folt s a támadás hevesebb lett. Jobbra-balra a hóbuczkák mögül is lövések dörögtek a malom felé. Golyók sivítottak a dobogó fölött a falba. Egy ablak csörömpölve tört össze, darabjai fülsértő pengéssel pattantak szét a gerendákon. A kis hadnagy pár percz mulva tisztában volt vele, hogy a végeredményre nézve nem lehet kétség; menekülniük kell, - azok ott túl lehetnek százötvenen. Magához intette tehát a káplárt, s gyorsan intézkedett, »Lőni kell azokat a nyavalyásokat ott túl addig, a mig jelt adok, - Onucz és Gidró vélem jönnek. Leereszkedünk a malom-árokba, s visszavonulunk a Livansko polje felé. Okosan, ügyesen, káplár, - nem kell félni....«

- Értem, hadnagy úr!

A kis hadnagygyal csak Onucz és a székely mentek be a malomba, a többiek tisztos távolságban tartották a támadókat. Mindkét részről szakadatlanul dörgött a fegyver. Lőporbűz töltötte meg a levegőt, melyben most is hullott lassú szállingózással a hó.

Benn a malomban gyorsan felkészültek az útra. Az elhunyt görög kereskedőnek a tüszője, táskája ott hevert az ágy lábánál, azokat a székely nyakába akasztotta Onucz. »Hozzad csak Gyuri, - rám szükség lesz« - mormogta szelid hangon s elborult arczczal ingatta fejét. »Előbb te meredsz meg testvér, azután én...«

- Menekülnünk kell, gyermekem, - magyarázta a leánynak a tiszt, - kapaszkodjék a karomba, nincs veszteni való időnk.

- Igen, uram, - suttogta reszketve a leány.

Onucz kifeszítette a hátulsó malomajtót s előre ment. Lépcsők vezettek az árokba, hol víz foly tavasztól télig - most hó és jég az egész. Utána Gidró ereszkedett le. Ketten átvették a hadnagy kezéből a leányt s leemelték az árokba, melyre hólepelt fűzfák és tövisbokrok összecsapzott ágtömege hajolt. Jó búvóhely annak, a ki bírja az utat.

- Előre Gidró, mutasd az utat, - parancsolta a székelynek az ifjú s átfogta karjával a gyermek hajlékony derekát, ugy vitte tovább. Azután éles sípjelt adott a káplárnak.

- Meneküljenek, don Lajtmand, vigyázok én, - mondotta hátramaradva az oláh s megállt lövésre készen a fordulónál, honnan a malom kis ajtajáig lehetett látni. Egy darabig várt és hallgatódzott. Pár percz mulva a három menekült elnyelte a köd. Az oláh biczczenett: jól van. Azzal utánok czammogott a mély árokban, s hátra se nézett. Puskaropogás és ordítás kavargott a levegőben, - oda se ügyelt. Hiúz szemmel, előre nyújtott nyakkal lépte a havat mindenütt a nyomok után. Isten irgalmazzon a malom hős védőinek, - tizennyolcz legény tizannyi ellen - eddig nyilván már mind csendes emberek lettek.

- Igy vagy ugy, mindegy - dörögte szomorúan s egy perczre megállt. Vérvörös fény világított bele a havas éjszakába: ég a malom...

Az oláh megvonta egykedvűen a vállát s tovább ment. Egy-egy fordulónál állt csak meg, hogy lesse az árkot, - nem mozdult azonban semmi. A győzelmes ellenségnek nem jut eszébe, hogy többen is lehetnek még; üldözésről tehát szó sem lehet. Vigasztalás ez? A reggel messze van s ha meg is virrad? Hol van a zászlóalj? Ki véd a hideg ellen? A hideg ellen...

Onucz érezte, hogy didereg. Borzongás futott végig izmos testén: első lehellete a fehér hó-asszonynak, ki itt leng átlátszó alakjával a levegőben s ömlesztzi maga körül a halált...

Egy órai út után megállt Gidró, a székely és visszafordult. Az ároknak vége lett, künn voltak a síkon. Végtelen fehérség, mit csak befoghat a deczemberi éjjel ónos párázatában a szem mindenfelé. Alig emelkedő domború buczkák a síkság egynémely pontján, a többi csupa fehérség, - csillogó hónak félelmes birodalma: a Livansko polje.

- Végünk van, hadnagy úr - dörögte fogvaczogva.

- Miért?

- Megindult a szél, - felelte csüggedten a legény.

Megindult a szél, felkavarta a havat s egyszerre megkeményítette a levegőt, mely éles lett és szűrt, mint a tű. A kis hadnagy elhomályosodott szemmel bámult a karjai között nyugvó gyermekre, s leült vele a hóba. Melengette szép kicsi arcját, mely mind jobban fehéredett s csókolta jéghideg ajkát, melyre rászálltak a csillogó hószilánkok és ott maradtak... Megindult a szél a Livansko poljén; farkas üvöltött nagy messzeségben valahol a távoli nádas között, s vívódott a hóasszonynyal, ki torkát fojtogatta...

*

Onucz egyedül baktatott a hóban. A szél lerázta feje fölött a fűzfákról a havat, s nagy erővel csapódott keresztül az árkon. Nem igen hallotta ugatását, megdermedt tagokkal vánszorgott tovább. Csak meg kellene hogy álljon és vége volna. Álmos már ugyis; nem tart soká.

Kiért a Livansko poljera. Ott meresztette a szemét, hogy kivegye a nyomokat a hóban, de nem látott semmit. Betemetett mindent a szél.

Az oláh megállt. Pár lépésnyire tőle két halom emelkedett a hóban. A fejeket és a vállakat még meg bírta különböztetni a halálos fehér takaró alatt, mely vastagon belepett mindent, azután már nem birt meglátni semmit. Vakító fehérség villogott szemei közé; elszédült, megvakult, megőrült tőle a nagy fekete oláh, aztán leomlott arczczal a hóba és nem mozdult többet.

A Livansko polje tündöklő fehér síkjára vastag pászmákban verte le az égő malom füstjét a szél...

A RAVASZ ZIMA.

A stari-hosceni szent ember megsimogatá vala az ő szép, fehér szakállát, felnézett az égre, azután lenézett a földre, azután pillangós papucsát nézte, melyeket sárga jaffai szíjak csatolának vala az ő lábaihoz.

- Szíved szerint felelj kérdésemre, édes fiam, Zima, különben nem léssen te benned gyümölcsöző a búbáj.

- Kérdezz és felelek.

- Meg ne csalj pedig engem a te válaszodban...

- Igaz hittel felelek, atyám, - felelte becsületes őszinteséggel a szeplős Zima, s oly mély áhitattal leste a bölcs ember ajkán az ígét, mintha az isteni kijelentés megnyilatkozását várta volna. Sokáig tartott, míg rászánta magát, hogy házi bajára ennél a messze földön híres búbajosnál keres orvoslást, de végre is eljött, elmondott neki mindeneket. Beszédet Milenkáról, az ő szép barna asszonyáról, a ki nem akar hozzá melegedni, - beszédet harmadik szomszédjáról, a nagy Vládról, a ki nemcsak kövér kecskéit, hanem asszonyát is irigylti tőle, s beszédet arról a kemény szóváltásról, mely közte és a nagy Vlád között esett. Fegyverrel fenyegette minap Vládöt, ha még egyszer rájön, hogy sövénye és szérüje körül kullog titokban, falkából kimart hímfarkas módjára idegen zsákmányra lesvén, - Vlád azonban csak elfintorította gúnynyal a vastag orrát, Milenka pedig nem szólt erre a bátor föllépésre semmit. Nem dicsérte, nem szerette, - mindegy neki Zima a szerelmes férj, - tegyen valamit a szent ember ebben a bajban, hogy hozzá símuljon és övé legyen az asszony lélekben is.

A szent ember figyelmesen nézte Zimát, s magában mormogta: csontos, szeplős és kellemelesség nélkül való; Vlád erős, formás és bátor, - nehezen fogan meg itten a búbáj...

Hangosan így szólt:

- Milenka asszonyod lelkét is meg akarod nyerni, fiam...

- Ugy van, szent ember, a lelkét.

- Lelkét asszonyodnak arra, hogy tiszteljen, becsüljön és lássa, hogy derék férfiú vagy, ki megérdemli, hogy lelkével is híven szeresse az asszony.

- Jól beszélsz, atyám, - integetett fejével Zima, s megvillant szemeiben az öröm. - Azt akarom tisztára, a miről beszélsz, mert nagyon szeretem az asszonyt.

- Ugy is kell, fiam, ugy is kell...

S a szent ember mellére horgasztott fővel bámulta egy perczig lábán az ő pillangós papucsait. Kereste az ígét, melyet ajkaira vegyen és kimondjon, ugy, hogy azt ne kelljen többé visszavonni. Tiszteletreméltó, vén fejét aranyos fényvel vette körül a hosceni sziklák mögé bucsuzó napsugár, ugy állt ott a vörhenyes esti világosságban, mint egy mozdulatlan szobor. Zima bámulva nézte. Szereti ime öreg szolgáját a mennyei hatalom, különben nem küldené napjának sugarait...

- Nagyon szereted az asszonyt?

- Szeretem, - ismételte Zima.

- Mindent megteszel, hogy lelkét megvehessed?

- Mindent, atyám!

- Jól van, fiam, - dörögte félhangon a szent ember és nem nézte többé az ő pillangós papucsát, hanem kivett izákjából egy olvasót. Közönséges barnára festett olvasót, melyet egy utazótól kapott. Két esztendővel ezelőtt, egy kopott baráttól, ki Stambul felé vala igyekezőben és megéhezvén, megsomjazván, az ő házában kapott ételt, italt és egy marék csifliki dohányt. Pénze nem volt a szegény, kopott barátnak, ide adta tehát ezt az olvasót, melyet megszentelt vala - ugymond - az ő istene.

- Ide nézz fiam, Zima, - mondotta az öreg búbájós, - oda adom neked ezt a fából való drágaságot. Viseld titokban hétszer hét napig a kebleden, hogy ne tudjon róla az asszony. Valamikor pedig csak teheted, dicsérd ellenségedet Vládot, hadd lássa az asszony, hogy kristályos lelked vagy, nem vagy irigykedő, nem vagy rossz véru, hanem tiszta és nemes férfiú vagy, ki bizakodik a maga erejében és nem fél senkitől.

- Dicsérjem... Vládot... atyám, - fortyant fel Zima.

- Bolond vagy, fiam, - dorgálta meg szelid feddéssel a szent ember, - nem mondom én, hogy szived is érezze a dicséret szavát, mit ajakad kimond, - de így kívánja az okosság. Ravasz-sággal veszik meg a nőnek lelkét. Csak a ravaszság segít ott, ahol erőszak semmit sem ér. Mondom te néked Zima, dicsérd és magasztald Vládot addig, a míg csak szájad bírja, hadd csömörödjön meg tőle az asszony. Meglásd, hogy egyszer megelégteli és ő fogja becsmérlni azt, a kit te ravaszul dicsérsz. Mindenből megárt a sok. Két csupor zsiros tejet megbir a gyomrod, tíz csupor zsiros tejet meg tudnál-e inni, édes fiam?

Zima undorodva intett: - nem tudnék, szent ember, belebetegednék.

- Látod, így leszen asszonyoddal is. Tartsd kebleden a drága jószágot, a mit adtam és légy ravasz. Okos és ravasz, édes fiam, hétszer hét napig, s tied lesz asszonyod lelke; gyűlölni fogja az émelygésig magasztalt Vládot. Én mondom, elhidd.

- Áldás fejedre, szent ember! - kiáltotta örvendezve a szeplős Zima, - meghálálom bölcs tanácsodat, meg leszel én vélem elégedve.

- Két kecske elegendő leszen, fiam.

- Két kövér kecském legyen a tied, - felelte Zima, s bekecse alá rejtve a barát olvasóját, elbucsuzott a szent embertől és elment haza.

*

Lassanként esteledett...

A nagy Vlád ott kullogott most is a Zima háza körül és leste az asszonyt. Milenka csinos barna asszony volt; tetszett neki a nagy Vlád. Ingerkedő mosolylyal ajkán kacsintott ki néha az ajtón, s fölbiggyesztette ajkát, ha reá meresztette szerelmes, fekete szemeit az éhes Vlád.

Zima belépett az ajtón, egy percze fejébe szökött a vér, amint ránézett az ellenségére, de gyorsan meggondolta a dolgot, s ravasz Zima lett ettől kezdve megint. Jó estét mondott az asszonymnak, bement a házba, megette ételét és pipára gyujtott. Azután megsimogatta az asszony kerek vállát és szemrehányó hangon így szólt:

- Szomszédunk, Vlád, jár odalenn a sövény alatt...

- Bánom is én! - felelte daczosan az asszony.

- Nem helyesen bánsz drágám ezzel a becsületes Vláddal, - nem vétett ő tenéked semmit.

Az asszony csodálkozva fordult hátra.

- Rosszul értelek, uram...

- Jól értesz, Milenka, - felelte szeliden Zima, s megsimogatta az asszonyt, - azt nem érttetted jól, amit eddig mondtam. Csalódtam Vládban; derék, becsületes ember.

- Vlád?

- Persze, hogy ő. Nézd csak, milyen különbség van kettőnk között. Én jócskán formátlan vagyok, ő formás, erős, bátor és tűzvérű, mint egy bölény. Nem fél még a szürke medvétől sem. Nagy szálfá karjai, izmos oszlop-lábai, kemény dereka, feje, válla és melle széles és erős, mint a sziklakő. Szép és hatalmas ő rajta és ő benne minden.

Az asszony furcsán nézett Zimára.

- Kiről beszélsz, uram?... kérdezte tartózkodva, beszívott ajakkal és elhúzódott.

- Ne bámulj én reám, asszony, - mondotta nyugodtan a ravasz Zima, - nem háborodott meg én bennem semmi. Tudd meg, hogy észre tértem és szeretni akarom Vládót, mert jó, becsületes és istenfélő. Menj és hívd be barátomat, Vládót; meg akarom szorítani a kezét.

- Vládót... ide...

- Vládót az én házamba. Eredj és hívd be.

Az asszony gyanakvó tekintettel ment ki az ajtón, s vissza-visszanézett Zimára: bizonyosan törbe akarja csalni. Nem szólította be tehát a nagy Vládót, hanem megkerülte a házat s megállt a sütő kemence mellett, melybe néhány kenyeret vetett be az imént.

Zima várt egy darabig, azután kiment utána és rákiáltott Vládra is:

- Jőjj be én hozzám, derék Vlád; bánom, hogy becsületes tulajdonságaidat eddig másképen láttam. Ezután minden megváltozik. Nyújtsd kezedet, s feledd el, hogy méltatlanul bántam veled az én lelkenek vakságában.

A nagy Vlád rántott egyet a vállán.

- Rossz a te májad, Zima... mormogta fenyegetve.

- Mondom, hogy észre tértem, - biztatta kenetteljes hangon Zima; megnyílt a szemem, derék Vlád; te vagy a legnemesebb férfiú, te vagy a legjobb, te vagy a legszebb... Jőjj ide Milenka, drágám, birjuk reá ezt a rubint szívű férfiút, hogy becsüljön meg minket a mi hajlékunkban.

S nem nyugodott addig a ravasz Zima, míg házába nem tuszkolta a nagy Vládót. Dicsérte, hizelgett neki ott is. Erejét, fiatalságát, testének hajlékony formáit, - alig hallgatott el néhány perczig. Az asszony ámult, bámult, Vlád nem különben. Valjon mi történhetett Zimával, hogy így minden gyanús jel nélkül egyszerre pokolra került az ő fejének veleje; az isten tudja...

Másnap, harmadnap megint így volt. Zima nem fogyott ki a dicséretekből.

Egy hét múlva így szólt hozzá az asszony:

- Nem hiszek én mindebből tenéked semmit, beszélhetsz uram, a mennyit akarsz. Gyűlölöd Vládót...

Zima észrevette, hogy próbára akarja tenni az asszony.

- Hogy gondolhatsz effélet rólam, Milenka virágom? - felelte jámbor arczczal - beszédem szivemből jő, s amiket kimondok, úgy érzi a lelkem. Magasztalnom kell Vládót, mert különb, mint én. Erőben, formában, szépségben első, nem versenyezhet ő vele senki. Szerencsés az a férfi, ki megszoríthatja a kezét és boldog lesz az a nő, kinek ő fogja csókolni ajkát. Nem tudok férfit, ki méltó volna aranyból való szíve barátságára s nincs hegyeink közt tündér eléggé szép, a ki érdemes volna reá, hogy e nemes férfiú karjai között veszítse el leányi esztét. Szeresd és csodáld Vládót, Milenka, drágám...

- Meg vagy háborodva, uram... lehellte elvörösödve az asszony.

*

Két hét múlva zuhogó esőben kereste föl Zima a szent embert. Berugta ordítva kunyhójának ajtaját, azután kirángatta bekecse alól a szegény barát olvasóját és a szent ember fejéhez vágta.

- Itt van bűbájod, tolvaj; megcsaltál... megcsaltál...

A szent ember botot fogott Zimára.

- Megverlek, kutya!

- Megvered tulajdon bűzös testedet, tolvaj! - harsogta dühösen Zima, - mit ért bűbájod, szöszfejű csaló? Semmit sem ért. Dicsértem, magasztaltam ellenségemet, Vládót; ravasz voltam, te tanácsoltad, - mit ért? Addig nyaltam a rablót, míg egészen belebolondítottam a hitvesemet. Érted, a hitvesemet... tolvaj... a ki elszökött Vládhoz és most is ott van. Röhögnek a számár Zimán, a ki ravasz és buta volt... Megfojtalak!

- Kitakarodjál hajlékomból, Zima! - kiabálta toporzékolva a szent ember. - Miért nem mondtad, hogy asszonyod tíz csupor zsíros tejet is meg tud inni? Mondtad? Nem mondtad...

- Az igaz, - hüledezett Zima; ezt nem mondtam...

- No hát, ha asszonyod tíz csupor tejet is meg tud inni, vessz el szomjuságodban és ne szemetelj többé az én hajlékomban... mennydörögte fejére a szent ember és kilökte a ravasz Zimát az ajtón.

A KIS ZAJAC REGÉNYE.

Tizenhét éves volt a kis Zajac, midőn egyszer csak lefeküdt ágyas házában az édes apja és nem mozdult többet. A szomszédok bejöttek a házba. Azt mondták neki, hogy gyűjtson két gyertyát a próféta tiszteletére, azután sírjon, mert meghalt az édes apja. Zajac megrázta csendesen a fejét, meggyújtott két gyertyát, loppal ránézett az ágyra, hol megmeredve, ónszinű, száraz arczczal, megkékült ajakkal feküdt egy hercules termetű, csontos, öreg ember, azután kilopódzott a hátulsó szobába és nem sírt. Hadd égjen a haragvó próféta engesztelésére két szál skutári viaszgyertya, gyászolják éneklő zokogással apjának halálát jószívű asszonyok a szomszédból, ő nem tud sírni.

S nem sírt a kis Zajac azután sem.

Egykedvű arczczal, pittyedt ajakkal került haza a temetés után a házba, hol ő lett ettől kezdve az úr, a kinek senki sem szólhat többé a keze alá. Nincsen itt egy pár vén cseléden kívül senki. Se testvére, se anyja, se apja, se atyafia; egyedül maradt a világban; ura a háznak, a nyájnak, ura a hambárokban levő gabonának, a ládák selymének, szép vásznainak, s apja aranyának, melyet kitaró szorgalommal zslugorgatott össze esztendőik verítéke árán az öreg ember, s csak egy nappal halála előtt mutogatott meg a fiának: ez arany, ez ezüst, ez gyöngy... ügyelj reá, kis Zajac, hogy el ne vegyék... S ráintett nehezedő kezével a falra: lássad pisztolyaimat, fiam; azoknak finom vert csövében leskelődik a halál, s kiszisszen belőlük abban a szempillantásban, a mikor te akarod...

Zajac mutatta, hogy érti. Apró ezüst csillagocskákkal kivert török munka volt az egyik; ha levennie a falról és neki szegeznie Petronnak, az ő ellenségének, ki akkorákat szokott kacagni rajta, mint egy barom, soha ő rajta többé nem kacagna. Vigyázz magadra Petron, vigyázz magadra... Mit ér nagy szálfá karjaidban az egymásra duzzadó vastag izom, mit barna testedben a szívósság, kemény derekadban a szikla ereje, s a párducz fürgesége, - ha belecsuszik széles, formátlan melledebe a pisztolycsőben megbuvó fullánkös vipera és kinyit rajta egy hitvány kis, véres utat, a melyen kiröppen az élet...

Ez járt Zajac fejében a temetés után is, később is, - mindig. S nem tudott megülni a házban. Bezárt mindent, a kulcsokat dereka bőrtüszőjébe dugta, meghagyta szolgálinak, hogy vigyázzanak a házra, azután megtudakolta, hogy merre ment a hosszú Nántya legény a nyájjal. Fenn van a Plava tó fölötti legelőn az erdők alatt. Annál jobb. Arra felé soha sem jár az ő czudar ellensége, Petron.

S elindult a kis Zajac a nyáj után a legelőre.

Utközben hol itt állították meg, hol ott. Asszonyok, férfiak, kíváncsiak; miért nem busulsz? Meghalt az édes apád, s imhol meg sem sirattad szegényt, pedig gazdaggá tett. Te vagy a legmódosabb legény az egész vidéken, - apádnak köszönheted a szerencsédet; megérdemelné, hogy szíved igaz szomorúságával keseregj sírja fölött.

- Ki bajlódik velem? dunnyogta vállat vonva a kis Zajac és ott hagyta a megbotránkozó gyülekezetet.

Egy asszony utána szólt:

- Koldus leszel hamar, ha ilyen rossz vagy. Majd tesz arról a cifra Natka is, hogy az légy...

- Hát aztán? Neked fáj?

- Majd, majd...

- Akkor se jajgasson helyettem senki, - felelte ingerülten Zajac, s neki vágott gyors léptekkel a mezei utnak. Mit óbégatnak ezek? Nem száradt még koponyájához az agya veleje, hogy mások féltsek, mások igazgassák. Csak a teste gyöngö; a feje erős. Karjai, lábai vékonyak, arcza sápadt, termete kicsiny, elmaradt, nyomorult semmi; szíve azonban helyén van, s esze se kért még tanácsokat a szomszédban soha. No hát akkor... Jó lesz, ha befogja száját minden nyelven asszony, s tulajdon szemetes portáján söpörget; van ott tisztogatni való elég, csak győzze. Hát hiszen igaz, igaz... nem szép, hogy síratlan tért őseihez az öreg, de nem tehet róla. Apja nagy, erős Herkules volt; egymaga kiemelte két ökrét a sárból, s elveszítvén tavalyiban egy nehéz láda kulcsát, oly rettenetes ütéssel csapta vasöklét a fedélre, hogy kettérepedt, - s mindebből nem adott neki semmit. Anyja is izmos asszony volt, apja is, - csak ő lett kicsiny és gyenge. Inkább szegényül hagyták volna; ne lenne nyája, háza, selyme, aranypénze, lenne szegényebb, mint az a csavargó, kötekedő Petron, de volna ereje, mint annak, szép, szál, legényi növése, villogó szeme, piros szája, nótás kedve, mint annak, Petronnak, a gaznak... Óh be jó, ha apjára üt a fiú. Milyen kimondhatatlan boldog volna, ha kiállván házának udvarára, felgyűrhetné karjain a selyem varrottas inget, s odakiálthatná Petronnak harsány hangon, kevélyen, győzelmesen:

- Ide jöjj, hitvány farkasa a szeretőmnnek, hadd törjem össze a csontjaidat!

Megtehetné, ha apjának erejét örökölte volna. Megmutathatná a szépszemű Natkának, hogy megbirkózik érette még egy olyan ördöggel is, mint Petron. De így, de ezzel a karral, de ezzel a kézzel...

S a kis Zajac beszivott ajakkal, könybe lábbadt, elkeseredett tekintettel nézegette karjait, kezét. Ezekkel hogy kapjon össze Petronnal? Szembe neveti, ha elébe áll. Megragadja nyakánál fogva s úgy csapja a falhoz, hogy minden bordája összetörik. Hej, öreg Herkules ott a szomorú nyárfák alatt, bizony nem sírat meg téged a kis Zajac, mert gyöngének hagytad ide alatt a földön, s téged fog érte okolni holtig.

Abban a hajtásban, mely a kék vízű Plava tó mellett simul a nádas mellé, egy leány várakozott reá, Natka, a szépszemű. Ez volt a neve az egész faluban. Így hívta Zajac is gyermekkorától kezdve máig, midőn szerelmes szíve vérét egészen oda adta volna egy csókért. Nyujtotta kezét elégszer a fonóban is, máshol is, - hiába. Soha sem tűrte, hogy hozzá nyuljon. Még azt se, hogy mellé álljon, vagy mellette üljön a rokkája közelében, ha ügyes ujjakkal eregette keze a finom lenfonalat. Bizony nem is illett melléje a kis Zajac. Egy karcsu, husz éves, hajlékony leány, kerek nyakkal, mint a legfehérebb márvány, szilaj, fekete tüzes szemekkel, melyek megperzselik az ember bőrét, s egész igézetét kínálják az asszonyi gyönyörök bolond édes-ségének s egy tizenennyolcz éves, vékony legényke fiu: Zajac a semmi... aki szívesen meghalt volna érte, ha előbb magához csalhatta volna.

- Vártalak, Zajac! - kiáltott reá a leány s mosolyogva fogta összébb gömbölyü mellén a csipkés pruszlikot, mely itt is szűk volt, ott is. Kikiváncozott belőle a fiatal leányi egészség nagyon. Két éve hordja; újra nem telt.

Zajac összerázkódott a jól ismert dallamos, mély hangra, s egy kis meleg színe a vérnek ömlött el sápadt arczán.

- Engem vársz, Natka... rebegette halkán és közelebb ment.

- Hallottam, hogy erre jössz, - folytatta a leány, - gondoltam, megállítalak, s néhány vigasztaló szót mondok az apád haláláért. Nagy szerencsétlenség, nagy szomorúság... de te nem igen sírattad? Kemény szíved van, Zajac.

- Az.

- Nem szeretném, ha te lettél volna a skutári nagyságos bég. Sokat megöltél volna közülünk.

- Sokat.

- Engem is?

- Téged nem, - felelte mohón a legény, s reá emelte éhes, kigyult tekintetét a leányra. Sok embert megölettem volna... mindenkit, a ki testemnek hibájával bajlódott volna, téged azonban még akkor sem, ha gúnyolnál, ha kicsufolnál kedvedre, akármiféle szóval.

A leány szeme megvillant. Előre hajolt, úgy kérdezte:

- Szeretsz te engem, Zajac?

- Nagyon szeretlek... lehellte alig hallhatóan elfulladt, gyötrődő mellel a kis Zajac, s szinte lerogyott a leány lábai elé a földre. A szép, nagy, kövér csipőjü, sugár leány lábai elé a vézna, tizenhét éves Zajac....

- Bolond vagy te Zajac! intett kaczer fitymálással a leány, s fölnevetett vigan. Az vagy; bolond vagy...

- Szeress - könyörgött a fiú.

- Ugyan ne tréfálj velem. Tudod, hogy Petron bomlik utánam, s azzal jobban is összeillek, mint veled. Szegény, az igaz, de én is az vagyok. Legalább nem perlünk össze a jómód fölött. Szegény leány szegény legénynek legyen a párja, gazdag legény rabnőnek veszi házába a szegény leányt, nem hitvesnek. Láthatjuk elégszer: nincs annak esze, aki behunyja a szemét... Nézz föl a hegyre. Tele van köddel, de ma még látszik a tó is, a nád is. Holnap reggel lejő a köd a hegyről, s előmlik a tavon, a nádon, nem fogsz meglátni belőlük semmit! Ilyen lenne az én életem a te házában. Elöntene a rossz kedved és a féltékenységed, s akkor el volnék temetve jól. Még orrom hegyét se mutathatnám.

- Petronnak, ugy-e?

- Hát annak! felelte kihívó tekintettel a leány. Lásd, lásd Zajac, ha te nem volnál ilyen rossz természetű, s nem kivánnád vesztét Petronnak, a ki rokonom is az anyám testvérjéről, tied lennék és szeretnék...

Zajac rábámult a hegyen a ködre, majd lenézett maga elé. Ott apró hangyák mászkáltak a porban. Vad tánczot járt szédülő fejével az egész világ. Itt van előtte a leány; csupa gyönyör, csupa szikra és öldöklő mámor ő rajta és ő benne minden, olyan közel van, hogy érzi a tüzét és látja kerek tagjainak hajlékony, ruganyos vonalait akkor is, ha behunyja a szemét, s ime övé lehetne mindez, ha türni fogja az ellenségét. Fel akart ordítani kínjában, mint egy megsebzett vadállat, hogy nem, inkább magát is megöli, de azt a czudart, a ki csufolta, a ki kikaczagta, a ki reggelenként berikolt a sövényén, hogy még mélyebbre döfje vergődő, dühben, szégyenben vonagló mellébe a tövist, nem fogja beereszteni házába soha.

- Mindent megteszek, Natka - felelte reszkető szájjal, - csak ezt nem. Gyűlölöm Petront.

- Én meg szeretem, mert rokonom, - mondotta a leány és megvonta a vállát. Ha asszonyod volnék és kikergetnéd, ha jön, - kiégne a szemem a szégyentől. Jobb hát, ha elbucsuzunk. Maradj magadnak, Zajac. Találsz leányt eleget, magadhoz valót, - bár egyet se olyat, mint én. Az igaz, hogy mi ketten nem is vagyunk egymáshoz valók. Fiú vagy te hozzám képest Zajac, - el se mernél verni. Félnél, hogy megverlek, ha magunkra maradunk este... meg éjjel...

A kis Zajac arcát előtötte a vér. Láta ágyas házában a homályos, vörös lámpást a falon, s a törpe török kerevet selymén Natkát, a szépséges fiatal asszonyt... Sárga selyem-öv a derekán, láng az ajakán, az ujjhegyeiben mindenütt láng és tűz és rettentő pokol... Meggyult az egész világ! Ejh, hát dögljön meg az egész világ...

Megragadta a leány kezét és maga mellé rántotta.

- Elveszlek, jójj... sziszegte magánkivül és megcsókolta az ajkát.

Natka eltaszította.

- Megőrültél... dadogta elvörösödve.

- Meg!... felelte rekedt hangon, lángba borult arczzal a fiú és többé nem eresztette el a leány kezét. Vitte haza. A leány félszemmel ügyelte a mozdulatait és engedelmesen ment. Alig észrevehető, finom vonása a gúnynak játszadozott ajkai körül, midőn beléptek Zajac udvarára, a ki elhomályosodó tekintettel, egy szerelmes részeg bárgyu mosolyával csapott szét vékony karjával az udvaron:

- Nézd! Mind a tied...

- Láthatja Petron is?

- Mindenki! A tied...

A leány megszorította forró kezével a fiú kezét.

- Szerelmem... uram...

*

Az lett. Zajac nőül vette a szépszemű Natkát s elveszett ettől a perctől kezdve mindenkinek. Olyan lett, mint a ki akkor is alszik, ha ébren van. Ő volt házában a lassan fogyó, sáppadó, gyengülő hold, - felesége a nap, erőben, fényben, ragyogásban naponként emelkedő. Többé nem feszélyezte a leányiség, - kinyílt egészen és vakított, mint társa, a nap. A kis Zajac eleinte gyönyörködött benne, - szerette úgy, hogy elvesztette miatta az eszét is, - később azonban már nem érezte veszendőben eszét, ha látja, - csak a szomorúsága és az egykedvűsége nőtt.

Járt, kelt ide is, oda is, mint eddig - de mintha aludt volna. A szomszéd asszony egyszer megrázta a vállát, s a szemébe nézett.

- Hamar koldus lettél azzal a cziprával... megmondtam...

- Pénzem, házam, nyájam az enyém, - felelte révedező tekintettel, fáradt hangon a fiú.

- Minden a tied, csak az életed nem, - azt kilopta belőled az a czipra denevér... dörmögte némi sajnálkozással az asszony.

- Szeret, hát ellophatja; neki adtam.

Natka meghallotta az asszonyt. Kisietett az udvarra, elkergette s behurczolta magával a kis Zajacot.

- Szerelmem, drágám... gügyögte féktelen lángjával az ingerlő asszonyi erőszaknak és támogat- ta, csókolta a fiút. Lecsuszott mellé a földre, átkulcsolta karjaival s úgy suttogott mindenféle bolondságot a fülébe, hogy megbolonduljon attól a vészes pokoltól, mely tépte, forralta, szaggatta egész vívódó testét. S ott maradt Zajac tehetetlenül a földön. Tagjai megnehezdedve nyultak el a puha szőnyegeken, arcza halálsápadt, ajkán gyenge, boldog mosoly: szerelem, és hála.

- Szeretlek, szeretlek...

- Enyém vagy?

- A tied... sóhajtott a fiú s visszahanyatlott félig eszméletlenül a földre.

Az asszony föltérdelt, egy darabig leste a lélegzetét, azután talpra szökött s megrázta magát büszkén, daczosan, mint egy győzelmes, gyönyörű állat. Az áldozat meg sem mozdult. Az asszony megvető tekintettel fordult el tőle, kisurrant az ajtón, bezárta maga után s az esti félhomályban eltűnt.

A kerítés végén, a magas kukoricza között, vártak reá, Petron, a szálfá. Kitérte karjait, az asszony belerepült, s felsimult lihegő, véres ajakkal a mellére, hogy megcsókolja.

A kis Zajac pedig úgy feküdt ezalatt benn a házban a földön, mint egy halott.

*

Mire a köd lejött október végén a hegyről s nehéz, fehér párája végig ömlött a Plava tó vizén és nádas, süppedős zsombékjain, a próféta kegyelme meglátogatta Zajac házát: két kis baba sirdogált a bölcsőben, egy fiú és egy leány. Zajac álmos szemekkel, tünődve járkált házában, mely egyszerre megtelt asszonyokkal. Jöttek mind; énekeltek, örvendeztek, itták a mézes bort s hosszú életet kívántak apának, anyának, kiket két pufókarczú anygalkával ajándékozott meg ritka jókedvében az isten. Fölverték két napra az egész házat.

Azután csend lett megint.

Két hét múlva fölkel Natka, az asszony s az ablakhoz ült. Kicsit halavány volt, de szép. Kinézett nagy fekete szemeivel a ködbe, mely nedves pászmákban nyult végig a házak között s néha urára pillantott titokban: mire gondol? Zajac észrevette ezt a leskelődést, de nem mutatta. A babák születése felrázta egészen. Esmélni kezdett. Ugy tetszett, mintha oly mélyen aludt volna eddig, hogy a feje is megfájult tőle. Künn sűrű az októberi köd, de sűrűbb és nehezebb volt az övé, mely megülte ólomsúlylyal agyát és nem engedte, hogy magához térjen. Lassankint azonban leverte lábáról baja az asszonyt, ráért tehát, hogy rendet tegyen a fejében és összeszedje magát. Mély szégyennel, majdnem undorodva gondolt magára; szent isten, milyen élet, milyen utálatos élet, mennyi örültség, mennyi hitványság...

Rávirradt a való s annak a szigorú, éles fényétől majd megvakult. Oly mélyre süllyedt, hogy fel szeretett volna jajdulni szégyenében s neki rohanni fejével a falnak, hogy szétlocsecsantsa. Utálatos voltam... nyögte összerázkódva s neki támasztotta forró homlokát a falnak. Megtúrtem Petront... az asszonyt... pedig tudtam, tudtam...

Egy hét múlva megvárta, a míg Petron házába lép. Nem nyújtotta neki a kezét.

- Jöjj be, - mondta nyugodtan, parancsolva.

Petron beharapta ajakát s összenézett az asszonynyal. Leüsem? Egyetlen ökölcsapással megtehette volna. Az asszony ijedt tekintettel könyörgött: ne tedd... Petron megállt, megvonta hatalmas vállait és várt. Lássuk.

A kis Zajac nagyon csendes volt. Leült a kerevetre, ránézett az asszonyra, azután Petronra emelte szemeit s halk hangon, egykedvűen mondta:

- Ettől a percztől kezdve ne mozdulj Petron és azt tedd, a mit parancsolni fogok. Gyöngye vagyok, tudom; összetéphetnél, ha engedném, mert nagy vagy és erős, mint a havasi medve. Figyelj reám! Itt vannak kezemben az apám pisztolyai. Szép munka, nézd! Egy... kettő... s az én kezemben, Petron, ki röptében is le tudom lőni a fecskét...

- Mit akarsz? mormogta elhidegülő szájjal Petron. A halál szárnya suhan... A szálas, barna testet fagyos veríték borzongatta.

- Uram, férjem... dadogta rémulten az asszony.

- Natka, kelj fel, - parancsolta szárazon Zajac és felvonta villámgyors mozdulattal a pisztolyokon a ravaszt.

- Kegyelem! sikoltotta térdre rogyva az asszony és eltakarta karjaival a szemét.

- Kelj fel és hallgass reám. Petron! Emeld föl a hitvesemet. Ugy! Tartsd erősen és figyelj te is. Menjetek a bölcsőhöz és válaszszatok ki *egy* gyereket. Egyet, az a tied, a másik az enyém: az itt marad. Csak gyorsan.

Az asszony rábámult Zajacra. Ő válasszon.

- Örült vagy, uram? tört ki ajkán a kétségbeesés.

- Válassz! ismételte a kis Zajac s ránézett Petronra, ki ökleit szorongatva, szaggatott, mély lélegzettel állt és nem mert megmozdulni. Válassz te, Petron, azután menjetek békén házamból mind a ketten.

A nagy oszloplegény fölkapta hirtelen a bölcsőből az egyik gyermeket és megindult.

- Ne azt, ne... zokogta kezeit tördelve az asszony, a másikat... azt is... mindakettőt...

- Az *egyik* az enyém, - mondotta nyomatékkal Zajac s szeme megvillámlott. Lesujtotta velök a zokogó, szép, bűnös asszonyt a porba és ott hagyta. Föl nem emelte volna a mindenségért.

Petron fölemelte és vitte. Az asszony ellenkezett. Nem hagyja itt a gyermekét, inkább meghal... Petron vitte, mint a pelyhet. Künn becsapta maga után a kaput s káromkodva, dühvel ütötte mellbe a zokogó asszonyt.

- Elhallgatsz... sziszegte dühe tehetetlen lobogásában, mely szét akarta törni a mellét.

Zajac hallgatódzott. Egy darabig még hallotta az asszony szaggatott zokogását, Petron dühöngését, a gyermeksírást... azután csendes lett minden. Elmentek. Petron kunyhója messze van s elnyelt mindent a köd. Zajac a bölcsőhöz lépett. A szegény kis baba csendesen sírdogált s ide-oda forgatta szőke fejcskáját. A leányka volt. Zajac fölvette gyöngéden, csitítgatta, babusgatta s bekiáltotta öreg szolgáló asszonyát, hogy ringassa, a mig elalszik.

- A leányt hagyták itt... mormogta tünődve maga elé s megrázta fájának gyanakvó bizalmatlanságával a fejét... pedig hátha nem ez az enyém, hanem a fiu...

DOMINIK TOMA.

A nagy Livansko polje déli hajlásában vékonyka patak bujkál a zombék között: úgy hívják: Studba. Valahonnan a hegyekről jön; alázatosan meghúzódva csúszik le a rengeteg nádas közé, s nesztelenül kanyarog végig a vízi madarak e hatalmas birodalmán, azt sem lehet sok helyen tudni, merre. Egy-egy lejtősebb helyen összefoly a lápok vizével, - széles, barna tó képződik ott, melyből alig észrevehető fodrocskákkal hátán bujkál keleti irányban tovább a nádas között. A szeptember vége felé beálló őszi esőzések alkalmával azonban nem lehet ráismerni a szigorgó patakocskára: megnő, feldagad vize pár óra alatt, s ilyenkor harsogva nyargal végig megszélesedő medrében a lápon, összeszaggatva hömpölygő kavargásában egész erdejét az aczélos nádnak.

Partján, néhány fűzfa védelme alatt, szegényes kunyhó ragadt a földhöz. Abban lakott Dominik Toma, legényfiával, Alexejjel.

Hajnali négy óra körül még sűrű, nyirkos párázatba volt burkolva az egész vidék. A Livansko polje első hajlásában két vadkörte fa áll, - azokból nem látszott semmi. A nád mélységébe vezető természetes vízi utakat, melyeknek sokféle csavarodását senki az öreg Tománál jobban nem ismerte, csak sejteni lehetett a fehéres párázatban; minden csendes volt a lápok felett, nem zörrent semmi. - Egy-egy nyugtalanabb hirundó sikoltotta el magát mindössze valahol nagy messzeségben, s az éber szürke gém figyelmeztető kurrogása hangzott ki egy-két pillanatra a csöndességéből.

Toma kilépett kunyhójából, behúzta maga után az ajtót, s ásítva, álmosan ballagott a patakig, hol bárkája himbálódzott karóhoz kötve a vízen. Ott letérdelt a harmatos földre, belepacskolt két széles tenyerével a vízbe, s a maga módja szerint nagy immel-ámmal megmosdott. Azután felállt, szétnézett a lápon s gondosan megvizsgálta halász-bárkáját is. Nem volt híjja semminek, ki is okoskodnék lopási szándékkal erre felé? Hálója, fejszéje, szigonyos rúdja ott heverték a bárka fenekén, a hogy tegnap este letette őket. Nem lát ide a lápok rejtelmes országába a jó Isten mindent meglátó szemén kívül senki. Szabad ura Dominik Toma a halnak, melyet a patak és a láp vize rejt, s szabad ura a nádasok rengeteg madár-világának, a fejedelmi kócsagtól kezdve le egészen a piczinyke ökörszemig. Ha befagy november közepe felé a víz, s vastag hó borít el mindent, parancsoló gazdája Toma rókának, farkasnak, nyestnek, ha puskája elébe kerülnek, s keresztül lött bundával túrják fel véres szájjal a havat. Övé minden, a mi a nádak e roppant birodalmában lakik. A hegyekről lecsatangoló medve is övé, ha lebirja vastag izmait fegyvere ólma.

Arról, hogy mi történt túl a hegyeken, jóformán semmit sem tudott az öreg Toma. A múlt télen egyszer mintha nagy csomó füstöt látott volna észak felől a december ólmos szürkeségébe burkolt égen... a Jézus járása napján, úgy emlékszik... jó későre tudta meg azonban csak egy erre vetődő pásztorfiútól, hogy azon a napon leégett a vén malom, s egy csomó idegen katona vérét is beitta a hó. Verekedés volt ott is, máshol is, - fertelmes kék színű katonák bomlottak be az ország hegyei közé, Isten ne bocsásson belőlük orczái fényessége elébe egyet is...

Toma hitetlenül, mogorván, elgondolkozva ingatta e marakodó fajta hirekre fejét.

Idegen katonák az országban, - miért? Hol vannak? Látott volna belőlük, ha lennének, bár egyet ő is. Hallotta volna fegyvereik dörgését... füle élesebb a hiúzenál... de nem hallott semmit. Rablók lesznek azok, nem katonák. A mostani nagyságos bég bújította nyilván pribékjeit idegen köntösökbe, nehogy panaszt lehessen tolvajságaikért tenni. Megegett már, hogy asszonyi köntösökben indultak gyalázkodásra a bég emberei, s még a csecsemő alól is ki-

húzták vad telhetetlenségükben a pólyát. Efféle sakálok lesznek bizonyosan ezek is, - nem katonák. Azóta még hallott róluk néhányszor, de mert soha egyet se látott, az ő makacs fejében nem léteztek. Beszélte valaki azt is... tán épen maga a vasöklű, lomha Veszelin, a dinari hegyek félelmes szabad vadásza, - már nem emlékszik... hogy a mostani nagyságos aga se terpeszkedik többet szépséges asszonyai között palotás házának szőnyegein. Elcsapták őt is az idegenek, s most úgy lehet a padisah városában szopogatja duzzadt ajka a hasis-pipát.

Toma leguggolt a kunyhója előtt levő pad mellé, kiterítette a hálót, s a szakadozó bogokat újra megkötögette. Időnként felpillantott, s szemei elé tartott tenyere alatt kutatott be a lápok közé, melyeknek egyik hajlásánál megmozdult e pillanatban a magas, sárga nád, s a vízi úton csakhamar egy keskeny csónak bukkant elő.

Az öreg felállt és elnyújtott hangon kiáltotta:

- Hahó, hahó, Alexej!

- Haó, hó, haó!... kiáltotta vissza a csónakból a legény, s magasra emelte az evező lapátot.

Barna testű, nyurga, fiatal legényke volt Alexej, az öreg Dominik Toma fia; óvatos, mint a sakál és sima, mint a kigyó. Hurokra tudta keríteni a legagyafúrta rókát, s nem volt oly félénk hal a láp mély vizeiben, melyet hálójába ne tudott volna csalni, ha fehér halhúsra vásott foga, vagy elvitte valakinek ingyen, - az öreg Toma se igen neszelte, kinek.

Pár percz múlva parthoz ütődött a csónak, az öreg megfogta kámváját, s oda kötötte a bárka mellé.

- Hány óra lehet, Alexej? - kérdezte dunnyogva; - szemeim nem olyan jók már, hogy lássam.

A fiú kiugrott a partra, s kedvtelenül mormogta, miközben letörölgette hosszúcsövű albán puskájáról a nedvességet:

- Három elmúlt.

- Csak ennyi?

- Csak.

Toma felnézett. Sűrű, nyulongó párával volt tele a levegő, - szinte ránehezkedett nedves súlyával a földre. A keleti látóhatár felől még semmi fény nem szűrődött belé a szélesen terpeszkedő ködbe, mely helyenként vastag tömegekben omlott össze, s megborzongatta finom nedvességével az ember bőrét. Lehet, hogy igaza van a fiúnak, - még nincsen négy óra, - a hajnal messze van...

- Ettél már Alexej?

- Ettem, - felelte kedvetlenül a legény, s leült a padra.

- Mit?

- Nem tudom.

- Ugy-e? Rossz kedvben vagy...

- Abban.

Az öreg lekuporodott megint a hálója mellé, s kötözgette. Várta, hogy megszólaljon a fiú, - Alexej azonban nem beszélt. Feltámasztotta öklére fejét, s az ajtó előtt heverő szalmaszálakra bámult, melyeket fehér hamvas köpenyével vont körül az éjjeli dér. Toma félszemmel ügyelte, - majd megszólalt:

- Fémának vitted a halakat?

- Neki, - dörmögte a fiu - de visszahoztam...
 - Nem beszélhettél vele?
 - Beszéltem.
 - Hát?
 - Semmi; nem vette el halamat, - azt mondta: nem kell -
 - Te se kellesz?
 - Én sem.
 - Soha se hulljon miatta öledbe orrod, dunnyogta félvállról az öreg, s megvetéssel intett, Féma nem erősen szép leány, apja szegényebb mint mi, mit nyernél vele?
 - Szeretem.
 - Bolond vagy... Vannak még leányok a Livanskon, vagy ha itt nem, túl a Dinarin akad elég, csak menj közibéjük és szólj nekik...
 - Fémát szeretem, apám!
 - Hallom, hallom... de ha nem kellesz Alexej, mit teszel? Kötelet nem köthetsz nyakadba, ólmot nem löhetsz fejedbe ő miatta, tehát elhagyod, annyi.
 - Nem hagyom.
 - Miért?
 - Más szeret... - felelte magába fojtott indulattal a legény, s felugrott a padról. Más szeret Féma, azért nem kellek többet.
 - Kit?
 - *Veszelit...* - sziszegte lángba borult arczczal a fiu, s úgy állt ott ökölbe szorult kézzel, előre hajolva, forró, szétnyílt ajakkal, mint egy ugrásra készülő fiatal párducz.
- Toma arczáról egyszerre leveszett az egykedvűség. Fiára nézett, és komolyan, szigoruan rázta fejét.
- Veszelin, fiam, *a mienk*. Ostora nyúzóinknak, kik leszedik testünknek bőrét, s belemarkolnak eleven husunkba is. Veszelin hegyeink erős sólyma, ki lecsap a bég fegyveres tolvajaira és boszút áll, ha panaszkodunk. Ha ő akarja magának a leányt, kitérj útjából, fiú. Veszelin száz olyan nőt érdemel, mint Féma, - védelmezőnk és megboszulónk, a kinek akarata az én akaratom, barátja az én barátom, ellensége az én ellenségem. Az ő segedelme nélkül ma nem lennék itt. Ő vágott ki a bég katonáinak körmei közül, különben halálra botoztak volna, mint a hogy halálra verték a szegény előregedett Szevasztijant is. Örökös megbecstelenítéstől mentette meg Veszelin apádat, fiú, - uram tehát ő nekem és parancsolóm, a kit szolgálni fogok, ha segedelmemre szorul.
 - Válaszszon más leányt, - mondotta szenvedélyes ingerültséggel a legény.
 - Te válaszsz más, Alexej.
 - Soha!
 - Vigyázz magadra...
 - Fémát szeretem.
 - A leány nem szeret. Te mondád. Egy okkal több, hogy félre állj. Nem vette el haladat sem, nem kellesz magad, - mit akarsz?

- Veszelin csalta el szívét...

- Veszelin *a mienk*. Más ember ha volna szóban, segítenék neked és veled volnék. - Veszelin ellen nem mozdulhat meg karom, különben méltó volna reá, hogy leszáradjon. Ki becstelenség ellen vala védelmezőm, azé a lelkem és azé a testem. Ügyelj, hogy se lelkem, se testem ellened ne forduljon...

Toma kiegyenesedett, mint a szálfá. Izmos, csontos alakja, melyen csupa kemény izom simult a barna bőr alatt össze, megnőtt egy fejjel.

Alexej daczosan vállat vont.

- Meglátjuk... - mormogta dühvel.

- Beharapd nyelvedet fiu! csattant fel Toma ajkán a fenyegetés, s megragadta fiának kezét, úgy nézett faja szilaj szenvedélyével a szeme közé: én parancsolok itt...

Alexej ellökte apja kezét.

- Megmondtam, hogy nem engedem, - felelte daczosan és hátra lépett.

- Apád ellen, Alexej, apád ellen...

- Hát a Jézus ellen, apám! kiáltotta reszkető ajakkal a legény és szembe szúrta villámló szemekkel apját. - Megesküdtem, hogy a ki ellopja tőlem Féma szívét, azt megölöm. Ne ártsd magad a dolgomba... nem látok jól... El találná téveszteni útját az ólom, a mely a puskám csövében van...

*

Alexej bement a kunyhóba és becsapta maga után az ajtót. Toma egyedül maradt hálójával a parton, s megzavarodva bámult a lápok hatalmas birodalmára, - nem tudta: mit gondoljon. Fenyítést érdemel a fiú, ki apja ellen lázad, - de büntesse-e? A pokolbeli rossz akasztotta így össze ezt a dolgot, hogy éppen Veszelin kerül szerelmi vetélytárs gyanánt fia elé.

A láp elejéről lassanként pusztul a köd. A nyugatra eső nádtömegek már kivehetők; a víz hol itt csillan ki belőle, hol ott. Egy-egy hímje a szürke gémekek alvó csapatának hangosabb kurrogással ébresztgeti a kolóniát: közeledik a hajnal... A száradó sással kevert nád mélységéből a vándor veréb gyors csipogása is kihallszik néha. Felel reá az ébresztő vadlúd: gág, gág... Nemsokára fölébred a lápok között a sirályok ezernyi tömege is, s megkezdődik a hajnali lárma.

Tomának úgy tetszett, mintha ebben a pillanatban éles, jeladó füty birkóznék a köddel...

Gyorsan letérdelt a földre, s füléhez tartotta kezét.

Pár percnyi csend után, két füty sikoltott egymásután, sokkal élesebb és hosszabb, mint az első.

Toma nem szólt fiának semmit; gyorsan eloldozta a csónakot, beleugrott, kezébe vette hosszunyelű szigonyos botját, s belelódította csónakját a nád között kanyargó vízi útba. A nád összehajolt feje fölött, s nem sokára eltűnt csontos alakja a párázatban.

Jó fél óra múlva a hegyek felől vezető úton tíz fegyveres katona alakja bontakozott ki a hajnali ködből. Egy káplár vezette őket. Szálas, erős legényei a Mostarban táborozó zászlóaljnak mind a tizen, - feltűzött szuronyokkal, lassan, meg-megállapodva közeledtek Dominik Toma kunyhója felé, melynek eresze alól finom, fehér füst szivárgott elé.

A legelől baktató szálas baka suttogva figyelmeztette a káplárt:

- Nem tudhassuk, káplár úr - pusmogta oláhul - hátha többen vannak...

- Eredj és nézd meg.

A legény meghúzogatta vállát és hátra nézett. Egy hirtelenszőke baka csúfolkodva nevetett: hol a putyerád, frátye, nem mered... Félsz?

- Fél az öreg apád, - mordult rá boszúsan az oláh, s lekapva válláról a fegyvert, úgy csúszott előre nyúlt testtel a bokrok között, mint egy macska. A káplár ezalatt megállította embereit; végig hasaltak valamennyien a nyirkos fűvön, s nézték az oláhot, ki bámulatos ügyességgel közeledett némely helyt négykézláb mászva a kunyhó felé.

- Ott van... suttogta a káplár.

- Int, hogy jöhetünk.

- Auf! - parancsolta a káplár, s gyorsan haladt bakái élén a kunyhó felé, melyből e perczen lépett ki épen Alexej, az öreg Toma fia.

Az oláh nem várta be a többieket. Neki szegezte a szuronyt és ráivallt:

- Halt! telhárule pizmás...

A legény meghökkenve nézett körül. Tíz fegyver fogta körül; menekülésről szó sem lehet. A káplán visszaparancsolta embereit, s intett a legénynek, hogy kövesse. Alexej daczos nyugalommal engedelmeskedett. A káplár félrevonta a kunyhó mellé, s töredezett szerb nyelven vallatni kezdte.

- Egyedül vagy itt?

- Apámmal.

- Hol van az apád?

- Nem tudom.

- Halászok vagytok?

- Azok.

- Hallottad valaha ezt a nevet, hogy Veszelin?

- Hallottam.

- Bizonyosan ismered is?

- Ismerem.

- No hát ha ismered, fiam, akkor otthon vagyunk. Ennek a kutya lápnak tulsó felén van egy falu. Azt úgy hívják, hogy Bila. Ebből a rongyos faluból ma éjjel szökött meg Veszelin, kit tegnap kerítettünk kézre a hegyek között. Megszökött valahogy az éjjel, a fránya tudja... Hadi regula szerint minden rabló főbe lövetik, - ez a sors várt volna reá is, ha utat nem vesz.

Alexej összerezte.

- Azért keresitek Veszelin, hogy lelőjétek? - kérdezte tikkadt hangon, s elevenedni kezdett testének minden aprócska ize.

- Nem is azért, hogy simogassuk, te bagoly! - förmedt rá a káplár. - Szedd a füledbe, a mit mondok, különben úgy beléd indítom ezt a panganétot, hogy rögvest nagyanyád lelkével keveredezhetől össze... Veszelin a lápra menekült; te halász vagy, ismered ezt a czudar zombékot.

- Ismerem.

- Hát akkor iziben neki annak a bárkának! ánczváj! Nem lophatjuk az időt. Ha jól a kezünkre dolgozol, vigyed fekete bőrödöt, legyen a tied, - de ha el találsz tévelyedni a nád között, ficzkó, akkor az ördög teremtett elé erre a rongyos planétára... azt mondom... s ahajt visszanyomorodol a pokolba megint...

Alexej mutatta, hogy érti.

Lement a parthoz, eloldozta a bárkát és beleugrott.

- Négyen jöhettek, - magyarázta a katonáknak, - többen nem férünk.

A káplár maga mellé intett három legényt.

- Hat ember itt marad a parton. Megvárjátok a míg visszakerülünk. El ne mozduljék innét kendtek közül egy is!

Alexej meglökte a bárkát, s ugyanazon a vízi úton vitte befelé a katonákat, melyen röviddel előbb apja tűnt el a csónakkal.

*

Félelmes rengeteg a bilai láp; az egymásra hajló nádtömegek útvesztőiből ritkán kerül elé az, ki a lápok vizének útjait nem ismeri. A Studba patak folyására ép úgy nem bízhatja magát, mint az álló tavakból kivezető természetes vízi utakra, melyek hol egy-egy vak öbölben, hol sűrű moszatos zsombékban érnek véget, a honnan aztán se be, se ki. A sekélyes zsombék e veszélyes posványában ezernyi piócza hever mozdulatlanul a rothadó sáslevelek között, utálatos nyüzsgéssel elevenedvén föl, ha evezőlapát, vagy toló-csáklya kavarja fel körülöttük a vizet. A legéhesebb halász-sas se mer lecsapni ide, gólyák, darvak messze elkerülik a nyálkás férgek e félreeső búvhelyét, melyet ott még a szegélyes csibor karcsú teste se jár meg.

Az öreg Toma jól ismerte a lápot. Csónakja sebesen szelte a vizet, hol itt csapva be a sűrűségbe, hol ott. Utjában fölébresztett egy csomó hojszát, - a felriasztott szép fehér madarak ijedt sikongással keringtek a nádak fölött.

Fél óráig tartott Dominik Toma gyors útja a vízi utak homályos sátraiban, míg Veszelin lélekvesztőjét végre megpillanthatta. A nagy öles bosnyák guerilla-vezér elsötétedő arcczal toltá előre hitvány ladikját, nem birva eligazodni a vad gémekek e hatalmas birodalmában, melyet nem ismert. Toma egy perczig gyönyörködve nézte: mily szép, mily erős e bátor sólyma a Dinari Alpok szikláinak, melyeket sokszor befestett ellenségei vérével biztosan célba suhanó puska-golyója, mekkora erő duzzad karjai vastag izmaiban, mennyi bátorság ragyog sötét szemeiben! - Ah, elvész mi tőlünk az idő, más emberek kerülnek nyomdokunkba, - gondolta büszkén az öreg, a drága hazai föld e merész hősénekek hadi vitézségéről azonban mindig éneket fog mondani mandolinját pengetve az asszony...

Toma halkán elkiáltotta magát:

- Hahó, hahó!

A guerilla-vezér éles fülei meghallották az öreg tompa hangját. Fölkapta fejét és körülnézett.

- Haó, Dominik! hahó...

- Én vagyok, Veszelin, - mondotta előre törve Toma a sás között, s megrázta tisztelettel a vezér kezét. - Hallottam sípodat, itt vagyok.

- Köszönöm Toma, nálad nélkül elvesztem volna, - felelte tiszta, mély hangon a férfi, s visszaadta az öregnek a kézszorítást. Biztosan elpusztultam volna...

- Nem hagylak. Megmentetted a korbáctól, parancsolj velem.

- Vigy ki innen Toma.

- Mindjárt uram, - s az öreg megfordította a csónak orrát. - Lépj ide hozzám, - gyerünk.

Veszelin beszállt az öreg csónakjába, s intett, hogy várjon.

- Semmi fegyverem sincs, Dominik: add kölcsön puskádat, míg mást kerítek.

- Neked adom uram; legyen a tied. Soha érdekesebb kezekbe nem kerülhetett volna.

- Jó emberem vagy, Toma; Isten fizesse meg, - dörmögte halkán a vezér. - Most már csak arra ügyelj, hogy épen kerüljünk partra. Bila felé nem mehetünk, ott rám lesnek a kék farkasok, láttam, csónakkal törekedtek nyomom után. A Studba patak tájékára szintén ne evezz, - azon könnyen bejöhettek a farkasok. Ne menjünk házad tájéka felé se. Az ellenség szimatja jó: megkerülik a lápot, megszállják házadat, s ha véletlenül otthon talál lenni a fiad...

- Otthon van.

- Elég baj, elég baj... Alexej gyűlöl engem.

- Majd megtanítom...

- Alexej bátor.

- Apja vagyok.

- A fiu apját se nézi, ha gyűlöl. Hallgass ide, - folytatta a keleti faj csodálatos éleslátásával a nagy brontes rabló, - ha fiad otthon van, akkor bizonyos... ne szólj!... bizonyos, tudom, hogy eddig már csónakra vett üldözőim közül néhány átkozott farkast, s valahol itt ólálkodik velök a nádas között.

- Nem teszi... nem... rebegte az öreg.

- Már megtette, Dominik, - suttogta erős meggyőződéssel a férfi, - te nem tehetsz róla... Ügyelj hát, hogy a torkukba ne fussunk.

- Ügyelek, uram, - felelte Toma, s elfakult arczczal, beszívott ajakkal evezett majdnem nesztelenül tovább. Az a szívének rettenetes gyanú, melyet népe egyik vitéz kalandorának ajkáról hallott, ütötte, vágta mellét, hogy majd beszakadt. - Áruló az ő fia... Árulója apjának... Nem, nem, nem, - motyogta magában kétségbeesve, - ily aljasságra nem képes egy ronda sakálnak a kölyke sem, nem hogy az övé. Alexej tudja, hogy ez az ember, ki most az ő védelmében vagy, halálnál rosszabb megbecstelenítéstől mentette meg. A fiú tudja, hogy apját se kiméli az ellenséges golyó, Veszelinnel együtt leteríthetik őt is, - annyira nem vakíthatta meg buta vágyakozása az asszony után, hogy megfélekedezzek miatta tulajdon apjának életéről is.

- Rosszul gyanítod uram, - mondotta rövid hallgatás után, - Alexej bolond, de nem becstelen...

- Alexej szeret, - felelte szárazon a férfi.

- Ez nem elég...

- Halálra is, - dörmögte Veszelin, s elhárította az arczába surlódó sáslevelet. - Ne bántson ez téged, Dominik, mondom, hogy nem tehetsz róla... Csak virradna már -

- Mindjárt virrad.

Lassanként virradt. Kelet felől finom, világos fátyolkör jelent meg a párázatban, s a vízi madarak sokszavú köztársaságában több-több hang elevenedett meg. A legkorábban ébredő búbos vöcskök már künn uszkáltak a lápon. Frissen, fűgén buktak a víz alá s kerültek jóval odább felszínre megint.

Toma, érzékeinek minden éberségével kutatott a lápok közé, jóllehet egy perczig se hitte, hogy igaz az az ocsmány gyanú, melyet Veszelin fiára mondott. Alexej meghal, de soha sem fogja megtagadni apjának véréét...

A nád magas és sűrű volt ezen a helyen, - közepén majdnem a bilai lálnak - s mintha jó puskalövésnyi távolságban nemcsak a hajnali szél mozgatná...

Toma elhalaványodva meredt arra a helyre. Senki ily mélyen a láp vizeire nem merészkedik, csak Alexej - -

- Lapulj le, uram, - suttogta egész testében reszketve.

- Mondtam, Dominik, - dörmögte a férfi.

- Pszt, pszt...

- A fiad...

- Fiam, - sziszegte az öreg, s besiklott a csónakkal a sűrűségbe. Másfél ölnyi magasságban nőtt itt buja rendetlenségben a sárga nád erdő, s mély volt a víz. Toma nem használhatta evezőlapátját; felmarkolta tehát a toló csákyát s azzal nyomta előre a keskeny lélekvesztőt olyan buvó utakon, melyeken ő se járt eddig. Alexej veszélyes ellenfél, - épen úgy ismeri a vizek utját, mint ő, - kikerülni az ismeretes vízfolyásokon lehetetlen. Toma tehát ki sem ment többé a vízi utakra, hanem a nádak mélységeiben maradt s lépésről-lépésre, lassan, nesztelenül toltá előre a csónakot, ügyelve még a csónak oldalaihoz surlódó sáslevelek zizzenésére is. Egy csomó sirályfészek lapult e sás-buggyok aljához, az anya madár fölrepült és ijedt vijjongással keringett jó darabig a feje fölött. Toma dühösen villantott feléje a szemeivel: hallgass gaz madár, hallgass... Alexej éles szemű fia a természetnek, még észreveszi...

Egy órai erőfeszítés után az öreg tompa csüggedéssel hanyatlott le a csónak deszkájára.

- Dominik, mi bajod?... ébredj...

- Végünk van, uram, - suttogta rekedten Toma, - nem győzöm Alexejjel a versenyt. Háromnegyed óra óta tudja, hogy merre járunk... Mindenütt nyomon kísér... A sirályok árultak-e el, vagy megpillantott, nem tudom... de nyomunkban van - -

- Akkor meghalunk, - felelte elszántan a férfi.

- Jaj fejem, fejem... - nyögte zokogó hangon az öreg, - soha ezt az aljasságot le nem mossa nevünkről semmi. Alexej az ellenség kémje... áruló... fiam...

- Csendesen...

- Vége, - lehelte magánkívül Toma s betolta végerőfeszítéssel a csónakot a legsűrűbb nád közé, melyből csak egy keskeny éren vehetett még - ha akart - egéruat. Az ér azonban egy mindenütt nyitott széles tóra nyílt, melyről félóra óta eltűnt a köd s közeledett rózsaszínű világosságával a hajnal... Dominik Toma körülnézett a lápon, mint a szorongatott vad, ha végső veszedelmét érzi... Czimpái tágulva fútták a forró lélegzetet, - melle majd kidomborodott, majd behorpadt, mint a halállal vivódóé... S egyszerre megfagyott, meghalt, megmerevedett ebben a kemény vén emberben minden. Szemei mély üregeikbe estek, ajaka kinyílt... rút és utálatos volt Dominik Toma, az áruló Alexej apja, mint egy halott...

Egy perczig mozdulatlanul figyelt, azután letérdelt a csónakba, s ölébe vette a fegyvert.

- Látod őket, uram?

- Látom, - intett a vezér.

Alexej erős, biztos kézzel evezett előre a nyílt vizen. A bárkában ülő katonák lövésre kész fegyverekkel lesték az üldözött csónak feltűnését, melyen a halálra ítélt szökevény tartózkodik.

- Látod a fiamat is? - kérdezte fagyos hangon az öreg.

- Látom.

Dominik Toma e pillanatban vállához emelte hosszúcsövű fegyverét és lőtt.

- Mit tettél Dominik? szisszent föl elszörnyedve a férfi.

- *Megmentettem a fiamat*, - mormogta fuldokolva az öreg s előre bámult tágra nyitott szemekkel a vízre, hol véres fővel bukott ki a bárkából szép, ifju legény fia, Alexej... úgy húzták vissza az idegen katonák, holtan....

Toma ledobta a fegyvert, kezébe ragadta a csáklyát s nagy gyorsasággal taszította vissza a csónakot a sűrűségbe. Puskadörej rázta meg a levegőt, a golyók süvöltve csapódtak keresztül az aczélos nádon. Toma most már evezni kezdett; bekanyarodott a vízi utakra s eltűnt a reggeli párázatban, mely lassanként egyre világosabb és melegebb lett.

Közeledik a hajnal...

A bilai lápok mélységéből négy szegény katona ordítását kapta el néha a szél... Az Ur tudja csak, hogy Alexej segedelme nélkül kitalálnak-e onnan valaha még?

A RENEGÁT.

Braz Dragutin nemcsak arról volt a novi-bazari sandzsákságban híres, hogy háza, földjei, marhái és gyönyörű fegyverei voltak, hanem arról is, hogy félkézzel vállára tudott emelni egy buzás zsákot. Földjei, marhái másnak is voltak, kevesebbet érők bár, de voltak, - egy buzával tele zsákot azonban nem mindenki tudott félkézzel vállára vetni, mint ő, - nagy vala tehát széltiben a vaskos Dragutin becsülete. Senki az ő kedvének ellenére portája táján a földet nem taposhatta, különben fejfel került kifelé a kapun és kilódnak vala forgóikból testének csontjai is. S ime korommá vált ő is, vele is minden...

Szomszédjában Argyelán lakott. Halavány arcú, igénytelen ember volt, a kiről azt énekelték fonókban a lányok, hogy nincs ki egészen fejében a velő. Álmos szemekkel, színtelen, petyhüdt, mosolygó ajakkal járt-kelt egy nagy csomó fekete korom körül s gyakorta minden igaz ok nélkül halkán nevetni kezdett. Tudták mind, akik látták, hogy nem ok nélkül nevet a sápadt orcájú Argyelán, - kimondták mégis reá, hogy bolond ember, szegény, - nyilván a miatt a nagy csomó fekete korom miatt veszett el fejéből a negyedik szeg.

*

Ezért a negyedik szegért egy kicsit vissza kell menni.

A mikor híre futamodott, hogy a hatalmas erejű Kója vezérli a fegyvereseket az idegen ellenség ellen, Argyelán leakasztotta a puskáját a falról, odaállt Jelka felesége elé és tudtára adta, hogy megy. Vigyázzon a házra az asszony, - ne járjon a fonóba, ne nyúljon keze a tamburához, gyásznak és szomorúságnak ideje van most, nem illik bele az asszonyi ének. Jelka, a friss, rózsás asszony megígérte urának, hogy úgy lesz. Nem jár a fonóba, nem nyúlnak ujjai a tamburához, s rend lészen mindenkiben, csak rá kell bízni. Fohászzkodni fog az igaz istenhez, hogy épen kerüljön ura haza a harczból, melyben szépséges hegyeik szabadságát kell, hogy fegyverük ólmával visszaváltsák. Arra egyébiránt, a mi kis holmijuk van, könnyű vigyázni nagyon; félszemmel is rendben marad az egész.

- Tudom, hogy rendben marad, - mormogta a férfi, - de hát te reád ki vigyáz, a mig oda leszek?

Az asszony megvonta sértődve vállát, s duzzogva felelt:

- Miért bántasz, uram?

- Nem bántlak Jelka, - felelte csendesen a férj és megsimogatta az asszony selymes arcát, - látom azonban, hogy Dragutin nem nyugszik tőled. Utánad les, ha künn jársz, s megszólít, ha nyelve elébe kerülsz. Hallottam a minap is a kútnál.

- Nem mondott semmit...

- Nem, mert tudta, hogy itthon vagyok. Dragutin hétrétű ember; ravasz, gazdag és éhes mindenre, a mi nem az övé. Vigyázz magadra, Jelka...

- Ne félts te engem.

- Sohasem féltettelek. Tudom, hogy Dragutin gyűlöl engem, mert gazdagabb vagyok a te birtokodban, mint ő, - de nem gondoltam vele. Sok bajt csinált nekem; meghurczolt néhány-szor már a bíró előtt is... sohasem fizettem vissza gyűlöletét...

- Nem birsz vele, uram...

Argyelán vállat vont.

- Erősebb mint én és ravaszabb is. Ugy látszott, hogy neki van igazsága, pedig nem volt. A kádi azonban kilátta a szeméből, hogy nincs igazsága, és nem ítélkezett én fölöttem, hanem megdorgálta Dragutint. E miatt még jobban utál; de ez nem baj. Olyan idők járnak, a midőn könnyű volna beléereszteni egy darab ólmot... nem akarom azonban, hogy általam kerüljön pokolba... várok... Megjön az ő ideje is. Tudom, hogy eljön a napja, midőn ifjak és öregek egyformán látni fogják, hogy Dragutin nem érdemelte tiszteletüket, mert gonosz májú. Facsaros utakon lopta meg mindnyájok bizodalját, s csak a felettünk való Úr tudja, hogy miben sántikál most is.

Az asszony fölbigyesztette a száját.

- Otthon ül egész nap...

- Éjjele is van a napnak, Jelka... - mormogta a férfi. - Most egyébiránt nem arról van szó. Vigyázz házamra, földemre, tehenemre, két szamaramra és kecskémre. Szép fehér kecskémre, Jelka, melynek fekete folt van homlokán; nehogy elpusztuljon, míg visszatérek. Ha úgy fordul az idő, hogy menekülnöd kell innen, keresd föl öreg édesanyámat a hegység másik felén, - odáig nem szagol orra az ellenségnek, jó helyen leszel az anyámnál.

- Ugy teszek, uram, - felelte az asszony.

Argyelán megcsókolta feleségét, dereka köré kapcsolta a tölténytartót, vállára vetette fegyverét és kilépett az ajtón. Ott megállt egy percre és visszanézett.

- Hideg az ajkad, Jelka... dörmögte gyanakvó, csendes hangon. - Vigyázz magadra jól...

- Csalóddol, uram, - felelte a nő és felnevetett. - Megérem bizony, hogy rosszat gondolsz rólam, ki hűséges társad voltam eleitől fogva. Igaz, vagy nem?

- Az voltál, de az légy ezután is.

- Az leszek mindig, mindig!... - kiáltotta szilaj odaadással az asszony, s össze-vissza csókolta férjének arcát. - Ne merj rosszat gondolni rólam, különben megbánod... Dragutint gyűlölöm, mert gyűlöl téged; kerülöm, mint a vétkezést, jobban undorodom tőle, mint a fekete himlőtől, s megfulladnék abban a perczben, a mint közel érné arcomat szájának lehelle. Ne félts te engem, uram! Van még fegyver a házban, s nekem nem szokott reszketni a kezem.

Argyelán bizczentett: jól van. Jelka ellövi röptében a fecskét...

- Hiszek szavadnak édes felem... - mondotta engesztelve és bucsút vett az asszonytól. - Őrizzen isten!

- Hozzon vissza az isten! integetett utána kendőjét lobogtatva, a hitves. Megvárta, míg eltűnt urának alakja a hegybe vezető uton, azután lassan, tűnődve, beszívott ajakkal ment vissza a házba. Benn megállt az ablak előtt, ráakasztott egy kis darabka scutari török tükröt, nézte, vizsgálta, szeretgette hajlékony, puha alakját a tükörben, s feje fölé emelte kéjelmes ingerültséggel két gömbölyű karját, melyeken majd kicsattant a meleg ifjú élet.

- Bolond Dragutin... - suttogta mosolyogva, s csókot hintett a tükör felé, - azt mondta: »te vagy a legszebb«...

*

Fenn a hegyek között megkezdődött a harc.

A nagy erejű, ravasz Kója vezér azonban hiába kereste föl embereivel a szikla-ormokat, s bujt meg velök lesre a legelrejtettebb szakadások fölött: ördög sugalmazta nyilván az ellenséget. Alig telt bele egy-két óra, s a biztosnak tartott rejtekhely fölött is megszólaltak rendre az ólom darazsak, kizavarván onnan harczosaival a vezért. Kója dühöngött mérgében.

- A dzsinek szegődtek ellenünk! - ordította kivörösödve, s úgy csapta puskája agyát a kőhöz, hogy levált róla egy ezüsttel kivert darab.

- Rossz vége lesz, - dörögtek a férfiak, s összegyültek tanácsra a vezér mellé.

Egy öreg ember imára kulcsolta kezét.

- Kérjük a felettünk valót, hogy segítse igazságos ügyünket, - motyogta áhitattal.

Megjelent Argyelán is a tanácsban, leült egy kiálló kőre, tünődve bámult le az őszi verőfény sárgás világosságában fürdő völgyre, melyben nem övök többé semmi. Nagy messzeségben megpillantotta a falucskát is, melyben háza és felesége van, - ki tudja: mi lett három hét óta velük? Azután megrázta daczosan fejét, megfenyegetett valakit a levegőben, s a tanácsot ülő férfiakhoz fordult. Azok meghányták-vetették a dolgot. Ördögi bűvölet jár a nyomukban, - az alvilág küldötte ellenök ártó szellemeit, különben nem tudná mindjárt az ellenség, hogy merre járnak. Lehetetlen az, hogy bűbáj nélkül tudnák. Kója fölkereste a legvadabb szikla-tarajakat, megbújt a legfeketebb öblű barlang szájában, - s alig telt el ime egy pár rövidke óra, megjelent pár száz lépésnyi távolságban az ellenség is, és reájok fogta fegyvere csövét. Honnan tudták volna, a pokol segedelme nélkül? Csak a ki itt született, tud biztosan járni a sziklák között; messze idegenségből betörő ellenség nem ismerheti a »Stari Draculi« mélységeit, s eltéved rengetegei homályában az alvilág vezérlő bűbája nélkül.

- Keressük meg a graniczai szent fűvet, - vélte egy öreg harcos.

- Tegyük áldozatot, - tanácsolták mások.

Argyelán megvetéssel intett.

- Nem itt a baj, férfiak, - mondotta hidegen, - számláljátok meg előbb, hányan vagyunk.

- Hatvannégyen vagyunk, - felelte a vezér.

- Nem azt kell tudni, Kója, hanem azt, hogy ki hiányzik?

- Danil hiányzik...

- Az meghalt, - vágott szavába Argyelán. - Azt kell tudni, hogy ki hiányzik az élők közül?

Hárman-négyen egyszerre mondták:

- Dragutin hiányzik!

- Braz Dragutin előre megmondta, hogy nem emel fegyvert az ellenségre, - csitította embereit a vezér. - Beszéltem vele; nem tudtam rábírni, hogy velünk jöjjön. Azt mondja, hogy hiába való minden bátorságunk, szívünknek szerelme földünk iránt, karjaink izma az ellenség ellen, - nagy hatalmú az idegen seregek királya, le nem bírhatja erejét népünk, - jobb lesz, ha abba hagyjuk. Így beszélt Dragutin, - ő lássa, mit tesz. Más nem hiányzik, csak ő, - de ő nem számít.

- No hát ő az a bűbáj, a kitől mi hiába futunk, mert reánk talál.

A vezér fejét rázta.

- Tévedsz, Argyelán; Dragutin becsületes ember.

- Dragutin gazember!

- Hirtelen mérgű, kevély, zsugori, de becsületes, a kire senki se tud semmit.

- Mondom, hogy gazember, - ismételte fagyos egykedvűséggel a férfi, és szemébe nézett a feléje bámuló tekintetekkel. - Csodálkoztok azon, a mit ajkam kimond? Ismeri valaki, hegyeinket? Dragutin ismeri. Tudja valaki a szikla ösvények titkát? Dragutin tudja. Fel tudja valaki használni az alkalmat arra, hogy pénzt szerezzen? Dragutin fel tudja. Van-e valaki

olyan becstelen, hogy betörjön egy férj házába és szeretőjévé tegye az otthon maradt asszonyt addig, a míg vérét teszi kockára a férj, csakhogy kicsikarja ellenségétől azt a földet, a melyen világra jött? No hát Braz Dragutin van olyan becstelen ember, - szisszent le Argyelán ajkáról a szó, s úgy állt ott elfehéredett arczzal, nyugalma dermedt mozdulatlanságában, mint egy megfakult kő, - mert ez a ti becsületes emberetek az én hitvesem szeretője és én vagyok oka, hogy mindenütt nyomunkban vannak a kopók... Dragutin, a becsületes vezetni nyomra őket, Dragutin a gazember fű egy követ az ellenséggel, - vele számoljatok le előbb, különben megdöglünk mind...

Az elkeseredés ingerült moraja suhant végig a férfiak között. A vezér alig tudott magához térni. Dragutin áruló?... Óh, a nyomorult, a nyomorult... ez hát az ok, a mely otthon tartotta. Argyelán igazat beszél. Szégyene rettenetes bizonyosága szavai igazságának... Braz Dragutin tulajdon népe ellen vezetni titkon az ellenség fegyvereit.

- Meg fog halni! - ordította harsányan Kója. A nagy izmos ember reszketett a düh ez első, borzasztó rohama alatt, - széles, duzzadó melléből sípólva tört ki a levegő, azt hitték, mindjárt meghal... Perczek teltek bele, míg ismét lecsendesedett, s gondolatait rendbe tudta szedni. Akkor magához intette Argyelánt és félre vonult vele egy fa alá.

- Mindent elhiszek, a mit beszéltél, - dörmögte mély hangján, - de honnan tudod?

- Gondolom, hogy úgy van.

- Ez nem elég.

- Meglátjuk...

- Nagyon nyugodt vagy, - folytatta fürkésző, éles tekintettel a vezér, - a kinek ellopják asszonyát, másképp beszél...

Argyelán megvető mozdulattal háritotta el magáról a gyanút.

- Asszonya válogatja. Az enyém hajlékony, mint a nád... nem érdemli...

- Gyűlöled?

- Nem.

- Megboszúlod magad?

- Nem, - felelte lustán a férfi. - Mit tegyek vele? Megöljem? Büntetés az? Jelka szereti azt az embert. Hazudta, hogy nem igaz, pedig megőrül érte... Nem büntetés ilyennek a halál, csak kioltása vérében a bűnnek -

- Lehet, hogy igazad van, - mormogta Kója, s egy perczig gondolkozott. Szép, magas, boltozott homloka elsötétült, meg ismét kiderült, a mint kezébe vette társa kezét és megszorította.

- Meg foglak boszúlni, Argyelán... gondoltam valamit... szereted a hitvesedet?

A férfi elfordította fejét.

- Hagyj békét, vezér... rebegette ellágyult ajakkal, s valamit mondott még a foga között: nem érdemltem meg, hogy úgy bánjon velem - -

Kója némi szájalommal nézte.

- Szegény bolond vagy, fiam... hanem majd megfizetek én helyetted is.

Azzal ott hagyta és visszament a többiekhez. Rövid, parancsoló szavakkal magyarázta nekik, hogy a mint leszáll az este, fölkerelkednek innen, megkerülik a »Stari Draculi« fenyveseit, leereszkednek a titkos ösvényen a völgybe, s ott megvárják csendben az éjjelt. Felhős mindenütt az ég, nem fogja elárulni útjukat egyetlen csillagocska sem. Éjjél felé a völgy

nádasai mentén be fognak menni a falujokba, körülveszik a Braz Dragutin házát és törvényt ülnek fölötte, ha bűnös.

A férfiak rábiczczentettek a fejükkel: legyen úgy, haljon meg a renegát, ha bűnös és tűnjön el minden a földről, a mihez becstelen kezének szennye valaha hozzá tapadt.

*

Ezen az éjszakán Dragutin egy köpenyegbe burkolt alakkal suttogott házának tornáczában. A köpenyeg alól kivillant a kard, a tornácz alatt az udvaron pedig tíz éles szurony aczélja csillant ki olykor a sötétségből. Abból, a mit Dragutin suttogott, semmit sem lehetett megérteni. A köpenyeges alak is alig hallható hangon kérdezősködött és felelt; végül benyúlt a zsebébe, kivett onnan egy tekercs aranyat és átnyújtotta.

- Száz darab; légy hű ezután is...

- Alláh úgy segítsen, - esküdött Dragutin, s kivezette a katonákat az udvarából. Künn a szivükre kötötte, hogy ne az úton, hanem a nádasok mellett menjenek. Ott nem kell semmitől félni. A harcosok fenn vannak a hegyen. Megmondta, hol. Majd ha virrad, föl lehet keresni őket, csak úgy mint eddig... Azután megvárta, míg a katonákat elnyelte a sötétség, s visszament a házba. A tornácz rácsos ajtaját gondosan eltorlaszolta, nemkülönben a belső ajtót is, melynek vastag cédrus pántjai erősebbek voltak a vasnál. Az első házból a belső szobába lehetett jutni. Dragutin ennek az ajtaját is bezárta maga után.

A belső ház tágas földje csupa keleti szőnyeg. Süppedő, színes, puha. A mennyezetet tartó faragott oszlopról vörös olajmécs világította meg a falak mentén húzódó bársony-kereveteket, a falakra aggatott drága fegyver gyűjteményt, messze földön híres kincseit a ház urának. Egy törpe széken kávék edények, boros palaczkok heverték össze-vissza a dohány és édes dulcsásza között.

Dragutin ragyogó arczczal nézett körül. Puha fészke a rablott gyönyöröknek, mindennél érőbb kincse házának az asszony.

- Jelka, Jelka... szólította az asszonyt.

A sápadt orczájú Argyelán hitvese, Jelka vígan kaczagott fel a szólításra. Lágy vonalakban nőtt, kerek, rózsás tagjain drága selyem-pongyola simult alá, derekán aranyos öv, fején tündöklő karika kapcsolta össze haját. Megváltozott, megszépült a gazdagság pompájában, szeme ígésző tűzzel ragyogott, duzzadt, nedves kis ajakáról, melyen kicsattant szinte a vérhab, egy perczre se tűnt el sovár vágyakozása az ifjúságnak. Dragutin kedvtelve bámulta a kaczagó asszonyt. Sejtelmes női bimbó volt eddig urának oldala mellett, az ő szerelme napjánál fakadt ki virággá és itt is marad.

- Hol jártál, én pásztorom? - kérdezte szilaj jó kedvvel.

- Ne bajlódj ezzel, Jelka, - felelte mosolyogva Dragutin, s gyorsan felhajtott egy pohár édes bort, azután szivarra gyujtott és leült a szőnyegre az asszony mellé. Jelka eltolta fejét a lábával, s kötekedve kiáltott rá:

- Nem látom fejedet, medvéim.

- Itt van a nyakamon.

- Bizonyos vagy benne, hogy ott van?

- Nagyon ott van.

- Meddig? - kérdezte ingerkedve az asszony.

Dragutin egy pillanatig meghökkenve ránczolta össze homlokát, s szivarja füstjébe bámult. Meddig?... Különös, bizarr és buta ötletei vannak egy asszonyi fejnek, - gondolta bosszankodva, de már mosolygott megint. Tréfa az egész... lesz ilyen több is...

- Mindig a nyakamon marad, felelte kevélyen, - miért kérded?

- Azért, mert kár volna érte... gyügyögte hizelegve az asszony, s megsimogatta szerelmes gyöngédséggel a férfi fejét.

- Sajnálád?

- Siratnálak...

- Meghálnál velem?

- Nem.

- Akkor sem, ha gyalázatban és nyomorúságban kellene élned, megvetve, leköpve, utálva mindenkitől.

- Akkor sem, - szólt halkán, mosolyogva a nő. - Félek a haláltól, és szeretek élni!

Dragutin felhajolt hozzá és megcsókolta.

- Szeress élni, szívem; tied minden.

- Téged szeretlek.

- Elfelejtetted az uradat?

- Sohasem szerettem.

- Tudtad, hogy én szeretlek?

- Tudtam és félttem.

- Mitől?

- A szemedtől, mert égetett és az uramtól, mert bizonyosan tudta, hogy a tied leszek és még sem ölt meg.

- Attól ne félj többet.

- Ki tudja...

- Holnap estig meghal.

- Az uram?

- Ő.

- Argyelán fönn van a hegyek között; - nem fél tőled.

- Majd beleharap holnap a fübe ő is... mormogta fenyegető hangon a renegát, és rút volt, utálatos volt ebben a perczen. Mélységes gyűlölet lobogott összerándult pillái alatt az ellen az ember ellen, a kit megrabolt, - kedvéért kész volt elveszíteni egész fáját. Az asszony idegenkedve húzódott vissza tőle.

- Csúnya vagy, drága tolvajom, ne nézz így...

- Holnap nyugodt leszek.

- Ma is szeretlek. Nem tudnék meghalni érted, mert borzadok a földtől... fiatal vagyok... ne haragudj azért énreám. Örülj, hogy eljöttem hozzád és szeretlek, mert te vagy valamennyi férfi között a legnagyobb rabló. Csúnya és nehéz vagy uram, de jól tudsz lopni, s azért

mindent elfelejt néked az én szívem. Nem szeretjük a gyávát: te bátor vagy. Tudtad, hogy fejed forog a játékban és mégis elloptál.

- Ne féltsd te az én fejemet, Jelka.

- Csitt, te... csitt te... vastag nyakam, sörényes, nagy, fekete fejem, enyém vagy bizony, az bizony... ringatta ölében Dragutin fejét az asszony és dúdolgatott hozzá halkan:

Karcsú sólyom, tolvaj sólyom
Száll a hegyek felé
Száll a hegyek felé...
Golyó éri, holtra vérzi
Ugy esik a földre
Síró párja mellé,
Síró párja mellé...

Azzal lehajolt, megcsókolta a fejét és szívéből kacagni kezdett megint. Dragutin átkarolta puha derekát és lehúzta maga mellé a földre. Az asszony kisiklott karjai közül, s hemperegni kezdett a szőnyegen, mint egy gyermek. Gyönyörű volt így szépsége szilaj áradásában, Dragutin elhomályosodó szemekkel, mohón, nehéz lélegzettel szorította öklére fejét és elragadtatva nézve. A rákövetkező pillanatban azonban már leszakadt mámoros pilláiról a tüzes sötétség: künn emberi hangok halk mormogása verődött össze. Dragutin villámgyorsan szökött talpra és fegyvereihez rohant.

- Mi történik künn... nézd meg... rebegette elfehéredve az asszony, s felszökött hirtelen ő is. Hideg levegő suhant végig a szoba rózsás homályában, - kívülről lecsapta valaki az ajtó zárját.

- Menekülj... sikoltotta rémulten a nő, s belekapaszkodott a Dragutin karjába, ki elszántan szorította markába a fegyver agyát, - itt vannak, ments meg...

- Ki van itt? - ordította dühvel a férfi.

Az ajtóban Kója vezér öles alakja jelent meg, nyomában a többiek hatvannégyen. Nem hiányzott senki. A ki nem fért a házba, künn maradt az udvaron, s a tornác öblös mélyedésében. Ott koppant puskáik agya a padlón, s verődött vissza a boltozott falakról elfojtott hangjuk fenyegető csendessége egy csomó felbőszült embernek: nyomott csendje a természetnek vihar előtt... Nem beszélt hangosan senki.

A vezér belépett a házba, s megállt összefont karokkal a renegát előtt.

- Tedd le fegyveredet, Dragutin.

- Mit akartok velem?

- Sötét az éjszaka, Braz Dragutin, - senki a felettünk való istenen kívül nem lát ide. Tedd le fegyveredet, s állj biráid elé, - mondotta elbúsult, mély hangon Kója, s lecsapott Dragutin fejére ökle, nehezebb sulylyal egy mázsás vaspörölynél. A vastkos, erős embert földre terítette ez a borzasztó ütés. A fegyver kiesett markából, ajakát ellepte a vér. Kója intésére felrántották a földről, gúzsba csavarták kezeit és lelökték a bársony kerevetre.

A vezér erre leült egy székre az oszlop mellé.

A többiek hol a kereveteket foglalták el, hol a földre guggoltak. Megtelt marczona alakjaikkal az egész szoba. Üresen csak az ablak mellett levő szeglet maradt. Abba húzódott összegzsgorodva, elfakult arczzal, egész testében kínlódva Jelka, az asszony.

A vezér megszólalt:

- Elárultál, Dragutin; meg fogsz halni.

- Hazudtok! - hörögte tehetetlenül az ember.

- Eladtál pénzért az ellenségnek, a kiket nyomunkba igazítottál. Házadban idegen katonák jártak.

- Hazudsz, nem láttad...

- Lassan, Dragutin, - mondotta lesújtó szemvillanással a vezér. A nádas mentén összeakadtunk velük, künn vannak összekötözve az udvaron. Tagadod?

- Tagadom; nem láttam senkit.

Kója leköpött utálattal a földre.

- Te rongy... mormogta undorodva. - Nem vagy szabad hegyeink fia; közülünk ily mélyre senki se sülyed... Hallgasd meg ítéletedet és készülj. A bátor férfiak tanácsa halálra ítelt, áruló, - meg fogsz halni. Nem akadt azonban senki a bátor férfiak között, a ki tiszta és becsületes kezét a te véreddel akarná bepiszkolni. Kimondta tehát a tanács, hogy gyáva és becstelen kéz által fogsz elveszni, Dragutin, - férfi nem akad, a ki elveszítsen, meg fog hát ölni az asszony.

A vezér intésére elévonszolták Jelkát, az asszonyt.

- Szép vagy, leányom, - nézett végig gyönyörű alakján a vezér, - a scutari kertek frenk leányai se különbek, mint te. Elhagytad az uradat ezért a nyomorultért, a kit nem akar megölni férfi: parancsolom tehát, hogy légy elvesztője. Szeretője voltál: bakója leszel; erre itéli bűnödöt a tanács. Adjátok kezébe a tört!

Egy öreg ember finom mívű arab gyilkot választott ki Dragutin fegyverei közül, s az asszony kezébe nyomta.

Jelka rábámult iszonyodva a tőrre.

- Nem értettem... dadogta kétségbeesve, szederjes ajakkal, s felnézett Kója arczára, mely kemény és merev volt, mint a bronz.

- Meg fogod ölni a szeretődöt.

- Nem, nem! sikoltotta végig omolva a földön az asszony, s oda csúszott zokogó ajakkal a vezér lábaihoz: - Kegyelem, uram, nem lehet...

Kója hidegen taszította el a rimánkodó asszony kezét.

- Bűnhődni fogsz, asszony, - mondotta kérlelhetetlen szigorral, s kivonta bőröve mellől a pisztolyt. Tíz percnyi időt engedek. Azalatt vagy keresztül vered szeretőd mellét, vagy én lövöm keresztül bűnös melledet, - válaszs! Parancsolom!

Egy egész örökkévalóság: tíz perc... az asszony tágra nyitott szemekkel nézett körül. Csupa sötétség és kemény ítélet a férfiak arczán, nem könyörül itt szívének rettentő kínjain senki.

- Még nyolcz perc! - számította jéghideg hangon a vezér és felvonta hosszú csövű pisztolyán a ravaszt.

Az asszony támolyogva kelt föl. Forró két kezébe szorította a tört és megindult Dragutin felé.

Közvetlenül előtte térdre bukott.

- Nem tudom, nem... soha... nyöszörögte magánkívül.

- Jelka, Jelka... súgta fülébe Dragutin, - szúrj a mellembé... ne félj... inkább a te kezed által, én életem...

Az asszony rámeresztette szemét. - A téboly és a gyönyör ragyogása gyúlt ki bennök. Megvilágosodott, megszépült egy pillanat alatt egész arcza, s visszaröppent szederjes ajkára a mosoly. Megszorította puha kis keze a tört, ráhajolt ajaka a Dragutin ajkára, s összeforrt vele egy hosszú, vonagló csókban.

- Szeretlek, téged szeretlek... - tört ki szivéből a szerelem áradó hangja s mig feltérdelt lihegő szájjal, megtébolyodva, fehéren, halálra válva a földön, a tör felsuhant a levegőbe s a szoba sarkába repült.

- Nem teszem! - sikoltotta vad elszántsággal és talpraszökött.

A másik pillanatban két egymást követő pisztolydörej rázta meg a levegőt s a szoba megtelt lőpor füsttel.

A renegát Dragutin rögtön meghalt. Az asszony gömbölyű, rózsás melléből patakzott a vér. Egy perczig még vonaglott teste a szőnyeges földön, fogai véresre harapták ajkát, azután ott maradt megmeredve, kidagadt szemekkel, mozdulatlanul a halál egész borzalmas szépségében...

- Hagyjátok itt őket - parancsolta nyugodtan Kója.

*

A férfiak kivonultak a szobából. Künn összesűgött velök a vezér, rövid tanácskozás után, egynek kivételével, valamennyien elhagyták az udvart s a nádasok mentén huzódtak vissza az elfogott ellenséges katonákkal a hegyek közé. Az első útfordulónál megállította Kója az embereket s lemutatott a völgyre. Vértörő lángok csapódtak ott bele az éjszakába s vastag, fehér füstoszlop keringett, millió szikrapertjét hömpölygetve magával, a Dragutin háza fölött.

- Ég a renegát háza... - mormogták a férfiak.

Porrá égett bizony ő is, vele is minden. Egy folttal több, jegyezte meg a plevljei Regiments-Commando hivatalos értesítése; egy folttal kevesebb... énekelték mandolinjaik mellett az asszonyok és rábólintottak hallgatag egyetértéssel a férfiak is.

Annak a nagy darab üszkös, fekete foltnak, melyen egykor a Dragutin háza állott, Argyelán maradt szomszédja továbbra is. Halavány arczu, igénytelen ember volt a béke napjaiban is. Álmos szemekkel, színtelen, petyhüdt, mosolygó ajakkal járt-kelt a körül a nagy csomó, esővert, fekete korom körül, a mi a renegát házából maradt s gyakorta minden, igaz ok nélkül, halkán nevetni kezdett.

Aratásra menő emberek megkérdezték:

- Mit nevensz, Argyelán?

- Azt hittem - felelte szelid, álmos mosolylyal a férfi s meglóditott lábával egyet a földön heverő koromdarabok közül - hogy ez a feleségem, pedig ez Dragutin, a tolvaj...

S elrugta utálattal a kormot.

Az emberek összenéztek, megvonták csendesen a vállukat és elmentek aratni a határba, hol pacsirta fürdött a napsugárban s békén szaladgált a hullámozó vetés sűrűségében a haris.

EGY ASSZONY ÉS EGY JATAGÁN.

A keskeny vágásokban már kinyíltak a primulák s a fákon rendre felfakadtak a gyantás rügyek. Sebesen közeledett a tavasz; a föld estéli kigőzölgése finom párázattá sűrűsödött össze a Paoli irányában huzódó erdőség szélén. A régi országuton, mely Novibazártól Paoli felé vezet, s ahol hajdanta a római légiók császári sasán is gyakorta megcsillant a napfény, április végefelé két katonatiszt poroszkált az esti félhomályban. Egy vállas, jóképű huszárkapitány és a novibazári regiment ezred-orvosa, doktor Joannovics. Kicsit nehezen ülte lovát az öreg orvos, - lába minduntalan kicsuszott a kengyelből, de nem szólt egy szót sem. Némelykor megigazitotta orrán a szemüveget, szórakozott, egykedvű tekintettel nézett körül a sziklás vidéken, melyet lassanként cinóbersárgára festett a paoli hegyek ködös gerince mögé lehunyó napfény s vastag füstöket eregetve szivarjából, hallgatott makacs kedvetlenséggel azután is.

Egy óra óta lovagoltak már Novibazártól kezdve eddig, a kapitány kegyetlenül unta magát. Nagyokat ásítva emelkedett föl a nyeregben s hol a térdén, hol a nyeregkápából kiálló, vert agyu török pisztolyok agyán dobolt. Az órájának se igen hagyott békét. Minden öt perczen kirántotta, meg visszadugta, most ennyi, majd annyi, nagyszerű! hogy fut az idő... mint egy lajhár...

- Mit gondol, kedves doktor, - dunnyogta unatkozva - nem volna okosabb, ha visszaforditanók a lovak fejét? Azt hiszem, fölösleges, hogy Paoliba érjünk. Ön körülbelül már becsületesen kifárasztotta magát, s ez egyelőre elég. Mondott valamit?

- Nem.

- Pedig mondhatna...

- Nem hívtam önt.

- Lánczhordtát, tudom, hogy nem - felelte hangosabban a kapitány - de csak nem ereszthetem egyedül ezen a figurás dögön? Nézze kérem, ön azért ül naponként erre a bestiára, hogy soványodjék, nem volna egyszerűbb, ha Novibazárban maradna, van ott lovaglásra való hely elég. Ha a nyugati mecsettől a Traján sánczokig rázatja magát, tiz stamperli pálinka se hozza helyre.

- Köszönöm, - mondotta egykedvűen a doktor - nagyon kellemesnek találom ezt az utat és ismétlem, hogy nem hívtam önt. Hazatalálok egyedül is.

A kapitány bosszankodva fintorgatta orrát.

- Nincs benne kétség, doktorkám, ön bátor ember. Megmutatta Maglajnál. Okos, ügyes, kitünő ember, megmutatta azon a golyón, mely az én czombomban fogadott lakást. Az is igaz, hogy hónapok óta nem történik semmi. Alhatunk reggeltől-estig ebben a gyönyörűséges csendben, üssön belé az istennyila... néha azt hiszem, hogy penész nő hátamon, dudva szakállamban... Bizonyosan azonban, hogy semmit sem lehet tudni. A faluk csendesek: kiáltás nem hangzik az utczán, lármának nyoma sincs, csak a tehén bög, meg a kutya ugat, a hegyeken nem lobban jeladó tűz, mint régen, de ki a szösz láthat el holnapig? Mit tudja azt a kopasz General-Staab, hogy forr-e valami a boglyaforma házak belsejében, ólom például, amiből golyót önt ki az agyagforma, vagy alusznak azok is, mint mi, jatagánjaikat dohány vágásnál egyébre nem használván. Soh'se állok én kötélnek a hegyek között bujkáló legények hadi jókedvéért, bár bomlanának már le ide is egy cseppet, hadd ráznám ki magamból ezt a nagy nyugalmat... Tegyük föl tehát, hogy akad még odafenn néhány ép legény, akiknek se puskacsövükbe nem fagyott az ólom, se karjaik izma nem lágylt szét, s tegyük föl, hogy ezek

a legények hirtelen önre találnak csapni. Emlékezik arra az átkozott maglaji utra? Szép, fényes huszárjaink vérét itta ott be ez a ronda földség, miért ne kívánkoznék az ön vére után is, doktor? Mit tenne, lássuk? Megfenyegetné a szivarszipkájával, vagy kihuzná fogait?

Az orvos vállat vont.

- Öt percz mulva hat óra, - dörögte félrenézve.

- Helyes! Holnap reggel esni fog... harapta be ajkát a kapitány, s akkorát csapott kesztyűs kezével lova nyakára, hogy csattant.

Lassanként esteledett. Az árnyék megnőtt a völgyben. Vörhenyes hegyoldalakra simuló sziklák kupján sárga fénye csillogott a bucsuzó napnak. Valahonnan pásztorsíp monoton melódiáját ringatta szárnyán a szél s heves kutyaugatás hangzott a hegyi karámok felől. Negyedóra mulva elérték a Paoliba vezető utfordulót. A kapitány kitartott a doktor mellett. Nem hagyhatja magára, baja találna esni valamiképpen s akkor valamennyien rázudulnának a garnizónban: miért engedte, hogy kíséret nélkül lovagoljon ki az öreg ur, a kinek ügyessége nélkül nem egyen várnák most a nyirkos maglaji földben az arkangyal itéletnap trombitáját, szépen, fehérén, megmeredve, mint a többiek... Az utfordulónál két emberi alak vont magára figyelmét, két szálas hegyilegény, egyik feketébb, indulatossabb és kötekedőbb, mint a másik. Kemény csetepatéban lehettek, a vállasabb dühösen vágta puskája agyát a földhöz s olyan mozdulatot tett, mintha nyomban torkon akarta volna ragadni társát, ki karját markolva tartotta vissza.

A kapitány egy pillanatig nézte a huzavonát, azután gyors galoppban lovagolt eléjük és harsányan rájuk kiáltott:

- Mi történik itt, urfiak?

Másfél esztendő alatt, mióta lekerült Vásárhelyről, jócskán beletanult ebbe a keverék nyelvbe, mely úgy hangzott ajakán, mintha csupa apró kavicsokkal lett volna megtömve szája. A fekete legények eleresztették egymást s egyszerre megkeményedett arcukon minden vonás. Dühnek, szenvedélynek, vérnek semmi nyoma, eltűnt sebesen minden. Ne tudjon, ne lásson semmit az idegen. Mozdulataik lomhasága, szemeik álmos, nedves fénye, arcuknak semmit mondó kifejezése vezesse félre. Ugy álltak ott megeresztett testtel a kapitány lova előtt, mint két fából kiformált czölöp. Még a szempillájuk se rebbent. Ilyenek voltak azok a legények is, kiket hiába véreztek össze puskavesszővel a zöld parolis »Prinz v. Bayern« bakák, hogy kivegyék belőlük Hadsi Loja buvóhelyének titkát. Ordítottak, mint a sakálok, de nem vallottak.

- Hogy hívnak, urfi? - szólt rá a vállasabbra a kapitány s visszafordult a nyeregben: »Nézze doktorkám, micsoda pompás két legény s mily tökéletesek a tettetésben. Nincs hornista az egész divízióban különb mestere a hazugságnak, mint ezek a fekete urfiak ketten.«

- Nevem Sztevan, - dörögte nyugodtan az ember s lenézett maga elé a földre. Mi közöd hozzá...

- Mi közöm? fortyant föl a huszár s vörös lett mint a paprika. »Mi közöm?« ismételte sziszegve s előre hajolt.

Az orvos megérintette a vállát és így szólt:

- Ne feledje, hogy az egész szandzsák békés terület. Szigoru parancs védi a lakosságot minden inzultus ellen, oktalanság volna, ha haditörvényszék elé kerülne két ilyen paraszt miatt.

- Köszönöm, igaza van, felelte csillapodva a tiszt, nem bántom őket, egy kis »békés« mulatságnak azonban épp oly szükségét érzem, mint ön az Estrella szivarnak, vagy a kórházi szagnak. Hej ízé... Sztevan, szólt le a nyeregből az emberre, miért verekedtél ezzel a kölyökkel?

- Nem az és nem is verekedtünk.

- Testvéred?

- Nem testvérem, - mondá száraz hangon a legény és társához fordult. »Gyerünk innen«...
dörmögte halkán. A kapitány tovább firtatta.

- Bajod van?

- Nincs.

- Sárga a pofád, mint a bagolyé. Ha beteg vagy, fiam, mondd el szaporán nyavalyádat itt a doktor urnak, kiveszi belőled ingyen.

A doktor szóra fölneszelt a másik s gyors mozdulattal fordult az öreg urhoz.

- Nevem Bog; rokona vagyok Sztevannak s éppen egy orvos miatt voltunk az imént szóban. Ha orvos vagy uram, akkor jó ember vagy... Alláh áldása fejedre, jőjj és segíts nekem, hogy megszabaduljon a haláltól az asszony. A vállas, bronzszínű Sztevanról e pillanatban szintén levezett a magára parancsolt keleti nyugalom; vonaglott, égett rajta is, benne is minden ideg, szinte belefakult abba a néhány szóba, amit a düh tompa remegésével társának fülébe sugott: »Ne keverd magad dolgomba Bog, mert megbánod«...

- Félek én tőled? kérdezte daczos büszkeséggel a legény s puskája agyára csapott. Akár haragszol, akár nem, aljasság, amit teszel és én nem fogom tűrni.

- Hallgass! kiáltotta vad fenyegetéssel az ember, de visszavágott szeme közé társa szeméből egy kevély fullánk.

- Mondtam, hogy nem félek tőled.

- Bogomil!

- Próbáld meg csak...

- Vissza! parancsolta a kapitány, s majdnem legázolta lovával az embert. Beszélj te fiam, miféle asszonyról van szó?

- Szteván asszonyáról, uram, ki otthon fekszik.

- Beteg?

- Haldoklik...

- Bolondot mondasz, urfi! riadt rá bosszusan a tiszt s az öreg orvoshoz fordult: »Hallott efféle komédiát, kedves doktor, ennek a veszett embernek haldoklik otthon a felesége s ő ahelyett, hogy mellette lenne, itt ólálkodik az országon.«

Az orvos érdeklődve, kíváncsian hajolt előre a nyeregben.

- Kérdezze meg tőle, hogy miért?

- Hallod-e Sztevan, miért nem vagy az asszonyod mellett?

- Ne bajlódj te velem, uram... dunnyogta félrenézve az ember és szeme megvillámlott. Azután megfogta társának karját: gyerünk innét...

Az ellökte a karjára nehezedő kezét, s a kapitány elé került.

- Sztevan utálja az asszonyt és azt akarja, hogy elpusztuljon.

- Miért?

- Hibát tett... azt hiszem...

- Megcsalta?

- Meg.

- Ahá! intett érdeklődve a huszár, s bővebb részletek után kezdte vallatni a legényt. Ide kell figyelni, kedves doktor, olyan furcsa színjáték bomlik itt ki mindjárt a gubójából, mint a parancsolat. Csupa szerencse, hogy Paoli felé lovagoltunk, legalább lesz miről mesélni otthon a menage alatt, csak jól meg kell jegyezni mindent. A bizalmasabb természetű Bog azonban keveset beszélt. Sürgette az orvost, hogy kísérje el Sztevan házához és mentse meg, ha lehet, azt a szegény teremtést, bizony megáldja érte jóságos kezével Alláh. Szép, pirosszáju, nyulánk testű asszony volt, míg az ifjuság rózsás melegsége égett gömbölyű arcán; hónál fehérebb, nyomorult, beteg teremtés most, mióta leverte lábáról a baj és halálra ítélte Sztevan, keményebb és kérlelhetlenebb szívvél a kőnél. A hitves hiába rimázkodott kegyelemért, Sztevan nem bántotta, de nem is irgalmazott. Megfagyott szívvél, nyugodtan nézte, mint roskad össze napról-napra jobban, mint szárad a teste s haldoklik szép, sötét szemeiben az életnek lángja, nem ment se igazhívő, se idegen tudós emberhez, hogy a nyomorult asszony számára segédelmet kérjen. Nem tőle kapta a betegséget, nem fogja ő tőle kapni az orvosságot sem. Fogat fogért... rendén van: béke velünk.

Az öreg ezredorvos megmagyaráztatta magának a beszédet s szintén elhagyta a béketűrés.

- Himmelszakrment az ilyen marhába! fakadt ki durván, - minden efféle gyalázatos betyárt rögtön agyon kellene löni.

- Ne feledje doktorkám, hogy az egész szandzsák békés terület, - figyelmeztette gúnnyal a huszár, s kedvtelve legeltette szemeit az öreg ur kipirult vonásain. Becsületes, derék, nemeslelkű ember; szívesen összevagdaltatná magát érte az egész novibazári huszár svadrón.

- Beszélj csak, fiam, biztatta tovább a legényt, megutálta Sztevan az asszonyt, azt mondod...

- Meg.

- Miért?

- Mert elment tőle máshoz.

- Ugy-e? Hát aztán miért fogadta vissza?

- Azt csak ő tudja, uram.

- Miért fogadtad vissza házába az asszonyt, Sztevan?

Az ember összefonta vastag karjait a mellén, s úgy nézett hideg göggel a tiszt szeme közé.

- Nem értesz minket, minek mondjam, dörmögte öblös hangon, s megrázta elutasító mozdulattal a fejét. Mások vagyunk, s ti mások vagytok. Ami nekem fáj, te nem érezed, mi téged megöl, én nem érzem. Húsom, vesém idegen néked, s te nekem idegen vagy. Feleségemet megrontotta a gonosz ígézet, elhagyta titokban a házamat és Petrónak, az én ellenségemnek házába ment. Tudd meg hát, ha kíváncsi vagy mint egy asszony.

A kapitány kirántotta csizmaszára mellől a lovagló pálczát.

- Rézangyalát a fejednek! Mindjárt...

- Kapitány! Ne feledje, hogy az egész szandzsák békés terület, figyelmeztette újra visszaesve előbbi nyugalmába a doktor. Be jó, ha mindig akad okos szomszéd, aki leöntse egy rocska vízzel a tüzet, mielőtt belenyalhatna a háztetőbe. Megvolt a hatása, a huszár belátta, hogy fellobbanása semmit sem ér. Sérthet egy ilyen... hogy is hívják?

- Hallom, Sztevan, a szavadat, de nem értelek, szólt le a bosnyákra, asszonyod egy másik férfi házába szökött, értem, hogy ezért megutáltad...

- Nem ezért, felelte tagadó intéssel az ember. Feleségem azonban magával vitte jatagánomat is és Petrónak adta. Kék aczél jatagánomat, uram... sziszegte fogcsikorgatva, házának kincsét, legérőbb örökségemet apám után, ki harmincz évig viselte derekán becsülettel... Mire négyszer fordult a hold, Petro kidobta házából az asszonyt, ráunt, elkergette, tőle kapta a betegséget is... jatagánomat, apámnak fegyverét azonban nem adta vissza. Az asszony visszajött hozzám és megesküdü, hogy vissza lopja. Magam vettem volna el Petrótól, de nem bírok vele. Gazdagabb, erősebb mint én, szolgálai vannak, őrzik, megölnének, ha házának küszöbét át merném lépni. Visszafogadtam hitvesemet, hogy lopja vissza a szent jatagánt, de levette lábáról a betegség. Petro rontotta meg, verte is, azt gondolom, csupa daganat volt némely helyen a teste... Ugy határoztam tehát, fejezte be szakadozott beszédét az ember, s szinte megfult attól, amit dühtől eltorzult ajakkal a végére lökött; úgy határoztam, uram, hogy dögöljön meg az asszony, ha nem tudja visszaszerezni fegyveremet...

Az orvos megsarkantyuzta lovát. »Hol van a szerencsétlen?« kérdezte az ifjabb legénytől.

- Bog! parancsolta a kapitány, vezesd Paoliba a doktor urat és mutasd meg neki Sztevánnak házát. A doktor ur meg fogja gyógyítani az asszonyt.

- Menjünk! - ajánlkozott készségesen a legény és előre sietett.

Szteván ráordított:

- Vigyázz magadra, Bog! Ismersz engem...

- Ismerlek, Szteván! - csattant vissza a legény szava, s ismét kiragyogott szemében kevély ereje az ifjuságnak. Ismerlek és ha szólítani fogsz, megjelenek.

A kapitány nyelvével csettintve nézett utána. Derék fiu, kár érte, hogy ebben a pocsék országban ringatta anyja a bölcsőjét. Azután megfordította lova fejét és a szintén elinduló ember elé állt.

- Itt maradsz, Szteván, - mondotta szárazon, - meg fogjuk várni a doktor urat.

- Haza megyek.

- *Itt maradsz, édes fiam, fehér kapczás, nagy szemü urfi,* - ismételte a huszár, s kihuzta a nyereg kápából az egyik pisztolyt. Felvonta rajta szép lassan a ravaszt, s rászólt édeskésen a nagy bosnyákra: »No, ugy-e bizony, hogy itt akarsz maradni, Szteván fiam?«

- Szerezd vissza a fegyveremet... fuldokolta zokogó hangon az ember, s tombolt magánkívül, mint egy bolond. Neked adom az asszonyt, vessz meg ő vele együtt, csak szerezd vissza Petrótul a fegyveremet. Apámtól maradt reám... gyalázat fejemre, ha nála marad... Jaj, jaj, uram, te erős vagy, te parancsolsz, te megtehetnéd! Szolgálni foglak hiven, mig itten leszte, megverhetsz, rughatsz ha akarsz, csak a jatagánt, a jatagánt... apámnak fegyverét... Uram, oh én jó uram... azt, azt...

A huszár szánni kezdte a szegény bosnyákot. Keserves fájdalomla meghatotta. Hm... gondolta gyorsan, hátha ki lehetne vinni baj nélkül, próbáljuk meg. Okosabb volna ugyan, ha nem mászna bele efféle haszontalan kalandba, a lova előtt jajgató szegény ördög azonban úgy nézett föl reá, mint egy uristenre, aki mindent kivihet, ha akar; restelt visszavonulni. »Eh, rézangyalát a világnak!« S leszólt az emberre marczone hangon:

- Hol lakik az ellenséged?

- Amott a kőházban, a patak mellett.

- Vezess oda!

Szteván kivörösödött az örömtől - »Megteszed, uram... megteszed?«

- Vezess! intett a kapitány, s megveregette lova nyakát. Szteván előre rohant, s meg se állt a tornáczos kőház kapujáig, mely előtt néhány izmos cseléd ácsorgott. A kapitány belovagolt a kapun, s meghagyta Sztevánnak, hogy lakaton tartsa nyelvét, különben nem lesz az egészből semmi. Azután rákiáltott a cselédekre, kik gyanakvó arczzal kullogtak utána a kapu mellől.

- Hol van a gazda?

- Itt vagyok! szólalt meg egy hang a tornácz mellől, s kilépett onnan Petro Vlád, a gazda. Szép, magas ember volt, hajlott orra a sasé.

- Szteván jatagánja nálad van; add neki vissza.

- Nem lehet az, uram, - válaszolta daczosan a férfi. Aki mi közülünk nem tudja apjának fegyverét megőrizni, az nem érdemli meg, hogy övé legyen. Szteván jatagánjának szerencséje átszállott reám, karom öröklé apjának erejét, agyam öröklé apja fejének bölcsességét, övé csak a gyávaság és a szégyen...

- Petro Vlád! szakította félbe a huszár s rámutatott egy rövid fülű kutyára, mely a sövény alól sompolygott elé. A te kutyád ez?

- Enyém.

A kapitány biztos keze villámgyorsan suhant a levegőben, s a rákövetkező pillanatban éles pisztolylövés vert visszhangot a tornácz boltívén. A kutya átlótt tüdővel bukott el a lövés után a földön, s néhány fájdalmas nyöszörgés után nem mozdult többet.

- Láttad Petro?

- Láttam... mormogta elfehéredve a gazda.

- Menj tehát és hozd ki a jatagánt, - folytatta nyugodtan a kapitány, s kihuzta a nyeregkápából a másik pisztolyt. Vlád Péter egy perczig habozott csak. Forró veriték ömlött el testén, vastag, bogos ujjai görcsös erővel huzódtak össze, de legyőzte daczos szívét a halál, megfordult, gyorsan bement a házba és kihozta a jatagánt.

- Itt van... mondotta lesütött tekintettel és odadobta Sztevánnak a fegyvert, aki elkapta a levegőben és reszketett az örömtől, mint egy boldog gyermek. Csókolgatta, simogatta a kék aczélt, felkurjantott, tánczolt, ki volt kelve a színéből s odaborult a kapitány lába elé: »Szolgád vagyok uram, megmentetted apámnak fegyverében a becsületemet.« A huszár titokban föllélegzett. Szerencse, hogy így végződött; bolond egy komédia lehetett volna belőle, ha ki találja lőni azt a második pisztolyt is, pedig ki kellett volna lőnie, érzi, hogy igen... itt, ezen a földön, igen... És megtette volna.

Intett Sztevánnak, hogy mennek.

Ott hagyták Petro Vlád házát, s kértek az utra. Szteván engedelmet kért, hogy haza mehessen. Nem kell most már féltetni az asszonyt, maradhat ő nála holtig. Megvan apai öröksége, a szent jatagán, s vele a becsület is... a másik, az csak egy asszony, egy semmi. Oh, mi egy asszony? S szinte lerántotta heves hálálkodásában a kapitányt a lóról.

- Megengeded, uram, hogy haza menjek? El akarom zárni a fegyveremet.

- Eredj, ha akarsz.

Szteván futott. Tánczolta, boldogan, kurjongatva nyargalt háza felé. A huszár tünődve poroszkált utána az uton. Végre is, gondolta megütközve, itt nemcsak egy aczél-pengéről, hanem egy nőről is szó volt, nemcsak egy rongyos fegyverről, mely jól meg volna fizetve tíz forinttal, hanem egy fiatal beteg hitvesről, ki bűnben találtatott...

- Gyalázatos ország... dörmögte belezavarodva, s némi undorral eltelve lovagolt végig Paoli utczáin a doktor után.

JOAN SENIOR.

December közepére befagyott a Plava-tó, a jégre azonban még nem lehetett lépni. Pattogott, szisszent a zöld színű, fényes páncél, ha nagyobb erővel dőlt neki az északi albán Alpokról lecsapó szél. A partján terpeszkedő száraz nádasok mélységéből felugrott egy-egy vörhenyes farkas s elnyújtott sovány testtel sompolygott végig az itt-ott hóval beszórt jégfelületen, mely hol itt pattant meg kullogó járása alatt, hol ott.

A gazdag Mladen összébb huzta nagy, csontos mellén a báránybőr bekecset, s megállt előrehajolva a nádas mellett. Hallgatódzva kémlelte a keskeny utakat, melyek befelé vezettek a sűrűségbe, s felhuzta hosszúcsövű puskáján a ravaszt. Minap két farkast lőtt ezen a parton, vérök nyoma még most is ott van a jégen, - hátha lelőhetne vagy egyet ma is. A nád azonban mozdulatlanul vészett bele nagy távolságra a ködbe, - nem zörrent semmi. Ma nem lesz zsákmány. Mladen vállára vetette a fegyvert, megfordult, s az erdőség felé tartott, honnan sulyos fejszecsapások hangja vágódott bele tompa ütődéssel a nyirkos, hideg téli levegőbe, mely belopódzott finom fulánkjaival a ruha alá s megszurta bőrét. Mladen megrázkódott, beledunnyogott valamit a szakállába, s szaporábban lépte a meg-megsüppedő, lágy havat, mely szűzi fehérségben csillogott az erdőig terjedő mezőn, - varjukarmok nyoma se látszott rajta sehol.

Az erdőség szélén Joan senior bajlódott egy hatalmas vörös fenyővel, melynek gyantás derekát félig már legyurta az éles fejsze. Kemény, fekete ember volt Joan, vállig feltürt ingujja alól két vastag kar egymásra simuló izmai tünedeztek elő a fárasztó munkában, meg-megduzzadva, majd ismét kiegyenesedve a fényes, barna bőr alatt, mint a kigyók.

Mladen egy percig nézte, aztán jó reggelt köszöntött rá s leült egy csonka fatörzsre, mely mellett Joan puskája hevert.

- Kerestelek a házadban Joan, mondotta fájának sajtyszerű tompa, szomorú hangján Mladen, s félig lehunytt pillái alól ravasz figyelemmel kutatta az Alpok tulsó feléről ide szakadt fiatal ember arcát, mely száraz és egykedvű volt, miképen ha kiveszett volna belőle minden érző ideg.

- Nem voltam otthon, - felelte nyugodtan, s ismét lesujtott fejszéje a fenyő-törzsre.

- Mondta az asszonyod, - dörmögte Mladen. - Tegnap este elmentél, s azóta nem látott.

- Beszéltél vele?

- Beszéltem és sajnáltam. Jó emberetek vagyok, neked is, Stazának is, Joan juniornak, öcsédnek is...

Joan ránézett lassu mozdulattal vállán keresztül Mladenre, s hidegen, gúnynyal vont a félre kicsit az ajaka szélét. Azután tovább vágta megint a vörhenyes törzset.

Mladen megrántotta vállát és ingatta fejét.

- Az vagyok és nem gondolok haraggal reád. Ketten akartuk asszonyul Stazát, te kaptad meg. Belenyugodtam. Jobb is tán, hogy így lett. Tizenöt esztendő, szép liliom leányom van, »Ila, a hószinű« - ahogy Plavában hívják - jobb tán, hogy nincsenek együtt. Staza husz éves, Ila tizenöt, bajos lett volna, hogy anyjának nézze. Belenyugodtam, elfeledtem, pedig veszedelmedet kívántam miatta Joan...

- Tudom - mormogta a férfi és föl se nézett.

- Sokszor fenyegettelek, tudhatod. Szerettem Stazát, véres lett tőle s felgyult a fejem, ha rá gondoltam. Staza szerette a szépet és drágát, selymet, aranyat, gyöngyöt Skutariból, dulcsászat, édességet, olajokat, meg mindent.... Odaadtam volna neki aranyomat, ezüstömet, marháimat, ha úgy felsimul szívemre, mint a tiedre Joan - de nem kellettem... A te asszonyod lett, pedig szegény vagy. Jó, hogy akkoriban nem kerültél elejém: pokolra kerül vala miattatok fölsebzett lelkem....

- Ezért jöttél ide, Mladen?

- Soh'se én! Ennek vége, hát ne bántsuk. Egyebet akarok tőled, kit ügyes embernek tudok, mert nem bírok magamon segíteni. Szükségem van róka-eszedre, Joan, ide adod?

- Mire kell?

- Meg akarok fogni egy rablót, úgy, hogy ne tudja senki. Tágas a házam, udvarom, kertem széles, két pár jó szem kell a vadászatra, különben elcsuszhat a sötétben a rabló. Lármat nem tehetek érte, mert a leányom jó hire banná...

Joan nekitámasztotta fejszóját a fának, rákönyökölt és várt. Szép fekete arcán mintha ércpatinává keményedett volna a nyugalom, nem rebent rajta semmi. Mladennek hiába futott össze egész lelke abba a kutató tekintetbe, melyet egykori ellenfelére vetett, nem tudott kiérezni a dermedt vonások mozdulatlanságából semmit. El is ringatta titkos gyanuját: szemem élesebb a hiúznál, ösztönöm finom és kipróbált - Joan senior nem tud a felesége dolgáról, nem tervezheti tehát megrontott becsületének megboszulására az én gyalázatomat sem. Ah! Most az egyszer Mladen diadalmaskodik az ördög felett....

- Azért jöttem tehát, hogy megkérjelek, jöjj el, ha lehet, ma este hozzám és segíts, hogy megfoghassam a lányom után kullogó tolvajt. Régóta észrevettem már, hogy jár valaki a házam körül, lestem is reá, de olyankor vagy nem jött, vagy elbujt valahová.

- Miért nem kerested?

- Megtettem, de mit ér az! Egyedül amíg kikutatok mindent, kicsuszhat kezeim közül tizszer. Nálam nem úgy van, mint nálad; sokféle meglapulhat, ki rosszban töri fejét: nagy a ház, négy tornácza van, széles az udvar, sok bokra, szalmakazla és ólja van, ott fordulhat ki köztük, ahol akar.

- Hát a leányod?

Mladen dörmögve felelt:

- A leányom... Akkora marhának tartasz engem, hogy tőle kérjsem? Vall a nő valamit, ha hibás? Inkább véresre korbácsoltatja magát.... Gyanud ha nőne Staza ellen, tőle kérdeznéd, hogy ki az a tisztátalan rabló, ki becsületedet csonkítja meg? Mit tennél, halljam?

- Majd meglátom - mormogta Joan.

- Meglátod... Hát van már valami?

- Orrodra kötöm tán...

- Nem is piszkállak érte, - felelte Mladen és félrenézett. Majd lassan megfordult s huzogatta lustán a vállát. - Annyit kiérezek a szavadból, hogy nem vagy boldog, mert gyanu fakadt benned az asszony ellen. Vigyázz Joan, vigyázz! Staza szép és okos, mint egy karcsu párducz, s szeret. Különben nem lett volna asszonyod soha. Ne hidd, hogy házad szegénysége megváltoztatta szívét. A nyomoruság nagy kerítő, - Staza kivétel. Tiszta és fehér, mint ez a hó itt a szemünk előtt. Ki gyanusítani meri, azt mondom, komisz ember....

- Magad bajáról papolj, ne az enyémről, - dunnyogta Joan, s ismét neki dőlt fejszéjével a fenyőtörzsnek.

- Többet nem szólok, - biztatta Mladen és felállt. Vállára vetette a fegyvert. Megy.

- Kérésed egyébíránt legyen teljesítve, - szólott utána Joan, - ne mondd, hogy hiába fordultál bajodban hozzám. Ma estefelé megjelenek nálad és segítek.

- Várok reád. Nem fogod megbánni, hogy eljöttél.

- Tartsd meg a pénzedet, van nekem, a mennyi elég. Szivességből teszem.

- Jó lesz ugy is; köszönöm. Kopogtasd meg háromszor a pitvar felé eső két ablakot, arról érteni fogom, hogy te vagy és észrevétlenül beeresztelek. Nem szabad tudni róla még szolgáimnak se, hogy miben járunk. Hasist adatok nekik, attól mély álmom nyomja le őket. Köszönöm szivességedet Joan; szürkületkor okvetetlen várni foglak.

- Eljövök, - intett a férfiú, s többé nem ügyelt Mladenre, ki valamivel gyorsabban lépte a tó felé a havat, mint ahogy jött, s időnként óvatosan pillantott hátra. Joan azonban nem figyelt rá. Hatalmas csapásokkal birkózott a félig levágott fenyővel, melyből ólat fog építeni otthon a sertéseknek. Mladen megnyugtatta baktatott tovább. »Nem tud semmit«... dörmögte halkán maga elé. »Föl se tenné, hogy őt hivnám, ha bajom volna azzal az ördöggel, ki el fogja venni az eszemet is«...

A Plava-tó nádasai között megzörrent a jégre hajló száraz sás, valami jár ott. Mladen nem vette észre. Mellére horgasztott fővel, tűnődve, szórakozottan ment. Szeme lecsukódott, s csak forróságtól kiszikkadt ajka vonaglott rá ösztönszerűen erre a szóra, hogy: Szeretem...

Egy lehelletnyi idő az egész. Mladen egyszerre fölriadt, s fehér lett tőle még az ajaka is. Nem mondta ki, hogy szeretem Stazát, a karcsu asszonyt, a rosszat, s mégis, mintha Joan fenyegető tekintete villámlott volna ebben a perczen a szeme közé.

- Jó lesz, ha nem látom többet, - sziszegte nyugtalanul, - háromszáz arany elég volt... nem adom neki még az életemet is....

A hó térdig ért a falu szélén, Mladen nehezen lépte s csak arra gondolt, hogy elkerüli a Joan házát. Joan junior, a tiz éves, gyíkszemű fiú, máris furcsa szemekkel nézeget reá, ha látja. Ki tudja, tud-e valamit, vagy nem.... Nem, nem - mormogta magában Mladen, jobban megfontolva a dolgot. - Ha tudna, eddig már rég besugta volna bátyjának, hogy idegen férfival zárkózik házában az asszony, amíg ő künn jár. De ott főtt, zsongott fejében ez a gonosz kétség mégis: hátha mégis csak tud valamit Joan, s olyan terve vagyon a bosszura, a melyhez nem elég a puszkagolyó....

Hogy történt, nem tudta Mladen; annyi bizonyos csak, hogy néhány percz mulva Joan házának sötét tornáczára lépett, és suttogva kérdezte Stazától, ki mosolygó ajakkal, frissen ingerkedve simult a mellére:

- Mit tud az urad?

- Semmit, - felelte fölbiggyesztett szájjal a nő s befelé nógatta Mladent a házba, - künn van az erdőn, bejöhetsz. Mit hoztál?

Mladen gondolt valamit. Benyult prémes bekecse belső zsebébe, kihuzott onnan egy tele marék aranyat s az asszony puha, fehér kezébe nyomta.

- Ezt hoztam; de nem megyek be....

- Milyen szépek! - kiáltotta elfojtott gyönyörrel az asszony, s mindkét tenyerébe fogta a kincset, nehogy leessen belőle vagy egy. Sok van, sok van... ennyit még nem hoztál.

- Van ötven is - mondotta izgatottan Mladen, s gyorsan megcsókolta a szép piros asszonyt - mennem kell Staza.

- De vissza jössz?

- Lehet; később...

- Jó, később - suttogta elragadtatva az asszony s szinte megrázkódott hajlékony meleg teste a boldogságtól, mennyi kincs, mennyi...

Mladen sietett kifelé; vissza se nézett, amíg az utcára nem ért, hol többen köszöntötték. Zavartan köszöntgetett vissza. Ugy tetszett, mintha keresztül látnának mellén ezek az emberek s mosolyognának rajta. Ni, itt megy Mladen, ki úgy viseli magát, mint egy éretlen tacska. Nagy leánya van; hószínű, szép ifju leánya Mladennek, a tacska: mi lesz abból a szép gyermekből, ha megtudja, hogy apja gyalázatos...

- Nem tudja meg, nem szabad - rebegte összerázkódva, s majdnem futva sietett hazafelé. Ismerősei bámulva fordultak utána az utcán: valami történt... Nem történt pedig semmi, csak mélyen valahol a szívében fakadt föl borzasztó sejtelve a romlásnak, maga sem tudja hogyan, s miért ép most, ma, ebben a percben. Nagy tömeg feketeség gomolygott össze a szeme elé, s ökölbe fogott férfi kéz suhant a levegőben a melle felé... Ha lesujt ez a dagadt izmu ököl, bezuzza mellkasát szíve fölött úgy, hogy csak a becsülete törik össze az édes apának és nem hal meg tőle mindjárt... Mladen úgy ért haza, mint egy álmokóros. Inkább bevánszorgott házába, semmint bement. Megnehezedett térdekkel, izzadva, remegő szájjal nyitotta a belső szobába vezető sulyos tölgyfa ajtót, s majdnem összeesett, miközben elfulladva, rekedt hangon kiáltott leánya után.

Egyik vén nőcseléd sietett be a kiáltásra.

- Hozd be a lányomat! - mordult reá Mladen s letörülte homlokáról a vizet. Fegyverét, kucsmáját rálökte egy törpe diványra, s erőszakkal nyugtatta rémítő izgatottságát, mely úgy marta és szaggatta szívét, hogy majdnem feljajdult tőle.

A vén cselédre nem volt szükség. Leánya befutott a hívásra s ijedten bámult reá a küszöbről.

- Apám, lelkem... rebegte siró hangon.

- Gyermek! - kiáltotta az öröm villámgyors áradatával Mladen és karjaiba kapta leányát. - Itt vagy! - S csókolta, simogatta szép, fehér leányát Mladen, mint egy bolond.

*

Este felé havazni kezdett. Az Alpokról finom köd ömlött a völgybe s homályba burkolta a falut. Husz lépésnyire elnyelte a házakat; nem látszott a sűrű, mozdulatlan fehérségben semmi.

Mladen bosszankodva nézegetett ki az ablakon. Most, hogy leánya iránt való rettegése teljesen elcsitult, kétszeres szükségét érezte, hogy azt a gazembert, ki esténként itt les utána a háza körül, hatalmába kerítse. Joant - gondolta kelletlenül - nem kellett volna segítségül hívni. Azért tette, hogy bizalmával esetleges gyanuját lefegyverezze, de érzi, hogy rosszul tette. Joan ravasz, eszes és vakmerő ember. Erős, mint a bika és óvatos, mint a róka. Hiába nyugtatja magát minden valószínű gyanú egybevetésével, melynek egyetlen áruló nyomát se tudta Joan bronz arcán kikutatni, nem tud beletörődni egészen abba a gondolatba, hogy Joan semmit se tud. »Már rég megtámadott volna«... dörmögte fél hangon.

Elővette hosszú csövű puskáját s gondosan megtöltötte. Élve kell, hogy kézre kerítse a gyermeke után leskelődő ficzkót, nem retten azonban vissza a golyótól sem. Ha gyilkosság lesz a hajsza vége, az éjszaka hosszú. Reggelig felkészül az útra s eltűnik leányával a faluból. Kereshetik holnap szuronyos katonái a skutarii bégnek, elvesz nyoma a sziklás albán-hegyek

havas útvesztői között, s aztán akár soha ide többé ne térjen vissza. Jobb is lesz úgy... Joan előbb-utóbb mégis csak megtalálná tudni, hogy Staza a szép, piros asszony szereti az urát is, de szereti a habos selymet is, a biborbársonyt is, az aranyat is; annak pedig ára van.

Mladen nyugtalanul nézte az időt. Havazik, s a köd óránként sűrűbb. Bárcsak elfelejtené ígéretét Joan és ne jönne el.

Hét óra felé kiszólt az ajtón:

- Marinka, jőjj be!

Nem kapott választ. A vén cseléd nyilván künn jár valahol, Mladen tehát úgy gondolta, hogy fölkeresi, megparancsolja neki, hogy zárjon be minden ajtót s ne engedje, hogy leánya valamelyik ablaknál mutatkozzék.

Le kell eresztetni a pokróczokat is az ablakokra, nyirkos künn a levegő, hamarabb megárt, mint a száraz hideg. Mladen kiment a pitvar-szobába, hol keskeny olajmécses égett a falon. Pislogó, sárgás fénye volt a mécsesnek, Mladennek azonban elég, hogy a vén nőcselédet a földön megpillantsa. Összekötözve hevert a földön a gyenge öreg, szája bekötve egy vörös kendővel... alig lélegzett az erős kötelék alatt.

- Hej, asszony! - kiáltotta Mladen, s gyorsan letérdelt mellé. Szétvagdalta törével a kendőket, s megrázta az asszonyt, - mi történt itt Marinka?

Az asszony zokogva integetett. Óh uram, óh uram... S Mladen csakhamar kivette motyogásából, hogy leánya el akart menni hazulról, de az asszony nem engedte. Akkor előbb könyörgött neki a leány, hogy ereszze el, mennie kell, s mikor az nem használt, egyszerre rávetette magát, mint egy fiatal macska, bekötötte száját, összekötözte kezeit, lelökte ide a földre őt - a vén dajkát, ki térdén ringatta egykor, óh jaj... hogy ezt a szörnyűséget meg kellett érnie... s kiszökött a házból....

- Ölj meg uram, - dadogta térdre csuszva az öreg, - de én Joan seniort láttam egyszer éjjel a hátsó kamrában és nem mertem neked megmondani....

Mladen felordított. Félre rugta utjából az asszonyt, berohant a belső házba, felragadta puskáját a divánról, s azzal úgy, ahogy volt, kucsma és bekecs nélkül, fedetlen fővel zuzta be az istálló ajtaját, s vezette elé lovát.

- Talpra gazok, hej! lóra minden ember! - ordította magán kívül, s mialatt cselédei lovakra kaptak, ő maga már künn járt az udvaron, Joan háza felé vágatva a felporzó hóban.

Joan senior háza sötét volt. Mladen nem félt, hogy puskalövés fogadja belülről, berugta az ajtót, belépett, s a rákövetkező percben iszonyodva tántorgott hátra. Az asztalra helyezett olajlámpa fénye véres tócsára derengett. Staza hevert meggyilkolva, kítátott, megkeményedett szájjal a földön, a halál egész undorító rútságában. Körülötte selyem, bársony rongyokba tépve, s csillogó arany a feldöntött székek alatt. A vadállat szétzuzott mindent és nem nyult semmihez.

Mladen azt hitte, megtébolyul. Vére roppant erővel döngette halántékait; egy perczre sötét lett körülötte az egész világ.

- Irtóztató, irtóztató! - motyogta kétségbeesve s kitántorgott utána nyomuló szolgálai karján a házból. Künn a nyirkos, téli levegőben egyszerre magához tért. Ismét lovára kapott s a rablóra gondolt. A Plava-tó felé vezető úton patkónyomokat vettek észre emberei a frissen hullott hóban. Mladen vágatva rohant előre a nyomok után. Oh! utól fogja érni a rablót. Joannak rossz lova van, nem telik bele félóra és a sarkában lesz.

A sűrű, fehér ködben, melyet itt-ott már megtépett a lassankint erősbülő szél, kilencz egymás nyomába rohanó ló patája csattogott a fagyos uton, elől a Mladené. Zokogó mellel, nyögve gondolt Mladen szívének szörnyű gyászára: egyenlő fegyverrel vágta vissza sérelmét az a czudar, tudta, hogy ezt a rettenetes sebet nem lehet behegeszteni se az életben, se a halálban soha. Jól talált, jól a bosszúja töre, vér ömlik utána a mellében és - nem öli meg.

Hátul kiabáltak a szolgák.

- Vigyázz uram!

Mladen visszarántotta lovát. A Plava-tó jegén állt. Kimeresztett szemmel nézett előre, s puskájához kapott. A szürkességben, néhány száz lépésnyire benn a sás kanyarulatai között, egy lovas elmosódó árnyéka tünedezett fel a ködben, s ugyanebben a pillanatban vérfagyasztó női sikoltás csapódott bele a levegőbe. Mladen félőrülten vágta sarkát lova vékonyába s előre rohant. Jó vérű, nemes ménje horkolva ragadta be a nádasba, szolgálai kiáltozva vágattak utána a ropogó jégen, mely minden perczen beszakadással fenyegetett. Mire elérték, Mladen már lenn térdelt a hóval borított jégen, s leánya fejét melengette.

- Megölt, megölt! - zokogta kinnal.

- Ledobott a lóról, - hebegte a leány, s eszméletlenül hanyatlott hátra. Mladen letépte ruháit. Nem talált sebet. A meleg, fehér leányi test érintetlen.

A szolgák közül csak kettő segített Mladennek, hogy betakargassák az eszméletlen leányt, a többi Joan után nyargalt.

- Ezer aranyat, ha elfogjátok! - üvöltötte utánok Mladen, s levetette még mellényét is, hogy jobban betakarhassa gyermekét. Szolgálai segélyével azután lovára ült s lépésben igyekezett kifelé a nádból.

- Hajrá! Hahó! - hallatszott a csendességben.

Nemsokára puskadőrej is visszhangot vert a ködben. Emberei dühös ordítással hajtják Joant. Mladen gyötrődve hallgatta a puskaropogást s magában számítgatta: négy... öt... hét lövés... Barmok! nem tudják eltalálni...

A parton megállt és hallgatódzott.

A lövöldözés megszűnt. A ködből lovas alakok bontakoztak elé.

- Megmenekült! - csattant reájok villámló szemekkel Mladen.

- Meghalt, - felelték vállat vonva az emberek; betört a jég a Plava közepén, bezuhant lovastól együtt a rianásba....

Mladen dühtől eltorzult arczán kisimult e hirre minden vonás; ajkára boldog mosoly szökött, szeme kiragyogott; megszépült, megvilágosodott az egész ember. »Jól van«, mormogta rövid, nyers kacajjal, s emberei élén lépésben lovagolt gyermekével a falu felé.

A BILAI TREFFER.

Ketáne Gozár arczán a havasi levegő egészséges rózsái viritottak. Amikor oda állott domború, kerek mellével, izmos, vastag, barna karjaival a sorozó-bizottság elé s megfeszítette szálás, legényi alakját, hogy csak úgy feszült rajta az olcsóska oláh-köntös, a rövidlátó ezredorvos levette szemüvegét, megtörölgette, meg ismét föltette, azután hátracsapta a karjait, csettintett egyet a nyelvével és odafordult a sorozó őrnagyhoz:

- Sapperlott, őrnagy, pompás darab.

- Jó lesz Flügelmann-nak, - dörmögte mosolyogva az őrnagy.

- Még negyvenkilencz ilyen legény s megvan a gárda! - lelkesedett az orvos, s kedvtelve tapogatta a legény vastag karjait, nyakát, mellét, azután ráveregetett széles, meleg vállára: tauglich. Sok ilyen cserfába oltott, izmos havasi bölényt a fegyverek alá s öt percnyi tűz után a legvakmerőbb kozák szotnya is a földön hever majd, ki tudja mikor... talán sokkal hamarabb, semmint kellemes volna.

Gozár katona lett és bemasirozott a kaszárnyába.

Kicsit nehezen ment. A városházától, ahol besorozták, mintha megereszkedett volna teste, s mintha a térde hajlása is meglomhult volna. Azonban menni kellett. A kaszárnya sárga kapuja elnyelte őt, mint a többit; s ettől a percztől kezdve katona, oláhu: ketáne Gozár az ő neve három esztendeig. Az első napokban maga a vörös orrú strázsamester is keményen megbámulta a szép, szálás fiút, s nyilván rögtön föltette magában, hogy micsoda parádéra teremtett, pompás katonát fog ő majd csinálni ebből a hatalmas emberi masszából, melyre minden bőven és szépen került. Tisztára szerencse a kompániának egy ilyen parádés legény. Ki lehet állítani a front szárnyára, reá lehet adni a magazin legformásabb egyenruháját; vasárnaponként extra bakkancs, extra blouse, extra sipka, még egy-két hatos is futja valahonnan a zsoldon kívül, hadd menjen korcsmába a legény és hirdesse ottan virtuos hangon, hogy a 8-ik kompánia katonája és nem a másé. Egye a méreg a 7-ik század őrmesterét, annak soha ebben a három kapituláció életben nem lesz ilyen glanczos katonája.

Az idő lassankint azonban lehűtötte a reményeit. Ketáne Gozár erős, egészséges, bátor katonának mutatkozott, de szomorú és ügyetlen volt. Többnyire ágya szélén gubbasztott (beljebb tilos), belehajtotta vastag tenyerébe az arczát és magában buslakodott szegény... az Isten tudja.... Ha társai ottan-ottan elunták a neki szontyorodott kedvét és megszólították, vállat vont egykedvűen, hagyjanak neki békét. Néha meglökte tréfás kötekedéssel egyik-másik, akkor reá villant fekete lánggal szembe az egyikre is, a másakra is, s ettől a vad tekintettől elhuzódott tőle a Zimmer másik sarkába az egyik is, meg a másik is. Nem jó kikezdeni ezzel a szomorú fiúval, hadd pusztuljon magában, mint a belül szenvedő fatörzs.

- Nem állja a kaszárnyát, - hümmögött egy öreg baka.

- Beleszokik majd....

- Mint a cigány lova, fiam, meglátod...

Reá jöttek hamarosan arra is, hogy Gozár minden egyébnek való, csak katonának nem. Igen gyenge a szive, vagy mi a szösz... Puha, érzékeny, hamar lágyuló, mint a vaj. Csak rá kell nézni egy kicsit melegebben, dörmögtek a bakák, s úgy odavan mindjárt, mintha asszony szorult volna az egyenruhába. Volt már áristomban is e miatt az alantvaló lágysága miatt, bizonyos azonban az is, hogy ha Juon Vaszilika - a század legmegférhetlenebb, peczkes, oláh legénye - még egyszer meg találná lökni a kaszárnyabeli mosóné vézna leánykáját, hát akkor Gozár ismét csak pofon csapná a vastag tenyerével, s a peczkes Juon száján ismét csak

kibugygyanna a vér. Gozár borzasztó ütést tudott adni. A kompánia egyik asztalát egyetlen ólmos ökölcsapással úgy ütötte be, mintha nem három ujjnyi vastag deszkából, hanem papirosból való lett volna.

Azt persze nem tudták belőle kivájni, hogy mi tulajdonképpen asszonyi érzékenységének igazi oka. Sokféle bolond beszéd keringett róla, mindezt azonban unalmukban hordták össze a bakák. Beszéltek azt is, hogy odahaza a falujában, messze valahol a vörös fenyős havasok mélységében, egy szegény, kis leányt szeretett, akinek kék volt a szeme, mindig szomorú gyermek volt, és sokat kinozta az anyja. Lehet, azért lágyul el mindjárt, ha arra a szegény leánykára emlékezteti egy s más.....

A hadnagy ur természetesen szintén vallatóra fogta a legényt.

- Szégyeld magad, ketáne, ekkora legény... Mi bajod?

- Semmi, domnu Lajtinánt, - felelte megkövesedett arczzal a legény.

- Van szeretőd?

- Van.

- Megcsalt?

- Nem.

- Hát akkor minek az istennyilának búsulsz? - S firtatta, vallatta a legényt a hadnagy. - Őszinte legyen a katona, fiam, mintha az apja előtt állana; miért szomorkodol?

- Fáj a szívem, domnu Lajtinánt, - mormogta a legény.

- Miért fáj?

- Veri a Máriát az anyja...

- Ugy-e, hogy a mennykő üsse meg! Baj, baj... S a hadnagy megveregette jóindulattal a legény vállát. - Nyeld el, fiam, a szomoruságot, majd elkerülsz innen a hercegovcok közé, aztán, majd csak elfelejted a Máriádat.... Szép, piros bosnyák leányok teremnek oda lenn, választasz magadnak te is, s azzal megvan. Mondasz valamit?

- Semmit, hadnagy ur.

- No én még csak azt mondom neked, ketáne Gozár, hogy el ne próbálj szökni a kaszárnyából, mert akkor ördögé a bőröd. Megértettük?

- Meg, domnu Lajtinánt, - dunnyogta a legény.

Azután megvárta, míg a hadnagy elhagyta a szobát, s akkor megint csak felült az ágya szélére, hogy tovább hallgasson mélységes némaságban s bámulja a legénységi szoba felsurolt padlóján a zsirfoltokat. Hadnagyot, kaszárnyát, mindent elfelejtett ezenközben; haza gondolt, a faluját látta és a szive bálványát, Máriát szegényt, amint mosogat télviz idején, vékony, kopottas ujjaskában az udvaron és csendesen sir. S az anyja szidja...

Eszébe jut egy felleges, zuzmarás téli reggel, midőn a szérüskert felé haladtában épen akkor ért egyszer oda, amikor botot fogott gyermekére az a hárpia asszony, s lármázott, szitkozódott, czédának, gyalázatosnak, legények rosszának nevezte, hogy csak úgy zengett bele az udvar. A leány meg csak állott előtte megkékült ajakkal a nagy hidegben, - mint egy fehér galamb, hosszú pilláin egyetlen forró köncseppel, mely lassan gördült alá sovány, kis leányi arczán. Oh, akkor nagyon közel lehetett hozzá a mindenható Isten.... Ő lökte vissza bizonyosan az öklét, hogy ott rögtön agyon nem ütötte azt a részeges, gonosz asszonyt, ki jobban kinozza a tulajdon gyermekét, mint a kancsal profósz a Fellegvár nehéz strófra ítélt

rabkatonáit. Amíg odahaza lehetett, addig csak volt, ahogy volt. Sokszor kiszabadította a körmei közül; most nem teheti. Rajta, a kék angyal-bőr, infanterist ketáne Gozár a neve; nem mehet haza, hogy védje és elriassza tőle azt a vércseszemű, kegyetlen asszonyt.

Gozárral sok mindenféle kaszárnyabeli butaságot elkövettek; ilyenkor azonban nem tréfált vele senki. Hagyták, hogy gubbasszon ágyán és búsuljon. Majd csak beletörődik a sorsába, s lassankint neki is kéreg nő tán a szive körül. Nem vadul meg, ha léha tréfákat lát s nem öklel mindjárt, ha a mosóné kicsi leányát megriasztják a folyosón a bakák.

*

Szeptember elején a novi-bazari sandzsákba parancsolták a zászlóalj. Nagy sürgés-forgás támadt, a kaszárnyában. Esténként elkeseredett cselédleányok ácsorogtak egy-egy batyu-cskával az utcán. Libaczomb, kakasmell, kalács bujkált a batyu-cskában; jó lesz az szegény gyerekeknek a hosszú utra, hadd emlékezzenek vissza Borcsára, Zsuzsira, Katinkára, - ki tudja, látják-e egymást valaha még.

Gozárra senki se várt batyu-cskával a kaszárnya előtt. Le se ment az utcára, csendesen rakosgatta holmiját ládába, borjuba, bánja is ő, akárhová viszik, ha nem mehet haza.

Egy este aztán dob perdült a kaszárnya udvarán, vezényszavak röpködtek a levegőben, a Bataillon hármashurrah-val mondott istenhozzadot a kaszárnyának, s az őrnagy előre csapott kardjával az indóház felé. Mehetünk! Négy nap múlva minket is betakar a bosnyák ég szürke ponyvája, csak a földet is meg ne kívánja testünk.... Verekedés ugyan nincs többet odalenn, a hegyekbe szorult guerillák hadi jókedvét azonban nem lehet tudni. Ki lát el holnapig, - hátha...

Az uton nem történt semmi.

Harmadnapra lenn volt rendeltetési helyén a zászlóalj, negyednapra a 8-ik kompánia be-masirozott a kis Bila faluba, félórányira a hatalmas bilai láptól. Ott marad helyőrségül addig, amíg föl nem váltják.

Nyomoruságos falucska volt biz ez, csupa szegény ördög kuporgott az ormótlan, szalmafedelű házak homályos oduiban. Szarvasmarhát alig lehetett látni. Ló öt-hat szigorgott mindössze az egész faluban; sovány, kócos, kis albán lovacskák, a bakák kaczagva gunyolódtak velük: czó, vaksi kabala, rám ne dőlj... Ugy mendégéltek bizony ezek a szegény, sovány párok, mintha minden perczen lekivánkoztak volna a jó puha bosnyák sárba.

A kaszárnya a régi török mecset szomszédságában volt.

Tágas, szellős, nagy, duczos fedelű pajta, - granárium, vagy mi a kő lehetett valamikoriban, midőn még a döblecz-fejű török császári ur, nagyságos Ali Ben Giafár effendi terpeszkedik vala a falu egyetlen kőházában, kormányozván negyven spahi segítségével a padisah szakállának árnyékába tartozó bilai kerületet. Ebbe a nagy granáriumba szorultak bele a bakák. Sok görbe mondás hasogatta ezenközben a levegőt. A mennybéli szentek áldott nevei nem épen istenes formában emlegettetének, míg elkészült a szalmából összenyomkodott ágy, s valamelyes fogas is került a gerendára. Nem volt ott semmi. Az előbb itt poshadó piros parolis kompánia szeptet, fogast, szalmát, mindent fölprédált örömében, hogy végre hazakerültek Miskolczra innen, teremteni kellett mindent a földből.

Egy kis törpe székely fiú okosabb akart lenni, mint a többi.

Kisompolygott a granáriumból, végigrótt a sáros utcát s megállt egy öreg bosnyák tornáczos házában ajtaja előtt.

- Ki van itthon, hej idegenség... bujj elé, öreg babó!

A házból nyulánk, barna asszony lépett ki a kiabálásra. Megnézte gyönyörű, nedves szemeivel a legényt s felbigyesztette gúnynyal az ajaka szélét.

- Ifiasszony, lelkem, - beszélte neki tisztességtudással a legény s kacsintott is hozzá, hogy jobban fogjon a szava - nem adna galambom egy pár ócska szeget?

Az asszony fejét rázta; nem ért az egészből semmit.

- Szeget, lelkem, liliomszálam, - magyarázta neki kézzel-lábbal a legény, - honnan a prücsök lyukából vegyek, ha pénzen se kapni ebben a te kegyelmedék fránya falujában még egy rozsdás gombostűt sem? Ugyan adjon szép, jószagu violám, bizony megköszönöm.

Az asszony megvonogatta vállát, nyakára kerítette színes török kendőjét s ott hagyta a legényt az ajtó előtt. Bement szó nélkül a házba.

- Ejnye, aki fogantatta, bizony nem érti, mit terécselék, - dunnyogta mérgelődve a legény s vissza ballagott a granáriumba a többiekhez. - Semmit se instáljatok ezektől, testvérek, tanította a bakákat, - nem ért nyelvünkön ez a szerdek, nem érdemli meg, hogy csókolgassuk...

A strázsamester szerette volna, ha a bilai lóger ideje alatt Gozárból legalább használható fegyvernumerust tudott volna faragni, hadd vitézkedjék majd a Feuerlineában, ha ezekkel a hallgatag, száraz, bilai bosnyákokkal egyszer hajba találnak kapni. A szép, piros arcú legényen azonban nem fogott a jóakarát. Hat lövés közül talált nagy ritkán egy-egy »Scheibelinks«-et négy paraszttényérnyire a fekete ponttól. Többnyire azt sem. A kompánia minden bakájának, még a fekete pofájú kis cigánynak is, volt egy pár becsületes treffer-je, csak az ő »Blatt«-ja szégyenkezett holmi ringy-rongy kocsatrefferekkel.

A kapitány urat ette a méreg. Gozár lőtt. Semmi...

Lőgyakorlatok után rendesen bajjal került haza ketáne Gozár a szikfüves bilai rétről. Ráfogták, hogy makacskodik. Mars tehát áristomba vastagnyakú oláh; majd megtanulsz löni, frátyile, csak ne kapj enni.

Frátyile Gozár azonban nem tanult meg semmit.

A következő lőgyakorlatokon ismét csak olyan gyalázatosan prédálta levegőbe az éles töltést, mint máskor. A vörös strázsamester ekkor fordított egyet a szekérrudon, kikerestette a század legjobb fegyverét, a Nro. 43-at, odaadta Gozárnak, s félóraig prédikált neki szelid rábeszéléssel a granárium előtt, hogy így, meg amugy, mégis csak komisz dolog ez, mit fog csinálni, ha egy fertelmes fekete éjszakán alármot fű majd a hornista s vitézkedni kell a becsületért? Ezek a száraz pofájú benszülöttek fényesen tudnak ám löni, hosszú puskáik ólma veszedelmes pontossággal üt bele a célba, mit teszünk, fiam, ha legyürnek? Bele hempereghetünk a sárba, bele bizony, ha nem tudunk löni. Imhol tehát a Nro. 43, becsülje meg, remek fegyver, ezt csak tartani kell s az éles töltény magától is belerepül víg füttyel a célba.

- No, ketáne fiam, igérd meg, hogy megjavulsz. Gazember... Mi? Igéred?

- Igérem, őrmester ur, - felelte Gozár.

- Szentül igéred, édes fiam?

- Szentül, őrmester ur.

- No, mert én nem is eszem le miattad a fejemet többet. Tudd meg, frátyile, hogy ha össze találunk gabalyodni ezekkel a hegyi bunyikokkal, oda teremtelek célznak a legelső sorba, kapj egy marék farkasvesztő ólmat a hasadba, ha nem akarsz a kompánia becsületére válni.... Megkapod, Gozár, vigyázz magadra!

- Értem, őrmester ur.

A legközelebbi szombaton vártaszolgálatra került. Október vége felé járt az idő, kemény hideg volt. A fák bolyhos, üvegszerű zuzmarával voltak megrakva, a levegő csipős és tele finom, októberi köddel, mely becsuszik a ruha alá és megmar. A bilai láp nádas mélységéből esténként messze elbúgó farkasüvöltés hangját kapta el szárnyán a szél. Kegyetlen hideg lehet a hegyek között... nemsokára térdig érő hó fogja beborítani az egész bilai völgyet. Akkor lesznek csak eltemetve igazán. Csóka nem károgná, holló nem rikkantana utánuk, ha ezt az istentelen granáriumot egyszer csak úgy befuná a hó, hogy még búbjából se tátingatna ki egy csepp se. Nyolczvankét katona ugyanegy közös sirban; tavaszra majd csak kiolvadnának a hóból, aztán mehetne haza a híre: elvitte szegény katonákat az ördög, el lehet mondani értük egy-két olcsócska imádságot, bizony megérdemlik....

Gozár jól beolajozta a Nro. 43-at és ment.

A várdaparádén úgy állt a granárium előtt, mint egy czövek. A tisztek bámulták. Micsoda szál ember; rózsás arcú, szép szemű, nagy darab havasi oláh. Az egész front elvész mellette.

Gozár a magazin mellé került posztra. A falucska végén romokban hevert egy régi török imaház, a mellett volt a magazin. Ketáne Gozár őrizte hűségesen. Tipegett a megfagyott sár-buczkákon, fujta a körmét, pogány dolgok szisszentek le az ajakáról, de őrizte a rongyos magazint, s nézegette, simogatta a Nro. 43-at, hogy rá ne lopja magát a rozsdá. Baj volna. Treffert fog vele csinálni hétfőn délelőtt, ha megint kimennek lőni a bilai rétre. Szó a mi szó, de már maga is restelli a dolgot. Eközben járta a posztot és ügyelte a magazint, nehogy kilopják belőle azokat a lyukas, penészes, kimustrált bakkancsokat, melyektől még a leg- elvetemedettebb patkányok is hanyatthomlok bukfenczezve menekültek be oduik mélységébe. Két óránként felváltották, azután ismét visszakerült, s ott kopogtatta szeges talpával a földet a felvirradó vasárnap reggelén is. Gyalázatos idő kerekedett az éjjel. A levegő vágott; az égbolt szürke. Alig állt kétszáz lépésnyire a legközelebbi parasztháztól, de csak homályosan látta körvonalait a párázatban. Nagyon fázott. S az emberek is mintha mind meghaltak volna. Csendes az egész falu. Borjú nem bőgött sehol, kutya nem ugatott.

Az imaház mellől köpenyegbe burkolt alak közeledett e pillanatban a legény felé.

Gozár leemelte válláról a Nro. 43-at, s tiz lépés távolságról harsányan rákiáltott a szürke alakra: »Halt! Wer da?«

- Ne bolondozz, Gozár, - mormogta a köpenyeges s felcsapta arczáról a kucsmát, mely alól Juon Vaszilika hetyke pofája virított elé. Nehogy belém szalaszd azt a golyóbicsot....

Gozár csodálkozva eresztette lábhoz a fegyvert.

- Hát téged mi hozott ide? Meg talál látni az őrmester...

- Bánja a fene, - dörmögte Juon, s közelebb sompolygott Gozárhoz, úgy magyarázta neki suttogó hangon: Ma éjszaka nem igen tudtunk aludni a hidegtől. Amint lassan szót váltottunk egymással én meg Papuk, egyszer csak megjelent a sötétségben Szent-Nyikuláj. Égő gyertya volt a kezében, arany korona fején...

- Ne mondd te, - kételkedett Gozár, de megtelt babonával az ő feje is.

- Mondom, mert úgy van, - susogta tovább a legény. - Papuk meg én nem mertünk megmozdulni. Fejünkre huzzuk a takarót, de azért láttuk a szentet a fényességben. Már-már azon voltunk, hogy keresztet vetvén, elébe térdepeljünk, amidőn egyszerre eltűnt és többé nem jelent meg. Tudod, hogy mit jelent, ha megjelenik nekünk a szentünk, égő gyertyát tartva, arany koronával a fején? Szerencsétlenség, halál és utolsó ítélet vár mi reánk. Ide jöttem tehát, - te is közibénk való román vagy, - hogy megmondjam neked a veszedelmet s intselek, vigyázz magadra. Papukkal úgy gondoljuk, hogy golyók által fogunk elveszni és soha többé a

mi szép hegyeinket nem látjuk meg.... Arra kérlek tehát, testvér, hogy ha elpusztulok, vedd ki lajbimból a három pengőmet és ha életben maradsz, dugd el. Telik belőle pár meszely pálinka: igyátok be. Ha meg te kerülsz hamarabb a föld alá, akkor mi áldomásozunk a lelkedért....

- Négy pengőm legyen a tietek, Juort, - mormogta Gozár.

- Tizenheten vagyunk románok a kompániában; egy talán hazakerül, mi hirt vigyen haza a szeretődnek?

Gozár megvonogatta szomorúan a vállát.

- Ne vigyen semmit, - lehelte maga elé.

- Valamit mondania kell.

- Mondja hát azt, hogy mindig szerettem...

- Ugy lesz.

S Juon Vaszilika otthagya a nagy, szálfá Gozárt. Köpenyegébe burkolódzva sompolygott vissza a granárium felé s pár percz mulva eltűnt alakja a párázatban.

Gozár vállára vetette a fegyvert s kerülgette a magazint. Meg volt róla győződve, hogy Juon igazat beszélt, a pusztulásnak arany koronás szentje megjelent nekik az éjjel és halálra hívta őket. Legyen meg szent akarata... nem fél tőle... megy... Öröme úgy sem leszen neki ezen a világon többé. Ki tudja, vajjon addig, míg haza kerül ebből az idegenségből, életben marad-e az a szegény kis leány, akit soha az ő szive elfelejteni nem tud.... Három esztendő hosszú idő; lehet, hogy elpusztul magától, mint a gyenge virág, lehet, hogy férjhez kényszeríti az a gonosz asszony, s akkor is elveszett ő neki mindörökre.

Egy kis forró nedvesség szivárgott fel az oláh pilláira. Gyorsan szeméhez nyult és letörölte. Minek a köny, minek? Jobb, ha nem tudnak róla, hogy csupa seb és vér belül a melle...

Járkálván a magazin oldala mellett, e pillanatban észrevette, hogy a szemben levő parasztházból mosóteknőt czipel ki egy leány és szorgalmasan mos. Gozár elkezdte nézni. Neki támasztotta hátát a magazin oldalának, s ernyőt formált tenyerével a szeme elé, hogy jobban lásson. Egy leány, egy leány.... Szegény teremtés lehet nagyon, hogy künn didereg ebben a pogány időben. Vékonyka skutarii szőttes mellény védte mindössze mellét a hidegtől, lábai viseltes bosnyák papucsokba voltak burkolva; szegényes, rongyoska leány, nyilván csak a jó Isten mindent meglátó szeme viseli ennek is gondját, csak úgy, mint az ő szegény, kis Máriájának odahaza....

Néhány percz mulva becsapták a parasztház ajtaját és kilépett onnan egy asszony.

Gozár ezt is nézte. Hallotta, micsoda fertelmes méreggel szidta a leányt s úgy állt ott ketáne Gozár, mint egy megmeredt nagy darab oszlop. Egyetlen szót sem értett abból, amit szapora nyelvvel rikácsolt az a színes ruhákba öltözött bosnyák asszony, sejtette azonban a rikácsolás értelmét a hang szenvedélyes csattanásából, mely szinte vágta élességével a levegőt. Gozár hallgatta, nézte az asszonyt s lassanként bomlott, zavarodott, felforrt fejében és nagy teste csontjában a velő. Nehéz és fájdalmas követ érezett ónsúlylyal a fején. Ütötte, vágta szivét a visszaemlékezés keserősége: melle hevesen emelkedett, torkát összefacsarta jeges keze a multnak.... Eszébe jutott a faluja, a szive leánya: Mária, a drága, szelid galamb, és az a vércseszemű rossz asszony, aki épen úgy kinozta szegény, gyenge gyermeket, *mint ez az asszony*, emitt kétszáz lépésnyire tőle, akinek utálatos rikácsolását hallja.

Ketáne Gozár csak állt mozdulatlanul a magazin oldalához támasztott háttal, s amig egyszerre millió piros pont indult pokoli tánczra elhomályosodó tekintete előtt és megindult lázas rohanással testében a gyehenna vér, addig ebben az idegen leánykában amoda túl a bosnyák parasztház udvarán az ő szive szomorú leányát látta, aki épen úgy szenved, mint ez...

A nagy oszlop oláh katonának minden izma reszketett, tágra nyílt czimpáin vastagon ömlesztette ziháló tüdeje a forró levegőt meg volt bolondulva....

- A szent a koronával... a szent a koronával.... nyögte magán kívül, s felsirt ajakán lelkének belső kínja. Vívódott, birkózott melle egész poklával a fájdalomnak, eltorzult arczán megfeketedett minden vonás. Abban a szempillantásban pedig, midőn arczul verte dühös szitkok kíséretében a csendesen sirdogáló leánykát az asszony, csak lerepült válláról a Nro. 43 s a magazin oldala mellől eldördült egy eszeveszett lövés....

Ketáne Gozár bambán, kimeredt szemekkel állt a lövés után. *Megcsinálta az első treffert....* A parasztház udvarán levegőbe kapott két karjával az asszony, azután megbotlott, fejére csapta kezét, nagy csomó vér ömlött ki kitért száján, s belebukott arczczal a zuzmarás sárba.

*

Gozárt őszintén sajnálta a kapitánya. Fejét csóválta, szidta, pirongatta: mit tettél fratyile, mit tettél.... Nagy kár egy ilyen remek testért, amelyen kívülről is egyenként meg lehet nevezni minden gyönyörűen fejlődött izmot. S ez a buta oláh most már egészen az ördögé.

A novi-bazári szandzsák lakosságát szigorú tilalom védte ebben az időben mindenféle erőszak ellen. A legkeményebb büntetést róta az Ober-Commando minden legkisebb vétségre, arról tehát szó sem lehetett, hogy Gozárt meg lehessen menteni. Kapitánya bosszankodva dobantott lábával a földre: egy nyomorult bosnyák asszonyért, legszebb katonáját a zászlóaljnak.... Ördög vigye a dolgát, mit tegyen a szigorú parancs ellen; meg kell lenni. Gozárt tehát még az nap vasba verette s becsukatta a fővárdára. Két szuronyos baka őrizte a tömlöczajtót. Felesleges vigyázat; Gozár olyan volt, mint a halott.

Estefelé siralmas menet közeledett a kapitány lakása felé. Összegyülekeztek a bilai vének, fekete övet kötöttek derekukra, s megindultak fedetlen fővel, fegyvertelenül a századparancsnok színe elé. Nagy sérelem történt rajtuk, megöltek népükből egy asszonyt, tegyen igazságot az idegen hatalom, mely atyai jóindulattal biztatta őket. Csendet, védelmet és békét ígértek nekik, ha nyugodtan viselik magukat. Letették tehát eszüknek fegyvereit az öregek és nem biztatták harczra az ifjúságot. Lejöttek a hegyek közül a sólyomnál gyorsabb, rókánál ravaszabb harczosok és nem röpitették ki többé fegyvereikből az ólmot. S ez ime jutalma az ő békességes viselkedésüknek, hogy lelőnek soraikból egy asszonyt, mint egy kutyát. Tegyen hát igazságot az idegen hatalom, ha becsületes vala az ígéret és igazán akarják azt, amit a serajevói ultimátum számukra biztosított.

A kapitány bosszankodva hallgatta őket.

- Meg lesz, amit kívántok, - csapta oda nekik kurtán s sarkon fordult.

- Könnyen beszélsz, uram, - mondotta fájának sajátszerű tompa hangján az öreg, s ingatta csendesen, elkeseredve a fejét. - Ti sokat ígértetek, amiből semmit sem tartottatok meg.... Most azonban tisztátalan gyilkosságról van szó.

A kapitány ingerülten rivallt a tolmácsra.

- Mondd meg nekik, hogy a legény büntetése nem marad el. Amint megjön Plevljéből az ítélet - főbe lövetem. Most azonban takarodjanak a szemem elől, különben kibotoztatom őket!

A tolmács elmondta hűségesen.

A bilai vének összenéztek erre a válaszra. Ketten-hárman összedugták a fejüket: higgyenek a kék főember szavainak, vagy ne higgyenek? Jobb volna tán, ha maguk mennének Plevljébe; az igazság szeme be vagyon kötve....

- Tolmács! - ordította türelmét veszelve a kapitány, - vezesd ki innen azokat a barmokat... Ezer millió bomba! Azt akarják, hogy magam korbácsoljam szét a fejüket!

A deputáció elszontyolodva vonult vissza. - Nincsen igazság az ellenségben, meg fog menekülni a gyilkos, s ők hurcolhatják a szolgaság jármát tovább.

A negyedik nap hajnalán dobpörgés hangzott Bila utcáin. Megjött a plevljai parancs: Gozárt kivitték a szíkes bilai rétre. A kapitány sajnálkozva vonogatta vállát, a hadnagy fehér volt, mint a fal. Még a vörös orrú strázsamester is szipogva forgatta fejét: milyen kár ezért a parádés legényért, milyen kár... Juon Vaszilika egykedvűen mormogta a sorban: »Ma Gozárt viszi el Szent-Nyikuláj, holnap Papukot, holnapután engem, azután a többiek... Elveszünk, megdöglünk mind....«

A bilaiak ujjongva kísérték a katonai menetet. Férfiak előre tolongtak, hogy jobban lássák az elítélt arcát, asszonyok mandolinjaikat pengették az ormótlan fedelű házak tornáczában, növendék lányok tánczolván sikoltoztak a menet végén.

...Félóra múlva huszonnégy fegyver dörgött a bilai réten: Gozár nagy teste véresen omlott össze. Nem szenvedett a nagy szálfalól: szörnyet halt abban a percben.

- Készen vagyunk... jelentette száraz hangon a hadnagy, s lesuhant kapitánya előtt kardja a földre.

A TUZLAI SZENT.

Hajlékony, szép olajbarna nő volt a Krisztics Milán felesége. Senkinek a guzsalyából nem került elé oly finom lenszál az egész szandzsákban, mint az övéből és nem tudta úgy verni a tamburát se leány, se asszony, mint ő. Hajszálnyi lenfonalak a guzsaly pászmájából, szivreható, édes bus melódiák a tambura hurjaiból, melyek úgy megsirtak keskeny, barna ujjai alatt, mintha az egész nemzetség lelkének gyászát zokogták volna, híressé tették Krisztics feleségét messze földön. Ismerték tul a Majeviczán s elvitték vándor kalmárok nevének dicséretét Maglajon keresztül föl egész Derventig is.

Dicsérték, magasztalták Krisztics Milán-nak az asszonyt.

- Rózsának szépsége, hónak fehérsége mind ő rajta vagyon, te vagy a legboldogabb ember a földön.

- Sugár királyfenyő karcsúsága nem lehet az ő derekával vetélkedő, frissen érett gyümölcs hamva nem éri föl arcának báját.

Krisztics ingatta csendesesen, komolyan a fejét. Nagy, erős tüdeje megtelt levegővel, úgy futta ki táguló czimpáin a párát, mintha csak levegő volna az egész és nem sóhajtás. Azután megfordult lomhán, megereszkedve, mint egy fáradt medve a Majevicza ormai között, valahol a rengeteg homályos mélységében, intett lehorgasztott fejjel a dicsérőknek..

- Hagyjátok abba...

- Jobban szeressed asszonyodat, Milán, mormogták házának barátai között egynehányan a vének közül, elpusztul szeretetlen az asszony és elvesz vele háznak legérőbb kincse.

- Házamnak kincse a gyermekem, felelte Krisztics, ne dicsérjétek többet az asszonyt. Én tudom, én érzem, mit ér nekem az asszony és mit a gyermek. Szép kis fiacskám vagyon, atyák, - arról mondjon virágos beszédet az, aki közel akarja kapni szívéhez az én lelkemet.

Többé aztán nem is dicsérték Milát a vének. Ettől fogva lassanként elmaradoztak a Krisztics hazából is, s csak nagy ritkán vették ajkukra nevét. Elterjedt Tuzlában a hire, hogy Krisztics az erős, ki pusztá kézzel is meg tudja ölni a farkast, s egyetlen szál hosszunyelű fejszével indul medvebőrt szerezni Majeviczára, meghasonlott nyilván önnön magával, s az Urnak szolgálatára készül. Egyébképen nem lehet megérteni, hogy semmi sem találhat szívéhez utat, bármilyen Tuzla piacán, vagy a bubos fedelű házak belsejében, hol igen sok forróvérű leány szorítja titkon ökölbe a kezét, mióta ide is megjöttek Maglajból a kékek. Egy csomó egyforma kék katona, százan meg százan egyszerre, ólmos felhő gyanánt éjjel lecsapóban a város utcáira. Mire fölbredtek másnap, tele volt idegen kék emberekkel az egész város. Villogó szuronyok lapjáról vágódott vissza a napnak fénye, tompa dobszó perdült a Bajazet-mecset előtt levő téren. - Isten irgalma óvja Tuzlának népét, felfakadt a pokolból minden ördög. Nem leszen övék itten többé semmi, csak a halál.

Beszélték Kriszticsnek ezt is.

Ha szétömlött Tuzla utcáin az éjjeli pára, meglátogatták hárman-négyen a házat és tanácsát kérték. Krisztics fiacskájával játszott; felesége ott guggolt oldala mellett a szőnyeges földön s maga elé nézett tünődve, némán.

Nem beszélt senki, csak a gyermek. Szép, kis négy éves gyermek, bámész, fekete szemekkel, tiszta, liliom arczocskával, olyan volt épen, mint Mila, az asszony.

Krisztics azonban nem tanácsolt semmit.

- Isten csak fejet ad szolgálóinak, - felelte kedvetlenül a kérdésre, - az ész ti kell, hogy beléje szerezzétek.

- Tekintsd odakünn az ellenséget és beszélj: elegen vagyunk még, kik megbirjuk a handzsárt, össze kellene állani és egy éjjel... titokban... gyorsan, mint a villám... Hej! Kiveszett testedből apádnak vére és ellágyult karod ereje ugy, miképen ha te volnál gyermeked anyja.

Krisztics meg se mozdult. Lenézett maga mellé a földre, hol karjára nyugtatott fejével üldögélt mozdulatlanul a szép, karcsu asszony, s szempillája se rebbent.

- Legyen ugy, amint ti mondjátok - dunnyogta száraz, koppanó hangon - vigyétek hirül a többieknek, hogy reám ne számítson senki. Meghaltam mindenkinek. Elpusztulhat én tőlem az élő és elrohadhat tőlem immár az egész világ.

- Mi bajod van?

- Nincsen semmi.

- Semmi bajod Krisztics, - ki ismer rád? Megváltoztathatja Isten akarata külső formáját minden szolgálójának, nem változtathatja meg azonban szívének legbensőbb házát, mely tőle függő. A tied megváltozott. Nem szereted a szabadságot...

- Nem szeretem.

- Nem szereted testvéreidet, barátaidat, városodat...

- Senkit.

- Asszonyodat, Krisztics, szereted...

Erre fölnézett Krisztics Milán a földről. Villám lobbant elé szeméből annyi időre, míg egy lehellet tart, fenyegető, nehéz, fekete árnyék ömlött el szép kemény arcán, egyetlen percig. A következő pillanatban melle azonban ismét csak visszahorpadt, s ajkáról lustán, kényszeredve vált le a szó:

- Menjete Isten hírével és hagyjatok békét.

- Ugy lesz, - béke veled.

- Béke veletek! - felelte a gazda és kikísérte vendégeit az ajtón. Künn csillagok égtek a végtelen kékségében s fodros báránnyelűk között uszott a hold. Fehér fényében s az átlátszó gyenge éjjeli párázatban olyan volt minden, mint egy végtelen finom fátyol alatt szenderegő halott. Mozdulatlan és hallgató egész Tuzla. Mécsesek világossága nem szóródott ki az ablakból, - katonai őrző lépése nem vert viszhangot sehol a csendességben.

Krisztics elbucszott vendégeitől s megvárta, míg elnyeli őket a köd. Addig ott állt a tornácson, összefonta karjait mellén és belebámult kerekre nyitott, leskelődő szemekkel a ködbe. Abban azonban nem mozdult semmit. Valahol becsaptak egy ajtót... Krisztics visszament a házba.

Ott elébe állt az asszony, átfonta nyakán a karját és mosolyogva, pirulva nézte. Nem beszéltek egy szót sem. Az asszony várt valamire, de nem lett semmi. Krisztics fölemelte kezét. Meg fogja simogatni a rózsás, barna arcot, vagy haját, ezt az illatos hálóját a szerelemnek, mely ugy omlott le az asszony gömbölyü, meleg vállán, mint egy nagy pászma habos selyem, - de nem történt semmi. Karja lehanyatlott, nem simogatta meg se most, se később az asszonyt, hanem megfordult sarkán és ment.

- Jó éjt - mormogta az ajtóban.

Egyszer se nézett vissza.

- Jó éjt - lehellte vállat vonva, fölbiggyesztet, durczás ajakkal az asszony s megfordult ő is.

A férj kiment. A tornác mellett levő kamrából beküldte a szolgáló leányt. Fektesse le a kis gyermekét, mondjon mesét Bajazetról, a nagyról és segítsen urnójának is a vetkezésnél. Későre jár az idő. Aludni kell. A tornácra nyíló ajtóval ma se bajlódják senki; azt majd bezárja ő.

S kiment Krisztics Milán házának hátulsó folyosójára, hogy bezárja kívül az ajtót.

Utközben lehuzta lábáról a csizmáit és feltolta fején a kucsmát. Azután vigyázva csuszott előre a fal mellett; nesztelen, óvatos lépésekkel, elnyulva hosszan a tornác könyöklői alatt, mint egy prédára leső hiúz. Minden perczen megállt és hallgatódzott. Mellébe fojtott lélegzettel, táguló czimpákkal, véres, fekete arcczal hallgatódzott a tornác alá guggolva öt-hat végtelen perczig, - de nem hallott semmit.

Ott maradt azonban a földön és várt.

Fél óra mulva megnyílt tul a mecset szomszédságában levő házban egy törpe ablak. Krisztics letérdelt a földre, lehuzta mélyen a fejét és oda lesett arra a nyitott ablakra, melyben aranycsillagos kék ember jelent meg ebben a perczen. Szép, karcsu katonatiszt az ellenségből: két hónap óta lakik amott tul, abban az átkozott házban s szerelmes bele az ő felesége, Mila, az asszony...

Krisztics beleharapott az ajakába és várt.

Hegedű-hangok zokogtak bele csakhamar tulról az éjszakába; édes, panaszos dallam lágy akkordjait ringatta szárnyán a szél. Mennyi fájdalmas gyász fakadt ebben a szomorú melódiában, mennyi mélység a hangok szívreható sirásában! Elszorult tőle lassankint az ő szive is és megjelent pilláin egy csepp. Azután megint egy...

S azután összerázkódott Krisztics Milán, mintha korbáccsal vágtak volna végig az arcán.

Felelt az idegen katona panaszára Mila, az asszony.

Kinyitotta a szélső kis ablakot s megszólalt keskeny, barna ujjai alatt a tambura...

*

Ettől kezdve hiába hívták Kriszticset a Majevicza hegyei közé. Pásztorfiuk lejöttek hozzá és kérték: vegye vállára fejszóját és szabadítsa meg őket az ellenségtől; medve dézsmálja megint a nyáját, jőjön és üsse agyon. Hiába jöttek azonban és hiába kérték. Nem ment. Soha őt többé a rengeteg meg nem látja. Nem birkózik meg ezután se medvével, se farkassal, - védjék magukat, ha tudják, az ő fejszójának kicsorbult az éle.

S jövének később a vének.

Beszédet mondtak, suttogva az ellenségről, mely kihült hamunak tekinti egy idő óta Tuzlát, s föl sem tételezi erről a hamuról többé, hogy eleven szikra is lappanghat mélyén. A mecset mellett levő várdán mindössze tizenkét katona ásít, unalmában neki dőlve a falnak; tizenkét szuronyos fegyver neki támasztva hegygyel a falnak... Homályos, szürke éjszakák járnak mostanában, könnyű volna meglepni őket s adott jelre egyszerre megölni valamennyi idegen kék ebnek álmát. Nem maradna reggelig egy se.

- Jőjj vélünk Milán; gondoljuk meg.

- Nem megyek.

- Nem szereted a szabadságot...

- Nem szeretem.

- Hanem az asszonyodat, ugy-e, ki ellopta szivednek lángját, s asszonynya tett...

- Ugy van, atyák, - felelte nyugodtan, vállat vonva Krisztics és elfordult házának barátaitól, - senkit sem szeretek mást, csak az asszonyomat. Ne jöjjetek tehát én hozzám többé és ne kérjetelek. Lelkem, szívem az úré és a feleségemé. Istent szolgálom ezután és feleségemet, az asszonyt, a szépet, a bűbájosat...

A vének meghallgatták a választ, azután megölelték és megcsókolták tisztelettel a homlokát.

- Nem kérünk többé, Krisztics, légy üdvözölve! Áldott leszen a küszöb, melyen házunkba lépsz és boldogok mind, kiket imádba foglalsz.

Krisztics Milán bezárta utánuk az ajtót s azután napokig nem látta senki. Tuzlában elterjedt a hire, hogy összetörte baltáját, elajándékozta puskáját, törét, késeit s órákig elül, imákat mormolva a Szent könyv mellett. Nem látta senki, elhitte azonban minden ember, s lassankint csak babonás tisztelettel mert belépni a szent ember házába, ki istennek ajándékozta lelkét, minden tuzlai férfi és minden asszony.

Beszélni kezdték a kutnál, hogy valamennyi asszony között az övé a legboldogabb a földön.

- Krisztics óvja feleségét széltől, bajtól...

- Krisztics nem mozdul oldala mellől; szerelmesebb bele, mint az istenébe.

Egy duzzant ajku, fiatal asszony halkán elkaczagta magát s sziszegve mondta:

- Krisztics szent ember bizony; nem tudja, hogy az asszonyt csókolta más is.

S rámutatott a szemben levő házra.

- Arany csillagos, szép, ifju idegen katona lakik abban a házban, oda szökött át éjjelre az asszony: láttam...

- Hazudsz, hazudsz!

- Bolondok vagytok - suttogta előre hajolva, kipirult, mohó arccal az asszony - azért az idegenért én is meg tudnék halni...

Később beszélni kezdték, hogy Mila beteg. Bizonyost azonban nem tudott senki. Krisztics nem bocsátotta be őket a belső házba, hol nehéz himlőben, lázas, föl pattogzott ajakkal feküdt az ágyon Mila, a szép, barna asszony, - Mila a rút. Ah, rút volt, rút volt, eltorzította rózsás, meleg arcját a himlő, fekete szélü, kék pattanások, hegedő sebhelyei a szörnyű bajnak borították be testét, mely egykori igéző báját örökre elvesztette. Kinlódva, nyögve feküdt az ágyon. Borzasztó szomjuság égette torkát, láz korbácsolta, verte, perzselte egész éjjel, hogy felsikoltott kinjában, s fuldokolva temette arcját a párnák közé.

Krisztics ott virrasztott mellette s nézte fagyos komolysággal a kínját. Egyetlen vonás se mozdult arcján. Hidegen, megdermedve tett-vett az ágy körül, hozott vizet, tejet, mindent, amit az asszony kívánt. Gyermekeit átküldte az apja házába; legyen ott, ha meghal az anyja. S kivárta nyugodtan a betegség végét, míg felkelhet ágyából az asszony, s megnézheti szét-marczangolt arcját a tükörben is.

Eljött a napja ennek is hamar.

Az asszony fiatal volt - kiállotta a betegséget. Abban a pillanatban azonban, midőn egy este az ura először nyujtotta át neki a tükört, hogy nézze meg benne az arcját, - fejéhez kapott kimeredt szemmel, magánkívül, kétségbeesve az asszony, s úgy omlott egyetlen jajszó nélkül férje lábai elé, mintha villám sujtotta volna agyon.

Krisztics Milán karjaiba emelte a földről, kilopódozott vele az ajtón s az utcára lépett. Nem látta senki. Kilencz óra felé járt az idő. Tuzla aludt. Az utca tulsó felén levő házon megzörgette az ajtót. Fölment a lépcsőkön az emeletre, benyitott a szép, idegen katona szobájába s megállt előtte nyugodtan, komolyan, alázattal.

A főhadnagy kardjához kapott.

- Ne érintsd fegyveredet uram, - mormogta halkán az ember, - nem bánthatlak. Elhoztam neked az asszonyt. Legyen a tied ezután is; neked adom! Ha azonban utálatosnak találod arczát, mint én, vesd ki az ajtón...

S lelökte az asszonyt a földre. Azután meghajtotta fejét, jóéjszakát kívánt, betette csendesen maga után az ajtót s künn az utcán csakhamar eltűnt vállas alakja az éjjeli ködben.

BOSNYÁK BECSÜLET.

A »Plasevica« szoros sziklái között elhallgattak a puskák...

Novemberi köd szivárgott lefelé a hegyekről; oltalmazó homálya alatt elmenekülhetett a szétvert guerilla-csapat, nem igen lehetett utánok menni a sziklás tarajok közé, melyek hol itt, hol ott voltak befestve vérrel. Veszélyes fekete szakadások ásítottak a barna kőóriások egymásra nehezedő tömegéből, elég egy lépés a csalóka kőre s zuhan lefelé a katona a pokolba, ahová ugyan nem fog lemászni összezúzott testének roncsai után a fenmaradottak közül még a rettenthetetlenségéről híres Laczkovics kapitány sem.

Az utolsó puskalövés ólma vak koppanással freccsent szét a sziklavérten: jutott belőle egy füttyülő szilánk a kapitány füle mellé is. A nyers katonatiszt bátorságáról, jó szívéről és szilaj durvaságáról egyaránt ismeretes, megrázta kemény fejét erre a szisszenő hangra s megfenyegette ököllel a túloldali sziklákat:

- Megállj, fattyu...

- Megsebesültél, Döme? kérdezte gyorsan a főhadnagy. Elegáns, csinos bécsi fiú volt a főhadnagy, fia egy gazdag pénzembernek, de lyukas csizmában, elványolt köpönyeggel dicsérte, kapitányával együtt, istenét ő is. Kilencz hét óta kilencszer sem ettek meleg ételt, mióta folytonos portyázásban mászkálnak a hegyek között. Se a sasok, se a farkasok, se a medvék nem hederítenek itten a pénzre, - a csizmát, köpönyeget a »Plasevica« aczélszürke kövei közt tanyázó őslakóktól tehát hiába kérne csengő aranyért a katona: legfőlebb bundát adnának hátukról, ha puskagolyóval instálnák alássan tőlük.

A kapitány megnyugtató mozdulattal intett.

- Nem talált a kölyök... Azután utána mormogta, kissé összerezzelve a szakállába: utálatos dolog... a halál...

Betaszította kardját a hüvelyébe, s bosszankodva csapta meg összeszorított ököllel a nyirkos levegőt.

- Mi bánt, kapitány? - kérdezte a főhadnagy.

- Rajta kaptam magamat, hogy félek... dörmögte beszívott ajakkal a herkulesi termetű katonatiszt, s kiadta őrmestereinek a parancsot, hogy két órai pihenőt fognak tartani emitt balra az erdő szélén: ki kell állítani az őrszemeket, s meg kell főzni a tegnapról maradt kukoriczalisztet puliszkának - jó lesz az is, ha más nincs. A kinek nem izlik, nagy ez a kutya hegy, legelje le róla a füvet...

A parancs megértése után a bakák kifeszítettek néhány sátort, lyukakat vájtak a földbe s főzőgetni kezdték az ételt. Hátul a kompánia szekere mellett tizennégy legény csikorgatta kínjában a fogát; többé-kevésbbé könnyü sebeket kaptak, azokat kötözte be az orvos. Egy bánáti fiú feküdt csak elfakult arczczal a sebtében kötött ágyon; vállon érte szegényt a bosnyák ólom s a mig ráakadtak egy törpe boróka bokor alatt, sok vére elfolyt - ki tudja, vajjon elhomályosodó, szelid, kék szemeknek fog-e virradni még?

A kapitány leült tábori sátra elé egy kőre s szivarra gyujtott. Onnan felelgetett a főhadnagynak, ki az iménti válasz után félrevonta kissé az ajaka szélét és meggyőződéssel mondta:

- Mindnyájan félünk, csak nem valljuk be.

- Megjegyeztem annak a ficzkónak arczát, aki rám lőtt - folytatta a kapitány - bőre az ördögé, ha még egyszer megpillantom. Nyulánk, fehér ember volt s ha nem csalódom, vele volt a felesége is. Láttad őket?

- Nem vettem észre.

A kapitány átsapta egyik lábát a másikon s harsány hangon kiáltotta elé a dobost. Kicsi, tagbaszakadt ficzkó volt a dobos, alázatos, sunyi szeme a hiúzé, finom, éles, érzékeny orra a rókáé. Mind együtt véve: a kompánia dobosa, Mátyás.

- Parancsoljon, kapitány ur!

- Hol voltál, fiam, a verekedés alatt?

- A kapitány ur körül valék, - felelte a kis székely, s még szempillája se rebbent meg erre az óriási hazugságra.

- Hol, te gazember?

- Itt-e, előlfelel a hátsó tájékon...

- Meresztetted a szemedet?

- Igenis meresztettem.

- Mindent láttál?

- Igenis láttam.

- Megparancsoltam, hogy ébren tartsd a szemedet, ha verekedünk, különben hétrét csáváz-tatlak, - harsogta a kapitány - állj ide és felelj. De ne hazudj, Mátyás János... rézangyalát a fejednek... verständen?

- Verständen! - kiáltotta előírás szerint a legény, s megállt kapitánya előtt merev térdekkel, mint a czövek.

- Hányan lehettek oda túl, mi? Aki nyitva tartotta szemét, annak ugy körülbelől tudnia kell.

- Lehettek körülbelül ugy egynehányan, de lehettek többen is, habár az kövektől nem lát-szottak, - felelte bátran a kis dobos, - ellenben elhajszoltuk mindet, s imhol nincs ő belőlek egy se.

- Láttad azt a fehéreképü tolvajt, aki rám lőtt s mellette férfi-bugyogóban a fiatal asszonyt, - nyilván a felesége lehetett...

- Láttam, kapitány ur. Fehér volt a képe s a szép asszony nyujtotta neki a második puskát, kivel ide bolondult, hogy szinte treffert löve a vitéz kapitány urba... törné le derekát a nyavalya...

- Megismernéd, ha még egyszer látnád?

- Bele is harapnék, tudom... Szinte meglöve engem is.

- Tartsd fejedben arczát, Mátyás fiam, - értetted?

- Igenis, kapitány ur! Ráismerek egyébiránt arról a fehér cselédről is, kivel egy követ fű. Fránya asszonya... Szép, mint a lilium és szúrós, mint a tövis... Láttam, hogy ő is lődözött közibénk, nem csak az ura.

- Az asszony is?

- Ő is, de nem trafált a lelkem, lilium szálam... dörmögte a legény s megnyalogatta tetszelegve a száját, ugy duzzogta csendesesen a fogai között: majd eltalálunk mink babám, csak kézre

adjon a szerencse... tudom... Hangosan utána tette: »Ugy néztem, vitéz kapitány ur, hogy megsebesült az a fehér pofájú betyár, ki erre lövöldöze, mert ugyancsak nehezen czipelte magával az asszony. Ha utána vetném orromat, hamarosan nyomába szaglásznék és ide hoznám. Megérdemelné, hogy fityegni kössük sovány testét erre a fára e, hadd fujna el szíjas bocskora alatt a szél...

A kapitány nyersen elnevette magát.

- Azt hiszed, nincsenek messze?

- Azt én, instálom.

- Mit gondolsz, Fritz, - fordult a kapitány a főhadnaghoz, - megszerezzük hadi fogolynak azt a vakmerő asszonyt? Lánczhordta boszorkánya... Szeretnék szembe nézni vele.

- Tréfának nem rossz, - vélte a főhadnagy.

- Egy füst alatt a »Plasevica« nyugati oldalát is kikémlelem... »Auf, villám bele!« pattant föl helyéről a kapitány s fölcapta sipkáját a fejére, két órát rávesztegetek... Mátyás! Az őrmester és tiz legény öt perc alatt készüljön fel; te is jössz, marsch!

- Veled megyek, Döme, - mondta a főhadnagy s gyorsan felcsatolta kardját.

- Itt maradsz, kedves barátom, itt maradsz; felelte szívélyes, de határozott hangon a kapitány s megveregette szeretettel a fiatal tiszt vállát, - a legénységet egyedül nem hagyhatom. Helyettesíteni fogsz, amíg oda leszek. - Magában pedig ezt mormogta: egyéb se kellene, csakhogy baj essék benned... mit felelnék annak a jó öreg édes anyának, ha számon kérné tőlem a fiát...

A főhadnagy ellenvetéseket akart tenni.

- Főhadnagy ur, - parancsolta száraz, szolgálati hangon a kapitány - megvár, míg visszajövök.

- Azzal futólag szalutált a fiatal tisztnek és ott hagyta. Átvenni a parancsnokságot és itt maradni, míg a kapitány a századdal másképpen rendelkezik, - ez ellen a parancs ellen nincs több beszéd. A főhadnagy belenyugodott, visszaült a sátor alá, magamellé tette revolverét, tábori látcsövét, dohányos tárczáját s halkán füttyörészni kezdett.

A kapitány ez alatt összeszedte embereit s eltűnt velök a hegyhát szikláinak között. Nyirkos köd fogta körül a kő-óriásokat, csuszós lett a sziklalapokra simuló csenevész moh, csupa veszedelem minden lépés. A kis dobos, a század ez éles szemü ravasz rókája, elől ment. Hol a lábán, hol hason csuszva kereste a szétrobbantott guerilla-csapat nyomát. Javarészt az esti homályba burkolt völgy felé vezettek, eltűnedezve a kőlapok kemény tömegében, a nyomok, melyeket a kompánia rókája lenn az agyagos talaj puhaságában bámulatos ügyességgel azonban újra fölfedezett.

*

Tiz percnyire a »Plasevica« szikláinak alatt vezető mély utban nehezen vonszolta magával megsebesült férjét egy fiatal asszony.

Lába meg-megcsuszott a nedves köveken, nyulánk, ruganyos testét a fáradság láza borzongatta. Elszánt, halálra készült akarattal követte urát a harczba. Éppen úgy kínozza gyöngéden hajló mellét a gyűlölet, mint a férfiakét; a fajszeretet nemes lángja éppen annyi erővel kapcsolta honfitársaihoz, mint bármely férfiut. Finom női idegei nem rándultak össze, ha csapásra suhant a levegőben a handzsárnak éle, - szemei fölött a hosszú, keleti pillák nem rebbentek meg, ha kitépett, véres szélű sebet lőtt emberi testbe a füttyülő ólom. A szandzsák karcu asszonyi virága, Nádia, a »Plasevica« szabad leánya, lelkének egész teljességével utálta azokat az idegen embereket, akiknek senki se vétett, s akik mégis kizavarták őket hegyeik nyugalmaiból. Hiábavaló volt férjének minden ellenvetése, az asszony körülcsavarta mellét,

fez alá szorította fényes szőke haját, s elkísérte urát a sziklák közé. Nincs mire vigyázzon otthon, - szegények voltak mindaketten, alig maradt valami féltős a kunyhó körül.

A férj végre is ráhagyta: jól van. Nem ér két aranyat, ami otthon maradt; jöjjön vele, ami ezer aranynál többet érő, egyetlen, drága birtoka: az asszony. S Nádía ment. Segedelme nélkül most nem tudna elmenekülni a férfi; ott maradt volna a sziklák között, amíg elvérzik s testére ráakadnak a varjak.

Az asszony nem hagyta ott. Vállára emelte férje karját és vitte magával a mély utban, melyre százados kövek, barna sziklafüggőnye hajlik. Jó buvóhely a menekülőnek, kit undok kopók kergetnek halálba, - el lehet bujni az öblös barlangok valamelyikében, - megvéd a sötétség, míg elnyargalnak a barlang szája előtt a kopók.

- Ne félj semmit, uram, - biztatta férjét a fiatal asszony, nem messze vagyunk már...

- Hová mentek a többiek?

- Ki merre látott...

- Hová estem?

- A kövek közé. Fáj a vállad?

- Nagy szurást érzek, sziszegte összeszorított ajakkal a férfi, jobb lenne, ha itt hagynál és megmentenéd az életedet.

- Nem megyek - felelte büszkén a nő.

- Senki se jött, hogy segítsen?

- Senki.

- Inkább elfutottak... mormogta megvetéssel a bosnyák.

- Egyebet nem tehettek, - így is meghaltak néhányan, - felelte mentegető hangon a nő - magam biztattam őket, hogy ne segítsen senki, majd megmentelek én egyedül is... Támaszkodj jobban reám, - mennünk kell...

- Fáradt vagy, drágám... suttogta szomorúan a férfi, s megrázta elborult tekintettel a fejét, - szívesen meghalnék, ha azt a farkasfejú vezért lelőhettem volna, ki ránk támadott. Nem találtam... Nem találtam... sziszegte dühösen, - a pokol tévesztette meg a szememet, különben eltaláltam volna...

- Én is rálöttem kétszer, - mondotta babonás félelemmel a nő, - de nem találtam. Titkos szellemek őrzik azt az embert... midőn másodszor rálöttem, mintha fehér szárnyak lebegtek volna feje fölött... Karold át jobban a nyakamat, - este van, ködös az ut, nem akadnak reánk.

- Nem bírom tovább, Nádía, - dunnyogta bágyadtan a férfi, - nem tudom mozgatni a térdeimet...

- Mennünk kell!

- Hagyj itt és menj...

- Csendesen...

S az asszony visszafojtott lélegzettel hallgatódzott. A kövek felső oldalán ebben a pillanatban a kompánia rókája jelent meg a novemberi este párázatában. Óvatosan, elnyujtott testtel mászott lefelé a köveken, mint egy macska. Két szürke szeme szinte világított a félhomályban. Egy percnyi habozás után leugrott az utra, leguggolt a földre s azután rövid, diadalmas kacajjal integetett fel a sziklára:

- Itt a patkányok nyoma az agyagban! Kapitány ur, melde gehorizamst... Megvan az asszony lába nyoma a sárban...

- Ne tévedj, fiam, Mátyás.

- Nem én, vitéz kapitány ur! - kiáltott fel biztos hangon a legény, - ördög szántson a hátamon!

- Jó lesz... hallatszott a kapitány öblös hangja, - utána halkán bosszankodva püsmögtek a bakák: »Megeszik a testvérek mind egy pirinyó cseppig a puliszkát, míg visszavisz a lábunk...«

Az asszony megismerte a kapitány hangját. Sápadtan, egész testében reszketve vonszolta be férjét a mély ut sziklabarlangjába, s suttogva, rekedten mondta: »ne mozdulj, itt van a farkas fejü... minket keres...«

- Vissza akarja adni a golyómat...

- Az enyimet is, - rebegte a nő.

- Hol a puskám. Nádia?

- Mit akarsz?

- Még egy golyót... ha belép ide...

- Pszt... Jönnek.

- Nem bírom a karomat... mormogta fogcsikorgatva a férfi s visszahanyatlott a mohos kőre. Éles, szuró fájdalom nyilalott megsebesült vállában, ha megmozdította karját. Tehetetlenül, bénán, fehéren feküdt, ráomolva a kőre, nem többet érő ereje egy gyermekénél. Az asszony remegő kézzel simogatta a fejét; még nincsen elveszve semmi. A köd elég sűrű... s az ut mentén nemcsak egy barlang van... Az se bizonyos, hogy őket keresik. Ellenség nem vesztegeti ilyesmire az idejét. Nyilván portyázni járnak erre - gondolta reménykedve az asszony, de nem tudta legyőzni a testében vonagló forróságot: hátha mégis csak a golyót akarja visszaadni a farkasfejü vezére a kék kutyáknak... Inkább a halál, inkább a halál... dadogta rémülten, s kétségbeesve bámult a földön heverő férfira: mi lesz belőle, ha az ellenség kezei közé kerül?... S egyszer csak megfagyott a nyulánk asszonyi testben minden érző ideg. Meg fogja menteni férjét. Azt ad érte, amit kérnek. Mindent, még életét is. Öljék meg, ha merik... suttogta elfehéredett ajakkal, büszkén, bizalommal, s ismét visszalopódzott hosszú pillái alá eleven tüze a vérnek, többé nem félt senkitől. A lápok sárga nádjában bujkáló vad se hagyja el hímjét, nem hagyja el a hegyek szabad leánya sem az övét. Inkább meghal.

Künn visszaparancsolta ezalatt embereit a kapitány, s az örömeben tomboló kis bakához fordult:

- Megvannak? kérdezte halkán.

- Meg, az asszony, - felelte a legény, - annak itt van nyoma a földön. Lehet, vitéz kapitány uram, hogy amíg ezt a cipőnyomot követtük addig elbujt valahol a fehér pofájú ördög. Tudnak ezek minden praktikát. Az asszony kézre adja magát, ha ezzel megmentheti a párját. Fránya nép ez, don kapitány... veszett vón ki előttünk a magja...

- Fogd be a szádat! parancsolta nyersen a kapitány. Azt hiszed, hogy itt van a barlangban?

- Szent igaz!

- Eredj és nézd meg.

A kis katona beharapta a száját és neki fohászodott. A barlang nyílásától visszafordult, s keserű orrfintorítással mondta:

- Ha keresztül lő az a gyehenna asszony, vitéz kapitány uram! - tesszen felakasztatni ötet.

- Gyere hát vissza, te bagoly!

Mátyás János úgy perdült el a barlang nyílása mellől erre a parancsra, mint a kigyó. Soha életében parancsot szivesebben meg nem fogadott, mint ezt. Mégis csak jó ember a kapitány, nem löveti keresztül, mint egy verebet; - tudja, hogy a rezervista után mindig sir odahaza egypár kócos gyerek. Helyette maga a kapitány járult a barlang elé, s belekiáltott albánnal kevert nyelven, hogy megkongott belé a tágas sziklabolt:

- Jőjjetek ki!

- Megsüketült a madárka, - dörmögte szemhunyorogva a kis dobos.

A kapitány megrázta boszusan a fejét és előre lépett. Majd megnézi mindjárt... Arra azonban nem volt szükség. A barlang szájában megjelent Nádia, az asszony. Meggörnyedve, alázatosan, lesütött fejjel lépett le a szikláról, s összefonta nyugtalanul emelkedő mellén a karjait: »Itt vagyok, uram, - tégy velem, amit akarsz...«

Laczkovics kapitány félre parancsolta embereit. Egyedül akar maradni, - takarodjon vissza minden teremtett lélek az utra hajló szikla mögé s csak akkor tolja erre az orrát, ha hívni fogja. A katonák visszahúzódtak. Az őrmester haragos arczczal dohogott magában: fricskát az orrára a fehér cselédnek, mit is vesztegeti rá idejét a kapitány ur. - Mind eleszik szájuk elől a pulizskát fenn a hegyen a legények, míg itten prédálják a drága időt...

A kapitány nézte az asszonyt.

- Egyedül vagy? kérdezte kurtán.

- Egyedül, felelte halkán a nő.

- Hol az urad?

- Nincs uram.

- Hazudsz!

- Igazat mondok.

- Merre visz ez az ut?

- Plevlje felé.

- Ki volt az az ember, akinek oldala mellett álltál és aki utoljára lőtt rám?

- A testvérem.

- Hol van?

- Megmenekült.

- Te vitted magaddal?

- Én.

- Hogy hívják?

- Nádia.

- Szép név, folytatta a kapitány s fürkészve vizsgálta az asszony arczát, hátha megrezzen rajta valamelyik finom vonás és elárulja. - Tudod-e, mi van kimondva arra, aki fegyvert emel? Szokás az nálatok, hogy testvérét kövesse harczba a nő? Hazudtál asszony, nem testvéred volt az az ember, hanem az urad.

- Nincsen uram.

- Ugy-e... Hát a testvéred kedvéért lőttél reám? Ostoba vagy... A ti szavajárástok, hogy fogat fogért. Mit szólasz hozzá, ha azt a két golyót visszaadom.

Az asszony még mélyebben hajtotta mellére fejét.

- Itt vagyok, uram... suttogta szeliden; hatalmadba kerültem: megölhetsz. Ha te volnál az én hatalmamban: én ölnélek meg.

A kapitánynak tetszett a válasz.

- Nem rossz, - dörmögte félhangon - tudd meg azonban, hogy abból, amit beszélsz, egy szót sem hiszek. Annak az embernek, akit főbe fogok lövetni, itt kell lennie.

- Nincsen, uram.

- Mindjárt meglátjuk... S a kapitánynak nagyon egyszerű mód villant keresztül a fején. Testvérnek, férjnek, férfinak ki kell bujnia ebből a barlangból, ha csak egyetlen szikrája pislog is benne a fegyverre hívó parasztbecsületnek akkor, amidőn ime veszélyben forog az asszony. A kapitány megfogta az asszony kezét s közel hajolt a fehér, selymes ajakhoz.

- Csókolj meg, Nádia.

- Uram...

- Félsz, hogy meglátja valaki?

- Nem félek.

A kapitány csalódva dobbantott lábával a földre. Majd ismét kezébe vette az asszony kezét s belenézett a szeme közé. Meg kell tudnia az igazságot. Kalandnak se rossz... Lássuk! Az asszony ajakán egy pillanatra rándult csak keresztül az utálat, a másik percében már mosolygott. »Higyj szavaimnak uram, esküszöm jövődő boldogságomra, hogy egyedül vagyok« - lehelte nevető tekintettel s közelebb simult a kapitányhoz, kinek gyilkos láng borult agyára ettől az érintéstől. Megváltozott, ellágyult, kikelt színéből villámnál sebesebben a nyers katona, herkulesi ereje teljében legbátrabb a zászlóalj összes tisztjei között. Erőszakkal akarta kitépni magát a hirtelen rácsapó szenvedély körmei közül... eltaszította magától az asszony kezét... A nő azonban félreértette ezt a szilaj mozdulatot, s a kétségbeesés elfulladt rémületével kulcsolta gömbölyű karjait nyaka körül.

- Maradj, maradj... dadogta könnyörögve... igazat mondok... egyedül vagyok, uram -

S csókolta, simogatta a kapitányt, - úgy tolta félre a barlang nyílása mellől. Oda szívta ajakát az ellensége ajakához és szétszakította mellén a ruhát, hogy lássa villogó, fehér bőrét ez az ember és veszítse el tőle az eszét... Ugy undorodott tőle testének minden ize, hogy majdnem kitépte halántékait a sebesen dagadó vér, - de megmarta ajkát egy csókkal és kaczagott, sirt egyszerre, vörös, kidagadt arczzal, mint egy bolond... Aztán végig omlott a földön, kezeibe temette arczát és zokogott megháborodva a szégyen perzselő forróságában, mintha nehéz kőr csapta volna meg tagjait, s rögtön ki kellene lehelnie lelkét...

A kapitány zavart tekintettel összerázkódva bámult reá. Ebben a pillanatban utálta magát. Rövid habozás után kivette erszényét, kimarkolt belőle egy csomó aranyat, letette az asszony mellé a kőre s futott arról a helyről. Hatalmas, magas alakja egy perc alatt eltűnt a ködben, s lassankint az utána siető katonák lépteinek egyforma koppanása is beleveszett a csendességbe. Többé nem mozdult semmi.

*

Nádia fölemelte fejét és hallgatódzott. A karcsu, nyulánk asszony arczáról eltűnt a dagadt vörösség, vonásai visszanyerték bájos gömbölyűségüket, szemeibe visszalopódzott az életnek fénye. Felmarkolta a kőről az aranyat, becsusztatta az inge mögé, sietve összekötözte mellén a ruhát, azután megrázkódott kevélyen, daczosan, mint egy szép, puha párducz s besurrant a barlangba, hol férje feküdt, izzadt, nedves homlokkal, sebláza öntudatlanságában a földön.

- Enyém maradtál, óh, én uram... suttogta boldog örömmel, de nem csókolta meg ajkát, amelytől eltiltja, ime - hite szerint - fájának becsülete.

Hónapok múlva tiszta lett a levegő.

Nem dörgött ellenséges fegyver a hegyek között, - csendes lett a »Plasevica« - békén legeltethette illatos füvein nyáját a pásztor, senki őt többé nyugodalmában nem háborgatta. A szántóvető paraszt ekéje elé fogta sovány barmait, s kiballagott velök a rég szántott földre, mely csupa bogáncs, paréj és kecskefü, - sok verejtéke bánja, míg ismét rendbe hozza valamelyest az ugart. A kunyhók eresze alá visszazáll a béke. Nem kellett félni fáklyalángtól a hegyen, jeladó füsttől a határ kövei irányában, nem felelget itt többé egymásnak se barát, se ellenség, szöggre akaszthatja handzsárját a férfi, golyóöntő agyagedényét az asszony. Ekeszarva kerül a férfikézbe, fonalas rokka guzsalya az asszonyéba. Gyümölcsöt érlelő béke borult a szandzsák völgyei fölé; nem lop itt többet még a plevljei kegyelmes bég sem.

Kicsi falujában a gyászos emlékü Cehotina vize mellett hónapok óta hiába kérdezte hitvese baját a sebeiből kiépült férj, - nem felelt unszoló szavára az asszony. Elhárította ölelő karját, nem adta vissza csókját, - meghalt fiatal szívében a szerelem; érzéketlen, hideg és szomorú volt hosszú hónapok óta. A férj faggatta, mi bajod virágom, szép, fehér Nádia, drágám?

Felelte az asszony:

- Előbb megtisztulok, uram. Visszaszerzem a becsületedet előbb, - azután szeretni foglak megint.

S egyszer csak eltűnt hazulról az asszony. Fölkereste öreg nényjét a falu tulsó felén, annak elsírta baját - s attól kezdve összesugott-bugott a két asszony, senki sem tudta, miben fő a fejük és nem is tudta meg soha senki. A hold látta csak és a Cehotina vize tudta. Kilopódzott egy éjjel a két asszony a víz partjára, hol bokros füzek hajladoztak a habok fölé, - ott a szép, fehér Nádia átvett a nyomában tipegő asszonytól egy pólyába csavart csecsemőt s eltorzult arczczal, elszánt, villogó, ijedt szemekkel csóválta meg a feje fölött.

- Add vissza annak, akié... az ellenségé és a gonoszé... sziszegte dühvel az öreg asszony.

Nádia becsapta a csecsemőt a vízbe.

- Ott van... rebegette magánkívül, s szédülő fejjel bukott térdeire.

Az öreg asszony felocsolta vízzel, átölelte puha, beteg derekát, körülcsavarta fejét, hogy rá ne ismerjenek és elvonszolta a vitzől, mely lassan ringatott lefelé hajjai között egy holt gyermeket...